

HULIO
KORTASAR

ZVERINJE

TANESI

Hulio Kortasar
ZVERINJE
ANTOLOGIJA

Izbor

AURORA BERNANDES

Predgovor

ALBERTO MANGEL

Prevod sa španskog i pogovor

SILVIJA MONROS STOJAKOVIĆ

ZVERINJE

Shodno *Talmudu* (u komentaru *Postanja* 2:19-20), kad je Bog rešio da anđelima dokaže kako čovečuljak kojeg je stvorio nije tako glup kao što su oni govorili, predložio im je da se takmiče sa njime (kome je jedva bilo sat vremena života) da se vidi ko je spretniji kod nadevanja imena životinjama. Anđeli se nisu nešto proslavili: smeteni božanskim prisustvom, rekli su da se vo zove lav i da se konj zove kamila. Adam je, naprotiv, spremno odgovorio: „O, Gospodaru vasseljene! Tačno ime ove životinje je vo, ove je konj, ove je lav, a ove, kamila.” Izgleda da su ovi odgovori razgalili Boga, mada su odonda anđeli popreko gledali Adama. I dalje shodno *Talmudu*, ovaj katalog životinjskih imena nije jedino nasledstvo koje je Adam ostavio narednim pokolenjima. „Čovečanstvo”, veli učeni komentar, „praocu Adamu isto tako duguje sve umetnosti i veštine, naročito pisanja, kao i izumevanje jezika sveta”. Od imenovanja živuljaka do iznošenja njihove priče samo je jedan korak.

Sa više mašte, više smelosti i više dara nego nas znameniti predak, Hudio Kortasar nije samo imenovao čudne zverotinje koje je Bog razmnožio na zemlji i izmislio i jezik kojim će ispričati njihove priče, nego je nadenuo imena i onim životinjama što su Bogu ostale u mastiljari. Mankuspije, na primer, onako lukave i zlobive, a čije je postojanje Kortasar predložio (u „Kefaleji”), dakako su manje čudnovate od postojanja aksolotla i kasuara, pomalo ispreteranim božanskim izmišljanjima kojima Kortasar vraća, zašto da ne, verodostojnost. Na kraju krajeva, ma kako fantastičarska bila, književnosti je posao da zbrkani svet koji nas okružuje učini uverljivim. I kao što po svoj prilici mišljaše Adam, da bi se nešto spoznalo, prvo ga treba imenovati.

Ali, valja ga nazvati pravim imenom. U „Šetnji među kavezima” Kortasar priča kako je jednog dana, u *Doživljajima Artura Gordona Pima* Edgara Alana Poa, užasnut pročitao drugo poglavlje, u kojem „glavni junak, zaklonjen mrakom 'Grampusovog' potpalublja kako bi izmakao pobunjenicima, ima noćnu moru iz koje na njega nasrće povorka pretećih zveri, udavi koji mu stežu telo, pustinjski lav koji skače na njega”^[1]. Kortasar nastavlja: „Pim se naglo budi, ali se onda na njega svom težinom sručuje čudovište čije kljove uspeva da razabere kroz pomrčinu, a užas tog prelaska na još jeziviju stvarnost prestaje samo kad čudovište počinje da nežno sebi oblizuje lice.” Čudovište je Tigar, junakov pas; noćnoj mori je kraj. Samo što nekoliko stranica dalje Tigar postaje vodomrzac pa pokušava da ugrize gospodara. U svojim snovima Pim je prepoznao drugu prirodu svoga psa, tu prirodu koja je bila nagoveštena već i imenom Tigar, imenom psa bliske budućnosti koja se podrazumeva u pitomoj sadašnjosti. Kao i Pim tokom svojih noćnih mora, i Kortasar u svojim pričama („tom malom zverinjaku reči”, kako ih on naziva) našu pažnju skreće prema tom drugom, otkrivalačkom nazivu.

„Svi nazivi ostrvljuju i utvrđuju. Eto, sada znaš da postoji i pacov koji se zove Satarsa”, kaže jedan od likova istoimene priče. „Valjda svi imaju neko svoje ime, ali sada je tu i taj jedan koji se zove Satarsa.”

„Jaka stvar. Šta si time dobio?”

„Pojma nemam, ali idem dalje.”

Jer, to što imenujemo neće nam omogućiti razumevanje imenovanog; znanje nam ne jemči i razumevanje. Pa ipak, nešto dobijamo već i time što saznajemo da se jedan tigar zove *tigar* (ili da se jedan pas zove Tigar), ili da se jedan pacov zove *pacov* (ili npr. Satarsa), samo ne znamo šta. Odgovaramo kao Jov, kada Bog nastoji da ostavi utisak na njega tako što mu saopštava da je stvorio nešto što se zove *Behemot*, ne razjašnjavajući mu pritom da li je red o nilskom konju ili pak o bivolu: „Ukazivao sam na ono što nisam razumevao”, reče onaj strpljivi čitalac, „na stvari koje su mi bile zatamnjene, koje nisam znao”. Mogao je kao Kortasar da doda: „Pojma nemam, ali idem dalje.”

Ako te stvari „koje su mi bile zatamnjene”, ako ta čudesna fauna

poseduje ono što profesori književnosti nazivaju „funkcijom” u Kortasarovom svetu, možda se ona sastoji u tome da nam pruži referentne oslonce kako se ne bismo osećali potpuno usamljenim u svakodnevnim pripovestima što nam ih sopstveni život priča. Ili da bar znamo da to što nas iz dana u dan zapanjuje ili razgaljuje, ono što nas privlači ili pak plaši, ono što tokom noći mrda hodnikom, što cvili cevima u kući brundajući čak kao medved, ono što nas grebe u grlu dok pišemo pismo jednoj mlađanoj devojci u Parizu, to što nas tera da pogledamo izložbu slika očima plavim i mačijim.

Polako, samo: iskupljujući čudesno iz svakodnevnog, Kortasar ne propušta da to potom vrati svakodnevici, što će reći: ne zaboravlja da je čovek koji se pretvorio u aksolotl isti čovek, da mankuspije jedu i piju i začinju male mankuspije, da mravi koji mogu da proždiru konja mogu jednako kuću da očiste od nedokazanih štetočina. U ulozi književnog zoologa, Kortasar sledi primer onog ranog kazivača Amerike, admirala Kristifora Kolumba, koji je, videvši porodicu manatija^[2] kako plivaju uz obalu, prilikom svog prvog putovanja na Novi kontinent zapisao kako „velim da svojim očima videh kako tri sirene visoko iskaču iz pučine, no ipak ne onako lepe kakvim ih inače predstavljaju, jer na licima imadoše oblik muškarca”.

Kortasarove životinje su uzorne: pomažu nam da shvatimo ko smo. Kada „Tetka u škripcu” svojoj unezverenoj porodici priznaje da, ukoliko padne na leđa, nikako ne bi mogla „ponovo da ustane”, objašnjenje je te noći dočarano kašikom koja je na sličan način pala u sudoperu, pošto se prethodno dugo i uzaludno borila ne bi li se uspravila, dok druge kašike bezuspešno pokušavaju da pomognu toj argentinskoj rođaki Gregora Samse^[3]. Kada klinci doživljavaju prvo izdajstvo najranije mladosti, vredno znati da danas ima otrova kojima se mogu potamaniti svi mravi koji bi inače pojeli pupoljke i nove listove, i to sve dok ne bude istrebljen „i poslednji živi mrav u našoj bašti”. A kada jedna porodica sama provodi jedno dugo leto u kolibi, moguće je da besan konj pokuša da članove te porodice podseti koje su sve besove začeli i koje je sve potajno nasilje još onda oplodeno. Bubašvaba, mrav, konj: nisu to tek ko zna kakvi simboli; još manje su ona stilska figura koja se naziva alegorijom. Te su životinje, najzad, nazvane svojim raznostrukim a istinitim identitetima.

Nijednog čitaoca *Skaski o hronopijama i šmirantima* neće nimalo iznenaditi to što ovakva nomenklatura ima nešto upravo od hronopija. Nade^[4], recimo, kornjače vide samo kao „stvorenja s kojima valja pažljivo postupati. Zaista su priglube, slabo šta razlikuju” („Telegrami”) i mada se zna da su te spore nemani opčinjene brzinom, svejedno „ne sekiraju se”. To i šmiranti znaju, „pa se podsmevaju”. Hronopiji, sa svoje strane („Kornjače i hronopije”) znaju pak da „kad god se naiđe na kornjaču, valja izvaditi kutiju sa kredama u boji da se onda preko okrugle table kornjačinog oklopa nacрта lastavica”. Pas-tigar, tetka-bubašvaba, kornjača-lasta: Kortasarova fauna nikada se ne iscrpljuje izgledom jedne jedine vrste.

Nije to ni fauna koja bi bila samo svedena na *drugu stranu* rešetki. Kao u onoj naučnoj postavci po kojoj je svako posmatranje poremećeno već i posmatračem, tako je svaka životinja u Kortasarovom svetu „vazda nepostojeća u divljem stanju”, pri čemu su sve životinje određene sopstvenim i jedinstvenim odlikama. Svako posmatranje životinja za Kortasara predstavlja – ili bolje reći, jeste – „dvostruko kontempliranje”. Kao kad kasoar gleda u nas „nepoverljivo a samouvereno... kao da nas bezmalo izmišlja”. Odnos koji se tu uspostavlja između animalnog i domaćeg čoveka svuda među ljudima; između imenovanog i onoga koji imenuje; između izmašanog bića i bića dodatne mašte, odnos je uzajamnog uvažavanja i uzvratnog poverenja. „Daj da se dogovorimo”, kaže Jednorog u Alisi u zemlji čuda, „ ako ćeš verovati u mene, i ja ću u tebe”. Književnost nikad pre toga nije čitaocu ponudila pošteniji dogovor.

„Animalija^[5]”, kaže umišljeni *Rečnik španske kraljevske akademije*, jeste skup „nerazumnih živuljaka”. Takva odrednica upravo odgovara izboru priča o neslućenim podvizima tog carstva gde neretko razum ispada uljez.

Alberto Mangel^[6]

AKSOLOTL^[7]

Svojevremeno sam mnogo mislio na aksolotle. Odlazio sam da ih vidim u akvarijumu Botaničke bašte i satima ih gledao posmatrajući njihovu nepomičnost, njihove tamne pokrete. Sada sam aksolotl.

Slučaj me je do njih odveo jednog prolećnog prepodneva kada je, nakon te otegnute zime, Pariz širio svoj paunov rep. Silazim niz Bulevar Por Roajal, skrenem Sen Marselom i L'Opitalom, kad ono, sred sveg sivila, ugledam ih zelene i setim se lavova. Bio sam veliki ljubitelj lavova i pantera, ali nikada ranije nisam dotle bio ušao u memljivu i mračnu zgradu sa akvarijumima. Ostavio sam bicikl pored ograde i otišao da pogledam lale. Lavovi su bili ružni i tužni a moja panterica je spavala. Krenem put akvarijuma, bacim pogled na obične ribe a onda, iznenada, nabasam na aksolotle. Ostao sam čitav sat posmatrajući ih i onda izašao, nesposoban za bilo šta drugo.

U biblioteci „Sent Ženevjev” potražio sam ih u rečniku i saznao da su aksolotli larvalni oblici vrste vodozemca iz roda amblistoma, pri čemu imaju i škrge. A da potiču iz Meksika znao sam već i po njima samima, sa tim malenim, ružičastim, asteškim licima, kao i po natpisu na vrhu akvarijuma. Pročitam kako su u Africi pronađeni primerci koji mogu da prežive na suvom u doba suše, te da nastavljaju svoj vodeni život kad nastupi kišno razdoblje. Nađem i njihovo ime na španskom, aholote, kao i napomenu da su jestivi i da se njihovo ulje koristilo (reklo bi se da se više ne koristi) kao ulje od bakalarove jetre.

Nisam hteo da posegnem za stručnom literaturom, ali sutradan sam se vratio u Botaničku baštu. Počnem tako da idem tamo

svakodnevno, ponekad i pre i posle podne. Čuvar kod akvarijuma začuđeno bi se smešio dok je cepao ulaznicu. Naslonio bih se na gvozdenu šipku oko akvarijuma i stao da ih posmatram. U tome nema ničeg neobičnog, jer od prvog trenutka mi je bilo jasno da smo povezani, da nas nešto beskrajno zagubljeno i udaljeno ipak još uvek vezuje. Bilo mi je dovoljno da onog prvog jutra zastanem ispred stakla po kojem su se neki sasvim sitni mehurići kovitlali u vodi. Aksolotli bi se sjatili na škrt i uzak kameni proplanak pod mahovinom akvarijuma (a samo ja mogu da znam koliko uzak i škrt). Bilo ih je devet, većina je priljubila glavu uz staklo i svojim zlatnim očima zurili bi u one koji bi im se primakli. Zbunjen, gotovo postuđen, učini mi se u tom času nepristojnim da zveram u te ćutljive i nepomične prilike zgomilane u dnu akvarijuma. U mislima izdvojim jednu, sa desne strane podalje od ostalih, ne bih li je bolje osmotrio. Videh ružičasto i bezmalo prozračno telašće (pomislih na kineske figurine od zamlečenog žada), slično sićušnom gušteru od petnaestak centimetara koje se, međutim, završava vanredno tananim ribljim repom, a to je najosetljiviji deo našeg tela. Duž leđa mu se pruža providno peraje koje se spaja sa repom, ali ono što me je tada opčinilo behu noge, neverovatno istančane, na čijim su krajevima bili prstići, noktići temeljito ljudski. Onda sam otkrio i njihove od, njihova lica. Bezizražajno lice, bez druge crte do očiju, dva otvora poput glave čiode, potpuno od prozračnog zlata, bez života, ali koje gledaju, koje dopuštaju da ih probija moj pogled, a on kao da prolazi kroz zlatnu žižu i kao da se gubi u nekoj svetlonosnoj unutrašnjoj tajni. Veoma tanka crna nit zaokruživala je to oko i utiskivala ga u ružičasto meso, u ružičasti kamen blago trouglaste glave, premda su joj strane bile oble i nepravilne, što ju je činilo potpuno sličnom malom kipu izjedenim zubom vremena. Usta su bila sakrivena trougaonim sklopom lica, samo iz profila je moglo da se nasluti koliko su velika; spreda, pak, jedna jedva vidljiva brazgotina kao da para neživu stenu. Sa obe strane glave, gde bi trebalo da su nasadene uši, nicale su tri crvene grančice kao od korala, neka biljna izraslina, škrge, mislim. A to je jedino bilo živo na toj mojoj ribici, svakih deset ili petnaest sekundi grančice bi se ispravile, ukrutile i opet skupile. Tu i tamo bi se neka nožica tek neznatno pomerila, ja sam lepo video kako se minijturni prstići nežno spuštaju na mahovinu. To je zato što ne

volimo previše da se krećemo, pri tome akvarijum je odista tako mali: dm se malo pomaknemo, repom ili glavom sudaramo se sa nekim od nas; iskrsavaju tada nevolje, svade, zamor. Vreme se manje oseća dok mirujemo.

Upravo me njihova nepomičnost podstaknu da se, opčinjen, sagnem prvi put kad sam ugledao aksolotle. Nejasno mi se učini da dokučujem njihovu potajnu volju, ukidanje prostora i vremena tom ravnodušnom nepomičnošću. Kasnije sam bolje znao, kontrakcije škrge, opipavanje kamenja tankim nožicama, iznenadno plivanje (neki plivaju jednostavnim izvijanjem tela) dokazalo mi je^[8] da mogu da se izuzmu iz tog mineralnog mrtvila u kojima provedu čitave sate. Naročito su me njihove od opsedale. Pored njih, u ostalim akvarijumima, raznolike ribe su mi pokazivale jednostavnu glupost njihovih prelepih očiju sličnih našim. Od aksolotla govorile su mi o jednom drugačijem životu, o drugačijem načinu gledanja. Priljubljujući svoje lice uz staklo (ponekad bi se čuvar, uznemiren, nakašljao) nastojao sam da što bolje vidim sićušne zlatne tačke, taj ulaz u beskrajno spori i udaljeni svet tih ružičastih stvorenja. Bilo je uzaludno lupkati prstima po staklu pred njihovim licima; nikad se nije opažala ni najmanja reakcija. Zlatne oci bi i dalje gorele svojom umilnom, zastrašujućom svetlošću; one bi me i dalje gledale iz nedokučive dubine koja mi je stvarala vrtoglavicu.

Ipak su bili blizu. To sam saznao pre ovoga, pre nego što sam postao aksolotl. Antropomorfne crte majmuna ukazuju, suprotno uverenju većine, na rastojanje koje se proteže od njih do nas. Potpuno odsustvo bilo kakve sličnosti aksolotla sa ljudskim bićem dokazalo mi je da je moje prepoznavanje ispravno, da se ne oslanja na olake analogije. Jedino ručice... Ali i gušter ima takve ruke, pa ni po čemu ne liči na nas. Mislim da je u pitanju glava aksolotla, taj trouglasti oblik ružičaste boje sa zlatnim očima, to nešto. To je gledalo i znalo. To je tražilo. Nisu *životinje*.

Izgledalo je lako, gotovo neminovno, da se zapadne u mitologiju. Želeo sam da u aksolotlima vidim jedno preobraženje koje neka tajanstvena ljudskost nikako da poništi. Zamislio sam ih svesne, kao robove svojih tela, beskrajno osuđene na ponornu tišinu, na očajničko

razmišljanje. Njihov slepi pogled, minijturni disk od bezizražajnog zlata, pa opet zastrašujuće vispreno probadala me je poruka: „Spasi nas, spasi nas.” Zatekao bih sebe kako šapućem utešne reči, kako im prenosim površnu nadu. Oni su me i dalje gledali, nepomični: iznenada bi se ružičaste grančice škrge uspravile. U tom času ja bih osetio neki gluvi bol; možda su me viđali, možda su shvatili moju želju da se probijem do njihovog neprobojnog života. Nisu ljudska bića, ali ni u jednoj životinji nisam bio našao tako duboku vezu samnom. Aksolotli su bili kao svedoci, a ponekad i kao strašne sudije. Osećao sam se nedostojnim pred njima; toliko je jeziva čistota tih providnih očiju. To su larve, ali larva označava masku, a isto tako i utvaru. Iza tih astečkih lica, bezizražajnih, a opet tako nezadržive surovosti, koji je prizor čekao na svoj čas?

Bojao sam ih se. Mislim da se ne bih usudio da ostanem nasamo s njima da nisam osećao blizinu drugih posetilaca i čuvara. „Vi ih gutate očima”, govorio bi mi čuvar kroz smeh, smatrajući po svojoj prilici da nisam sasvim uravnotežen. Nije primetio da su oni mene polako proždirali očima u tom činu zlatnog ljudožderstva. Podalje od akvarijuma samo sam na njih mislio, kao da oni na mene utiču na daljinu. Počeo sam da idem svakog dana, a noću sam ih zamišljao nepomične u mraku, sporo pružajući jednu ruku koja iznenada nailazi na ruku nekog drugog. Možda su njihove oči videle i po mrklom mraku pa se dan za njih neodređeno nastavljao. Oči aksolotla nemaju kapke.

Sada znam da tu nije bilo ničeg neobičnog, da je to moralo naprosto da se desi. Svakog jutra, dok sam se naginjao nad akvarijumom, prepoznavanje je bivalo sve učestalije. Patili su, svako vlakno moga tela dosezalo je do te zatvorene patnje, do tog krutog mučenja na dnu vode. Nešto su uhodili, neko davnašnje a uništeno gospodstvo, jedno vreme slobode kada je svet pripadao aksolotlima. Nemoguće je da tako jeziv izraz, koji uspeva da savlada neumitnu bezizražajnost njihovih kamenih lica, ne donosi neku žalosnu poruku, dokaz te večne presude, tog tečnog pakla u kojem su patili. Uzalud sam želeo sebi da dokažem da moja sopstvena osetljivost projektuje na aksolotle nepostojeću svest. Oni i ja znali smo istinu. Zato nije bilo ničeg neobičnog u onome što se desilo. Moje lice je bilo priljubljeno uz staklo akvarijuma, moje oči su još jednom pokušavale da prodru u zagonetku

tih očiju bez zenica i bez kapaka. Video sam izbliza lice nepomičnog aksolotla uz staklo. Bez prelaza, bez iznenađenja, video sam svoje lice na staklu, umesto aksolotla video sam svoje lice na staklu, video sam ga izvan akvarijuma, video ga s druge strane stakla. Onda se moje lice odmaklo i ja sam shvatio.

Samo jedna stvar je bila čudna: to što sam nastavio da razmišljam kao ranije. Kad sam toga postao svestan isprva osetio sam sav užas čoveka živog sahranjenog koji se budi spram svoje sudbine. Napolju, moje lice se opet primicalo staklu, video sam svoje stisnute usne u nastojanju da dokučim aksolotle. Bio sam aksolotl i sada sam savršeno dobro znao da nikakvo međusobno razumevanje nije moguće. On je bio izvan akvarijuma, njegova misao je bila misao izvan akvarijuma. Znajući ga, budući da sam on, ja sam bio aksolotl i bio sam u svom svetu. Užas je poticao – odmah sam to shvatio – od pomisli da sam zarobljen u telu aksolotla, preobražen u njemu, sa svojim ljudskim mislima, živ sahranjen u jednom aksolotlu, osuđen na to da se promućurno krećem među bezosećajnim bićima. Ali, to se završilo kada mi jedna noga dotaknu lice, kada jedva se pomerajući u stranu, videh pored sebe aksolotla koji me gleda, i shvatih da je i on svestan, bez mogućnosti sporazumevanja, a ipak tako jasno. Ili sam ja bio i u njemu, ili smo svi mi mislili kao čovek, nesposobni za izražavanje, ograničeni na zlatasti žar naših očiju koje gledaju lice čoveka priljubljenog uz akvarijum.

On se više puta vraćao, ali sada rede dolazi. Nedeljama se ne pojavljuje. Juče sam ga video, dugo me je gledao ali je naglo otišao. Učinilo mi se da se ne zanima toliko za nas, da više sledi neku naviku. Pošto jedino što radim jeste da razmišljam, danas sam mogao puno da mislim na njega. Pada mi na pamet da smo na početku bili i dalje povezani, da se on osećao više nego ikada spojen sa tajanstvom koje ga je opsedalo. Ali mostovi su presečeni između njega i mene, jer ono što je bila njegova opsednutost sada je jedan aksolotl, tuđ njegovom ljudskom životu. Mislim da sam na početku ja bio kadar da se na neki način vratim njemu – ah, na neki način – i da mu održavam želju da nas bolje upozna. Sada sam definitivno aksolotl, pa ako i mislim kao čovek, to je samo zato što svaki aksolotl misli kao čovek unutar svoje slike ružičastog kamena. Čini mi se da sam nešto od ovoga uspeo da mu prenesem prvih dana, dok

sam ja još uvek bio on. A u ovoj završnoj samoći, u koju se on više neće vraćati, teši me pomisao da možda nešto napiše o nama, uveren da izmišlja jednu priču u kojoj će on sve to napisati o aksolotlima.

GOVOR MEDVEDA

Ja sam medved kućnih cevi, penjem se cevima u časovima tišine, cevima tople vode, grejanja, svežeg vazduha, I idem kroz cevi iz stana u stan i ja sam medved koji ide cevima.

Mislim da me cene jer moje krzno održava vodovode čistim, neprekidno trčim kroz cevi i najviše uživam kada prelazim iz stana u stan klizeći cevima. Ponekad izbacim šapu kroz slavinu i devojka sa trećeg viče kako se opekla, ili brundam u visini pećnice na drugom pa se kuvarica Gižermina žali da vazduh slabo vuče. Noću idem ćutke i tada sam najlepršaviji, kroz dimnjak izvirujem na krov da vidim da li mesec odozgo igra, i puštam sebe da skliznem poput vetra do kotlova u podrumu. A leti, noću, plivam u cisterni isključanoj zvezdama, prvo lice perem jednom rukom, potom drugom, zatim obema, i to mi pričinjava ogromnu radost.

Onda klizim cevima kuće brundajući zadovoljno, a bračni parovi se usplahiruju u posteljama i kude kanalizacione instalacije. Neki pale svetlo i pišu na ceduljici kako bi se setili da prigovore kad budu videli nastojnika. Ja tražim slavinu koja uvek ostaje otvorena na nekom spratu, tuda pomaljam nos^[9] i vidim mračne sobe u kojoj žive ti stvorovi koji ne mogu da idu cevima pa mi onda bude malo žao kad ih vidim onako trapave i velike, kad čujem kako hrču i sanjaju glasno, a tako su sami. Kada se ujutro umivaju, milujem im obraze, ližem im nos i odlazim, nejasno uveren da sam dobro postupio.

PISMO GOSPOĐICI U PARIZU^{10}

Andre, nisam ja hteo da se doselim u vaš stan u Ulici Sujpača. Ne toliko zbog zečeva, više zbog toga što mi je teško da pristupim jednom zatvorenom poretku, izgrađenom čak i u najtanjim nitima vazduha, tim nitima koje u vašoj kući čuvaju muziku lavande, lepet labudovih krila od pudera, igru violine i viole u Raraovom kvartetu. Oporo mi je da pristupim prostoru u kojem je neko ko u njemu lepo živi sve postavio kao vidljivo ponavljanje svoje duše, ovde knjige (s jedne strane na španskom, sa druge na francuskom i engleskom), tamo zeleni jastuci, upravo na ovom mestu stočića kristalna pepeljara koja izgleda kao presek sapunskog mehura, i uvek neki miris, neki zvuk, rast biljaka, fotografija mrtvog prijatelja, obred uz poslužavnik sa čajem i hvataljkom za šećer... Ah, draga Andre, kako je teško suprotstaviti se, uprkos prihvatanju potpune predanosti sopstvenog bića, temeljitom redu koji žena uspostavlja u svom vazdušastom staništu. Čudan je osećaj krivice prilikom uzimanja metalne šoljice i njenog stavljanja na suprotni kraj stola, njenog stavljanja tamo jednostavno zato što je čovek doneo svoje engleske rečnike pa će ih sada staviti ovde, sa ove strane, na dohvat ruke. Premeštanje ove šoljice podjednako je jezivo kao i neočekivana crvena boja usred neke Ozenfantove modulacije, kao da se odjednom sve žice kontrabasa istovremeno kidaju kad se usred najtišeg časa neke Mocartove simfonije desi užasavajuća škripa. Premeštanje šoljice remeti odnos celine u kud, odnos svakog predmeta sa svim ostalima u njoj, remeti svaki tren njene duše sa ukupnom dušom kuće i njenom dalekom stanarkom. A ja ne mogu ni prste da primaknem knjizi, da sebi podesim snop osvetljenja, da otvorim muzičku kutiju, a da me ne obuzme osećaj

skrnavljenja sa pogledom ravnim preleti pogledom ravnim letu jata vrabaca.

Vi dobro znate zašto sam došao u vašu kuću, u taj vaš tihi dnevni boravak, dodatno tražen u podne. Sve je tako prirodno, kao kad se ni istina ne zna. Vi ste otišli u Pariz, a ja sam ostao u stanu u Ulici Sujpača, razradili smo jednostavan plan kako bi oboma bilo po volji, sve dok vas septembar ne dovede iznova u Buenos Ajres i mene onda uputi na neku drugu kuću, u kojoj možda... Ali ne pišem vam zbog toga, ovo pismo vam šaljem zbog zečeva, smatram da treba da vas obavestim o njima, uz to volim da pišem pisma, a možda vam pišem i zato što pada kiša.

Uselio sam se prošlog četvrtka, u pet popodne, sred magle i mrzovolje. Napakovao sam se kofera u svom životu, toliko sam časova proveo pakujući kofere koji se nikuda ne nose, tako da je četvrtak bio dan prepun senki i kaiševa, jer ja kad ugledam kaiševe kofera, kao da vidim senke, delove nekog užasnog bića koje me posredno bičuje krajnje prepredeno. Ali spakovao sam se, javio vašoj sobarici da ću stići i popeo se liftom. Tačno između prvog i drugog sprata osetio sam da ću iskašljati malog zeku. Nikad vam to ranije nisam objasnio, nemojte misliti da je to usled želje da nešto tajim od vas, mada, naravno, čovek ne može svima naokolo da priča kako svako malo pa iskašlje zeca. Kao što je oduvek samnom slučaj kad sam sâm, držao sam to za sebe kao što se inače drži onoliko svedočanstava o onome što se dešava (ili čije dešavanje izaziva čovek) u potpunoj privatnosti. Nemojte mi zamerati, Andre, nemojte, molim vas. Povremeno mi dođe da iskašljam zeca. To ipak nije razlog da čovek ne može da živi u nekoj kud, to nije razlog da se postidi i da bude odbačen pa da mora da ćuti.

Kad osetim da ću da iskašljam zeca, stavljam dva prsta u usta kao otvorena klešta i čekam da u grlu osetim toplo krznašce koje se penje kao penušava voćna so. Sve je brzo i higijensko, odvija se za tili čas. Iz usta vadim prste a njima za uši držim belog zeca. Zec deluje zadovoljno, to je savršeno normalan zec, samo veoma mali, mali kao zečić od čokolade, ali beo i potpuno prav. Stavljam ga na dlan, milovanjem prstima gladim mu paperje i zečić deluje presrećno što se rodio i kluca i prianja njuškicu na moju kožu pomerajući je onim nečujnim i

golicajućim grickanjem zečje njuške po koži ruke. Traži da jede i onda ga ja (govorim o vremenu kada se to dešavalo u mojoj kući izvan grada) na balkon izvodim i stavljam na veliku saksiju u kojoj raste detelina koju sam namenski posejao. Mali zec uspravlja uši do kraja, brzom seckalicom njuške obavlja mladu detelinu i tada znam da mogu da ga ostavim i da odem, da na neko vreme nastavim život koji se bitno ne razlikuje od onih koji svoje zečeve kupuju po farmama.

Između prvog i drugog sprata, Andre, kao najavu onoga u šta će se pretvoriti moj život u Vašoj kući, saznao sam da ću iskašljati zeca. Odmah sam se uplašio (ili je to bila začuđenost? Možda strah od same začuđenosti?), jer pre nego što sam pošao od svoje kuće, svega dva dana ranije, već sam bio iskašljao malog zeca pa sam mislio da sam miran mesec dana, pet nedelja, možda čak i šest, ako bude sreće. Vidite, ja sam pitanje zečeva odlično bio rešio. Posejao bih detelinu na balkonu te druge kuće, iskašljao bih zeca, stavio bih ga na detelinu i nakon mesec dana, kad bi mi se učinilo da svakog časa... poklonio bih već naraslog zeca gospođi Molini, koja je verovala da je posredi neki hobi pa ne bi ništa rekla. U drugoj saksiji već bi nicala mlada pogodna detelina, ja bih bezbrižno čekao na jutro kad će mi golicanje paperja koje se penje stegnuti grlo, pa bi novi zečić od tog časa ponovio život i navike prethodnog. Navike su, Andre, konkretni oblici ritma, to je ona kvota ritma koja nam pomaže da živimo. Ni je tako strašno iskašljati zečeve ako je savladan pristup nepromenljivom ciklusu, metodi. Svakako vas zanima čemu toliki posao, otkud sva ta detelina i gospođa Molina. Poželjnije bi bilo da se mali zec odmah ubije i... Ma, kad biste samo jednom iskašljali jednog, kad biste ga uzeli među prste i kad biste ga stavili na dlan, prilepljen još uvek za vas samim činom, neuhvatljivom aurom tek prekinute blizine. Mesec dana je već bitna udaljenost; mesec dana je veličina, duga dlaka, skakanje, divlji pogled, to je već druga priča. Andre, mesec dana je zec, istinski postaje zec; ali u početnom trenu, kada topla i treperava pahuljica skriva u sebi jedno neotuđivo prisustvo... Kao pesma iz prvog maha, plod jedne noći u Idumeji^[11]: tako tvoja, da i sam... a posle ne više tako tvoja, ti tako ostrvljen i udaljen u tom ravnom belom svetu veličine jednog pisma.

Uprkos svemu, rešim da ubijem zeca čim dođe na svet. U vašoj kući

ja ću provesti četiri meseca: četiri – ako bude sreće, možda tri – kašike alkohola u njušci. (Znate li Vi da milosrđe omogućava trenutno ubijanje malog zeca, ako mu se samo da kašika alkohola? Kažu da njegovo meso posle ima bolji ukus, tako kažu, mada ja... Tri ili četiri kašike alkohola, potom kupatilo ili zamotuljak u sklopu smeća.)

Kod trećeg sprata zečić se koprcao u mojoj otvorenoj šaci. Sara je čekala gore kako bi mi pomogla oko unošenja kofera... Kako pa njoj objasniti taj hir, prodavnicu kućnih ljubimaca? Zamotao sam zečića maramicom, stavio ga u džep mantila i otkopčao ga da ne bih zeca prignječio. Jedva se pomerao. Njegova sićušna svest mu je u tom trenutku po svoj prilici otkrivala bitne činjenice: život je pokret nagore sa jednim završnim *klikom*, a i jedno spušteno, belo, sveobavijajuće nebo koje miriše na lavandu u dnu jednog toplog bunara.

Sara nije ništa primetila, previše je bila opčinjena složenom zagonetkom uklapanja svog smisla za red sa mojim koferom-ormanom, sa mojim papirima i mojom ravnodušnošću pred njenim temeljitim objašnjenjima, koja su vrvela od izraza „na primer”. Čim sam zgrabio priliku, zaključao sam se u kupatilu: treba ga sad ubiti. Tanušni sloj toplote obavijao je maramicu, mali zec je bio izuzetno beo i, rekao bih, lepši nego ostali. Nije me gledao, samo je drhtao i bio zadovoljan, a to je u stvari bio najgori način da me pogleda. Zatvorio sam ga u praznoj kućnoj apoteci i vratio se da bih se raspakovao, zatečen, ali ne i nesrećan, nikako kriv, nikako sapunjajući ruke da bih s njih sprao poslednji trzaj.

Shvatio sam da ne mogu da ga ubijem. Ali, te iste noći iskašljao sam crnog zečića. A dva dana kasnije opet belog. Četvrte noći iskašljao sam sivog zečića.

Vi bez daljnjeg volite lep orman u spavaćoj sobi, sa onim velikim vratima koja se nesebično otvaraju, praznim policama koje očekuju moje rublje. Sada ih držim tamo. Tamo unutra. Zaista izgleda nemoguće; ni Sara ne bi u to poverovala. Jer Sara ništa ne sluti, a to što ništa ne sluti posledica je mog jezivog naprezanja, naprezanja koje mi odnosi dane i noći jednim jedinim potezom grabulje, a iznutra me skamenjuje i stvrdnjava poput one morske zvezde koju ste stavili na kadi i koja

prilikom svakog kupanja izgleda kao da vam telo ispunjava solima, sunčevim šibanjem i žamorom dubina.

Danju spavaju. Ima ih deset. Danju spavaju. Zatvorenih vrata, orman je dnevna noć samo za njih. Tamo odspavaju svoju noć opuštenom poslušnošću. Sa sobom nosim ključeve ormana kad krenem na posao. Verovatno Sara misli da sumnjam u njeno poštenje pa me gleda neodlučno, vidi se da bi mi svakog jutra nešto rekla, ali na kraju ništa ne kaže, a meni je lepo. (Kada sprema spavaću sobu, od devet do deset, pravim buku u salonu, puštam ploču Benija Kartera koji zaposeda ceo prostor, a kako Sara voli špansku narodnu muziku^[12], čini se da je u ormanu tiho, a možda stvarno i jeste, jer za male zečeve upravo je noć vreme za počinak.)

Njihov dan počinje nakon večere, kad Sara odnosi poslužavnik uz blagi zveket male hvataljke za kocke šećera; poželi mi tada laku noć – da, Andre, najcrnje od svega jeste to što mi ona to stvarno želi – pa se zatvara u svoju sobu i, odjednom, ja sam sâm, sâm sa zatvorenim ormanom, sâm sa svojom obavezom i svojom tugom.

Puštam ih da izađu, da se spretno bace na osvajanje salona, da živahno onjuše detelinu koja je dotle bila skrivena u mojim džepovima, a koja sada na tepihu obrazuje kratkotrajnu čipku koju oni remete, preturaju i za tili čas pojedu. Ješni su, tihi i pristojni, do tog trenutka nemam na šta da se žalim, sa sofe ih samo povremeno gledam držeći u ruci jalovu knjigu – a hteo sam da pročitam sve vaše Žirodue, Andre, a i Lopesovu *Istoriju Argentine* koju vi držite na najnižoj polici – kad ono, već su svu detelinu pojeli.

Ima ih deset. Gotovo svi su beli. Izdižu toplu glavu prema lampama u salonu, ta tri nepomična sunca njihovog dana, a oni vole svetlost jer u njihovoj noći nema ni meseca ni zvezda, a ni svetiljke. Gledaju u svoje trostruko sunce i srećni su. Tako skakuću po tepihu, po stolicama, deset laganih mrlja premešta se kao pokretno sazvežđe s jedne strane na drugu, dok bih ja voleo da ih vidim mirne, da ih vidim pod svojim nogama, smirene – nalik snu svakog boga, Andre, kao nikad do kraja ostvareni san bogova – a ne kako jedva izvire iza portreta Migela de Unamuna, oko svetlozelene baze, iz crnog udubljenja pisaćeg stola, uvek

manje od deset, uvek njih šest ili osam, dok se ja pitam gde u oni koji nedostaju, i šta bi bilo ako bi Sara iz nekog razloga ustala, šta sa Rivadavijinim^{13} predsednikovanjem koje sam nameravao da pročitam u Lopesovoj *Istoriji*.

Nije mi jasno kako odolevam, Andre. Svakako ćete se setiti da sam ja došao u vašu kuću da predahnem. Nisam ja kriv ako povremeno iskašljavam zečeve, ako me je ova selidba i iznutra pomerila – nije to nominalizam, u doslovnom smislu, a nije ni magija, samo što stvari ne mogu tek tako odjednom da se promene, ponekad se stvari naglo menjaju i dok vi očekujete šamar s desne strane. Eto, tako, Andre, ili već nekako, ali uglavnom je tako.

Pišem vam noću. Tri je posle podne, ali vam pišem u toku njihove noći. Danju spavaju. Kakvo olakšanje, ta kancelarija je preokupirana dovikivanjem, naredbama, „rojalovim” piscima mašinama, potpredsednicima i šapirografima! Koje olakšanje, kakav spokoj, kakav užas, Andre! Sada me zovu preko telefona, prijatelji brinu zbog mog noćnog povlačenja, Luis me poziva u šetnju i Horhe na neki koncert. Bezmalob, izgleda kao da ne smem da ih odbijem, smišljam razrađene, a izlišne izgovore o zdravlju, zaostalim prevodima ili pak potrebi za osamom. A kada se vraćam i penjem liftom – na toj deonici, između prvog i drugog sprata – iz noći u noć hvatam sebe kako se beznadežno nadam da to nije istina.

Snalazim se kako znam i umem kako ne bi uništili vaše stvari. Malo su izgrickali knjige sa najniže police, Vi dete ih pronaći zaklonjene, kako ih Sara ne bi primetila. Da li vam je bilo mnogo stalo do one porcelanske lampe prepune leptirova i starinskih vitezova? Napukline se jedva primećuju, cele noći radio sam sa posebnim cementom koji su mi prodali u jednoj engleskoj prodavnici – i sami znate da engleske prodavnice drže najbolji cement – pa sada dežuram pored, da je ne bi neko opet potkačio šapama (čak je i prelepo videti kako uživaju dok se propinju na zadnje noge, u nekoj vrsti nostalgije za dalekom ljudskošću, možda tim stavom oponašaju njihovog lutajućeg boga mrkog pogleda; osim toga, mora da ste i sami čudili – u detinjstvu, možebiti – da se kažnjeni mali zec može satima držati uza zid, stojeći, šapicama uz taj zid, a on je čitavo vreme

miran).

U pet ujutru (malo sam spavao, ispružen na zelenoj sofi iz koje sam se budio pri svakoj plišanjoj trci, na svaki tintilinčić) stavljam ih u orman i sređujem sobu. Zbog toga Sara zatiče sve uredno, mada sam, ne jednom, primetio njenu suzdržanu iznenađenost, ali i dalje željnu da postavi pitanje, ali ja u tom trenutku krećem da zviždućem Frankove simfonijske varijacije, te sprečava dalji razvoj te teorije. Šta da vam kažem, Andre, zašto bih vam potanko izložio sve nedaće u vezi sa ovom podmuklom svetlošću, sa ovim vegetativnim svanućem u kojem polubudan bauljam sakupljajući ostatke deteline, rasute listiće, bele dlake, udarajući se tako o nameštaj, obnevideo od potrebe za snom, dok moj Žid kasni, a Troju još uvek nisam preveo, dok moji odgovori jednoj dalekoj gospođi koja se neminovno već pita da li... Čemu sve to, zašto da nastavim ovo pismo koje pišem između telefonskih razgovora i svakojakih sastanaka.

Andre, draga Andre, teši me to što ih je deset, ne više. Pre petnaest dana zadržao sam na dlanu poslednjeg zečića, potom ništa, samo njih deset sa mnom, sa mnom njihova svetla noć tokom koje rastu, već poružneli i sa izraslom dlakom, već u ranoj mladosti, prepuni neodložnosti i kojekakvih mušica, dok tako skaču preko biste Antinoja (beše li uistinu taj Antinoj onaj momak koji onako slepo gleda?) ili dok se tako, pak, zavlače po dnevnom boravku, gde njihovi pokreti stvaraju nesnosnu buku, do te mere da moram otuda da ih oteram, iz straha da ih Sara ne čuje, pa isprepadana bane, možda u spavaćici – jer, Sara, to je valjda spavaćica – a onda... Svega deset, pomislite samo na malu radost koju ipak osetim, sred svega toga, pomislite na rastući spokoj kojim u povratku sada prelazim kroz kruta neba od prvog do drugog sprata.

Morao sam da prekinem ovo pismo zbog nekog poslovnog dogovora. Nastavljam ga iz vaše kuće, Andre, pod sivilom još jednog svanuća. Andre, da li je to zaista naredni dan? Delić beline hartije biće za vas interval, biće tek most koji spaja moj jučerašnji sa mojim današnjim rukopisom. Samo da vam kažem da se u tom intervalu sve slomilo, tamo gde vi vidite krhki most ja čujem kako pobesnela voda ruši sve obruče pred sobom, dok ja i dalje s ove strane papira, s ove strane pisma koje se

više ne nadovezuje na mir kojim sam vam do tada opisivao, sve dok ga nisam prekinuo zbog pomenutog dogovora oko provizija. U svojoj četvrtastoj noći bez tuge jedanaest zečića spava; možda već sada, ali ne; ne sada. U liftu, nešto kasnije, ili prilikom ulaska, još kasnije: više nije ni bitno gde niti da li je to kada već sada; da li može da bude u bilo kojem sada od onih koji mi preostaju.

Dosta više, ovo sam napisao jer mi je stalo do toga da vas uverim kako zaista nisam bio toliko kriv za nenadomestivu štetu u vašoj kući. Ostaviću ovo pismo da vas sačeka, bilo bi više nego neprikladno da vam ga pošta uruči jednog svetlog pariskog jutra. Sinoć sam preokrenuo knjige sa druge police; oni već dopiru do njih; propinjući se ili jednim skokom, već su risove izjeli ne bi li izoštrili zubiće – ne zbog gladi, ta imaju svu detelinu ovoga sveta koju im kupujem i skladištim u fiokama radnog stola – već, eto. Iscepali su zavese, tapacirung fotelja, ivicu autoportreta Augusta Toresa^{14}, tepih su napunili dlakama, a isto tako su vrištali, nećete verovati, i napravili krug oko snopa svetlosti lampe, ukrug, kao da me obožavaju, da bi odjednom vrisnuli, vrištali su onako, a ja ipak mislim da zečevi uopšte ne vrište.

Uludo sam pokušao da pokupim dlake koje upropašćavaju tepih, da poravnam porub izgloodane tkanine, da ih iznova zatvorim u orman. Sviće nov dan, možda će Sara uskoro ustati. Prosto je neobično što me je baš briga ako skaču u potrazi za igračkama. Stvarno nisam baš toliki krivac, uostalom, videćete i sami kad stignete pa se budete svojim očima uverili da je dobar deo štete odlično rešen tim cementnim lepkom što ga kupih u toj engleskoj prodavnici, stvarno sam dao sve od sebe kako bih vas poštdeo ljutnje. Što se tiče mene, od desetog do jedanaestog kao da zjapi nepremostiva provalija. Vidite i sami: deset je bilo u redu, sve sa tim ormanom, detelinom i nadom: koliko se toga može tek time napraviti! Ne tako i sa jedanaest, jer jedanaest znači i dvanaest, Andre, a dvanaest će biti i trinaest. Onda slede svitanje i hladna samoća u koju staju radost, sećanja, Vi i ko zna šta još sve. Sledi ovaj balkon nad Sujpačom prepunom zore, prvih zvukova grada. Mislim da im neće biti teško da skupe jedanaest isprskanih zečića na skelama, možda ih niko i ne primeti, možda će tada svi biti zaokupljeni onim drugim telom koje treba što pre ukloniti, pre nego što prvi školarci tuda naiđu.

PORTRET KASOARA

Kao prvo, kasoar vas gleda, drsko, a nepoverljivo. Samo vas gleda, bez ikakvog pokreta; gleda tako istrajno i tako nepokolebljivo, kao da nas upravo izmišlja, kao da zahvaljujući strašnom naporu uspeva da nas izvuče iz ništavila sveta samih kasoara, i kao da nas stavlja pred sebe u neobjašnjivi čin tog svog posmatranja.

Iz ovog dvostrukog posmatranja koje je možda samo jedno jedino, a koje zapravo nije nijedno, kasoar i ja se rađamo, raspoređujemo se, učimo se uzajamnom nepoznavanju. Ne znam da li me kasoar izrezuje i upisuje u svoj jednostavan svet; sa svoje strane ja mogu samo da ga opisujem, da na njegovo prisustvo primenim jedno poglavlje o dopadanjima i odbacivanjima. Naročito o odbacivanjima, jer kasoar je neprijatan i odbojan. Zamislite noja sa rožnatim prekrivačem na glavi, zgnječeni bicikl između dva auta koji sebe samog sastavlja, loše izvedenog preslikača i neku vrstu škripe. Sada kasoar stupa korak napred i postaje nekako reskiji; to vam je kao par naočara koje su uzjahale neku beskrajnu umišljenost. Kasoar živi u Australiji, ujedno je kukavica i opasan; čuvari ulaze u njegov kavez u visokim kožnim čizmama i sa bacačem plamena. Kada kasoar prestane usplahireno da trči oko lonca pomija koju mu donose, pa se kamiljim koracima baca na čuvara, nema tu druge nego da se upotrebi bacač plamena. Tada se vidi sve ovo: plamena reka ga obavija i kasoar, sa perjem u plamenu, čini poslednje korake dok ispušta jeziv pisak. Ali njegov rog ne izgara: suva tvar od krljušti koja je njegov ponos i njegov prezir stupa u hladnu fuziju, užari se i postane čudesno plava, skarletna koja liči na odranu pesnicu, i najzad se zgušnjava u najprozračniju zelenu, u smaragd,

ukamen senke i nade. Kasoar ispušta lišće, kao brz oblak iz pepela, a čuvar gramzivo dotrčava da zapleni tek stvoreni dragi kamen. Direktor zoološkog vrta uvek koristi taj trenutak da podigne optužnicu protiv njega zbog zlostavljanja životinja i otpusti ga.

Šta još reći o kasoaru, nakon ove dvostruke nesreće?

ZEMLJA ZVANA ALEČINSKI^{15}

On ne zna da mi volimo da lutamo njegovim slikama, da odavno zalazimo u njegove crteže i gravire kako bismo, neprekidnim opipavanjem antena, u nemoj usredsređenosti istražili svaki zavoj i svaki lavirint. Možda je vreme da objasnimo zašto se satima i satima, ponekad čak tokom čitave noći, odričemo usuda vazda gladnog mravinjaka, zašto odustajemo od beskrajnih redova koji idu tamo-amo za komadićima lišća, mrvicama hleba, uginulim kukcima, zašto tako dugo s nestrpljenjem čekamo da senka padne preko muzeja, galerija i ateljea (njegovog, u Boživalu, gde je prestonica našeg kraljevstva) da bismo napustili čamotinju tih svojih poslova i uspeli se do odaja gde nas čekaju igre čim pristupimo glatkim pravougaonim dvorcima što se otvaraju praznovanju.

Pre mnogo godina, u jednoj od zemalja koje ljudi imenuju i naoružavaju uz naše međunarodno radovanje, jedan od nas greškom se uspenrao uz cipelu; cipela je počela da hoda i ušla u jednu kuću; tako smo otkrili svoje blago, zidove optočene velelepim gradovima, probranim predelima, vegetacijom i stvorenjima koja se nikada ne ponavljaju. U našim najskrovitijim letopisima nalazi se pomen prvog otkrića: istraživaču je bila potrebna cela noć da bi pronašao izlaz iz male slike na kojoj se putevi prepliću i protivureče jedan drugom kao u beskrajnom ljubavnom dnu, uz prigodnu melodiju koja širi i skuplja dim cigarete koji prelazi na ruku, da bi se ona potom otvorila na kosi, koja je puna vozova ulazila na otvorena usta spram horizonta puževa golaća i ljuski od pomorandži. Njegov izveštaj nas je uzdrmao, izmenio nas je,

načinio od nas snažan slobodarski narod. Odlučili smo da zauvek skratimo svoje radno vreme (bilo je nužno pobiti nekoliko šefova) i da upoznamo svoju braću, ma gde bila – a ima ih svuda – sa šifrom ulaska u nas mladi raj. Izaslanici opremljeni sićušnim reprodukcijama gravira i crteža krenuše na daleka putovanja kako bi poneli radosnu vest, istrajni istraživači postepeno su pronalazili muzeje i velika zdanja u kojima se nalaze platnene i papirnate teritorije koje toliko zavolesmo. Sada znamo da ljudi raspolažu katalozima tih teritorija, ali nas atlas ima raspršene stranice koje istovremeno opisuju i predstavljaju nas odabrani svet; o tome i govorimo ovde, o drevnim nautičkim mapama i mastiljavim busolama, o susretima sa bojom na raskrscima linija, o zapanjujućim i veselim satrepetima, o beskonačnim igrama.

Ako smo na početku, već pomireni s našim čemernim bitisanjem u dvema dimenzijama, ostajali na površini jer nam je bilo dovoljno da osetimo zadovoljstvo kada se izgubimo i ponovo pronađemo, i kada se prepoznamo na kraju oblika i puteva, ubrzo smo naučili da produbimo izgled stvari, da se zavučemo ispod neke zelene kako bismo otkrili neku plavu, ili nekog oltarskog dečka, neki krst od bibera ili kakav seoski vašar: zasenčene oblasti, na primer, kineska jezera koja smo izbegavali jer su do nas dopirala iz rukavaca sumnje, postali su speleologija pred kojom bi svaka bojazan od propadanja uticala na užitak prelaska iz jedne zatamnjenosti u drugu, na pristupanje raskošnom ratu crne protiv bele, a mi koji bismo stigli do najvećih dubina otkrivali bismo tajnu: samo odozdo, iznutra, površine su se mogle odgonetati. Shvatili smo da je ruka koja je iscrtala te figure i te putanje sa kojima smo bili u savezu, bila ujedno ruka koja se izdiže iznutra ka varljivom vazduhu hartije; njeno realno vreme se smeštalo s druge strane spoljašnjeg prostora koji prelama svetlost uljanih platana ili gravire ispunjava santama u sepiji. Ulazak u naše noćne gradove prestao je da bude grupna poseta koju vodič tumači i upropašćava; sad su bili naši, sada smo živeli u njima, ljubav smo vodili u njihovim odajama i pili smo mesečevu medovinu na terasama nastanjenim mnoštvom jednako vrednih i grčevitih kao i mi sami, te figurice i ta čudovišta i životinje upetljane u isto zaposedanje

teritorije, pa su nas bez zaziranja prihvatili kao da smo naslikani mravi, pokretni crtež oslobođenog tuša.

On to ne zna, noću spava ili baza sa prijateljima, ili puši dok čita i sluša muziku, sve te nesuvisle delatnosti koje se nas uopšte ne tiču. Kada se ujutro vraća u atelje, kada redari započinju svoje muzejsko dežurstvo, kada prvi ljubitelji ulaze u likovne galerije, nas više nema tamo, sunčevo nebo nas je već vratilo mravinjacima. Ali, krišom bismo voleli da mu kažemo da ćemo da se vratimo sa senkama, da ćemo se popeti uz puzavice i prozore i nebrojane zidove da bismo napokon stigli do bedema od hrasta ili jele iza kojeg nas čeka, napeto u svojoj mirišljivoj koži, naše svakonoćno kraljevstvo.

Smatramo da ako ga jednom nesanica dovede, sa sve lampom u ruci, do neke od njegovih slika ili crteža, bez užasa ćemo videti njegovu pidžamu, koju zamišljamo s crno-belim prugama, i da će on zastati, zapitan, ironično razgaljen, kako bi nas dugo posmatrao. Možda mu ustreba vremena da nas otkrije, jer linije i boje koje je on tamo stavio mrdaju, trepere i idu tamo-amo kao i mi, i u tom prometu koji objašnjava našu ljubav i naše poverenje možda bismo čak mogli da prođemo neopaženo; ali znamo da ništa ne može da promakne njegovim očima, da će prsnuti u smeh, da će za nas pomisliti da smo smeteni jer neka nesvesna trka remeti ritam crteža ili uvodi sablazan u neko sazvežđe znakova. Šta bismo mogli da mu kažemo u sopstvenu odbranu? Šta uopšte mogu mravi protiv čoveka u pidžami?

KEFALEJA

Doktorki Margaret L. Tajler dugujemo najlepše prizore ove priče. Njena zavidljujuća pesma, „Simptomi koji vode ka najrasprostranjenijim lekovima protiv vrtoglavice i kefaleje”, objavljena je u časopisu „Homeopatija” (u izdanju Homeopatskog lekarskog društva Argentine), godina XVI, br. 32 od aprila 1946, str. 33 i naredne. Isto tako zahvaljujemo Ireneu Fernandu Krusu što nas je tokom jednog puta do San Huana uveo u poznavanje mankuspija.

Dosta vremena provodimo sa mankuspijama, sada kada na letnjoj vrućini postaju hirovite i nepredvidljive, one zaostališe iziskuju posebnu ishranu tako da im nosimo prokljali ovas u velikom zemljanom sudu; one veće menjaju krzno sa leđa, pa ih treba izdvojiti, treba im vezati ćebence i paziti da se noću ne izmešaju sa mankuspijama koje spavaju u kavezu i dobijaju hranu na svakih osam sati.

Ne osećamo se baš najbolje. To počinje izjutra, možda usled toplog vetra koji duva zorom, pre nego što izađe ovo katransko sunce koje celog dana bije u kuću. Teško nam je da se staramo o bolesnim životinjama – to se radi u jedanaest – i da pregledamo mladunčad posle popodnevnog dremeža. Svaki put nam se čini sve tegobnijim samo hodanje, da sledimo rutinu; slutimo da bi samo jedna noć nepažnje bila

pogubna za mankuspije, nenadoknativa šteta našeg života. Tada mnogo i ne razmišljamo, samo se držimo postupaka koje navika stepenuje, i jedva da paziramo kako bismo nešto pojeli (ima komada hleba na stolu i na policama dnevne sobe) ili kako bismo se pogledali u ogledalu koje udvostručuje spavaću sobu. Uveče iznenada padamo u krevet i sklonost ka pranju zuba pred spavanje popušta pred umorom, jedva da može da ga nadvlada pokret ka lampi ili lekovima. Napolju se čuje neumorno kružno kretanje odraslih mankuspija.

Ne osećamo se baš najbolje. Jedan od nas je *Aconitium*, što znači da mora da se leči akonitijom u visokopostotnom rastvoru ako mu, na primer, strah izaziva vrtoglavicu. *Akonitija je snažna oluja koja brzo prolazi*. Kako drugačije objasniti protivnapad u vidu zebnje koja nastaje usled bilo koje beznačajnosti, usled ničega. Jedna žena se odjednom zatiče pred psom i počinje da oseća žestoku mučninu. Tada sleduje akonitija i nedugo potom ostaje samo slatka smetenost sa blagim stremljenjem da načini korak unazad (tako nam se i desilo, ali je to već bio slučaj *Bryonije*, kao kada nam se činilo da naveliko propadamo zajedno sa ili kroz krevet).

Drugi je, pak, izraziti *Nux vomica*. Nakon što mankuspijama odnese prokljali ovas, odjednom oseća kao da mu se mozak zavrteo, ne kao da se sve vrti oko njega – to bi bila vrtoglavica po sebi – nego da je vid taj koji se okreće, u njemu se svest okreće kao žiroskop sa svojim obručima dok je spolja sve strahovito nepokretno, osim što beži i ne može da se uhvati. Čak smo pomišljali da bi to mogla da bude slika *Phosphorusa*, jer ga isto tako užasava miris cveća (ili sitnih mankuspija, koje jedva osetno vuku na jorgovan) i fizički se podudara sa fosfornom slikom: visok je, tanak, i čezne za hladnim napicima, sladoledima i solju.

Noću nije tako strašno, na ruku nam idu umor i tišina – jer se kruženje mankuspija lagano gubi u ovoj tišini pampe – pa ponekad spavamo sve do zore i budi nas osećaj pune nade da će biti bolje. Ako neko iskoči iz kreveta pre drugog, može čak da se desi da ispunjeni strepnjom prisustvujemo još jednom ponavljanju fenomena *Camphore monobrate*, – veruje da ide u jednom smeru dok u stvari ide u suprotnom. Jezivo, mi idemo u kupatilo puni samopouzdanja i iznenada

na licu osećamo голу kožu visokog ogledala. Skoro uvek to shvatamo kao šalu jer valja imati na umu posao koji nas čeka, kako ne bi bilo dobro da se tako brzo obeshrabrimo. Traže se zrnca i bez roptanja i posustajanja izvršavaju se uputstva doktora Arbina. (Možda smo u potaji pomalo *Natrum muriaticum*. Po pravilu, natrije plače, ali ne sme niko da ga gleda. Sav je tužan i suzdržan, voli so.)

Ko će da se osvrne na tolike sujete kad posao čeka u štalama, u plasteniku i u mlekari? Eno ih kako napolju galame Leonor i Čango, a kada izlazimo sa termometrima i lavorima za kupanje, oboje se bacaju na posao ne bi li se što pre umorili, shodno nameri da potom lenčare celo popodne. Mi to dobro znamo, zato nas veseli što smo zdravi te možemo sami da obavljamo sve što treba. Dok ne bude još gore i ne pojave se kefaleje, moći ćemo da guramo dalje. Sada je februar, u maju će mankuspije biti prodane, a mi ćemo biti spaseni tokom čitave zime. Može još da se izdrži.

Mankuspije nas veoma zaokupljaju, delom zato što su lukave i zlobne, delom zato što njihovo potomstvo iziskuje veliku umešnost i temeljitu a neprekidnu preciznost. Nema razloga za preterivanjem, ali evo jednog primera; jedan od nas vadi majke mankuspije iz zimskih kaveza – to je u pola sedam ujutru – i odvodi ih u štalu sa slamom. Pušta ih da se protegnu dvadesetak minuta dok drugi izvlači piliće iz numerisanih pregrada gde svako ima svoju kliničku istoriju, pa ne časeći ni časa meri im rektalnu temperatura, vraća u pregradu one piliće koji imaju preko 37°C i na limenom držaču dovodi ostale do majki kako bi sisali. Možda je to najlepši trenutak jutra, potresa nas radost malih mankuspija i njihovih majki, žagor njihovog produženog čavrljanja. Naslonjeni na ogradu štale zaboravljamo da se podne bliži, da nas čeka teško popodne bez odlaganja. Na trenutak pomalo nas je strah da pogledamo u pod stale – čista slika *Onosmodiuma* – ali to prođe i svetlost nas izbavlja od komplementarnog simptoma, od kefaleje koja se pogoršava s mrakom.

U osam je vreme kupanja, jedan od nas šakom sipa u lavore „krišenove” soli i mekinje, drugi usmerava Čanga koji donosi kofe mlake vode. Mankuspije majke ne vole da se kupaju, mora pažljivo da se

uhvate za uši i za noge i da se više puta potope u lavor. Mankuspije očajavaju i ježe se, to je ono što i hoćemo kako bi soli prodrle do njihove osetljive kože.

Na Leonor je red da nahrani majke i ona to sjajno radi; nismo nikad primetili da je promašila u razdeljivanju sledovanja. Daje im se prokljali ovas, a dvaput sedmično mleko sa belim vinom. Malo smo nepoverljivi prema Čangu, imamo utisak da ispija vino; bilo bi bolje da demižonku držimo unutra, ali kuća je mala, a tu je i taj slatkasti miris koji se oseća kada sunce pripeče.

Možda bi ovo što govorimo bilo jednolično i nepotrebno da se unutar ponavljanja sve menja polako; poslednjih dana – sada kada ulazimo u kritični period odbijanja od sisanja – jedan od nas je sa ogorčenjem morao da prizna da jedna slika *Silike* napreduje. To počinje upravo u trenutku kada nas savladava san, to je gubitak stabilnosti, skok ka unutra, vrtoglavica koja puzi uz kičmu sve do unutrašnjosti glave; isto kao gmizavo pentranje (nema drugog opisa) malih mankuspija po stubovima štale. Onda, iznenada, iznad crnog bunara sna u koji smo slatko tonuli, mi postajemo taj tvrdi i kiseli stub po kojem se razigrano penju mankuspije. Još je gore ako se zažmuri. Tako odlazi san, niko ne spava otvorenih očiju, padamo s nogu od umora, ali dovoljna je mala nesmotrenost da bi se osetila vrtoglavica koja gamiže, landaranje u lobanji, kao da je glava puna živih bića koja se vrte oko nje. Kao mankuspije.

A sve skupa je krajnje smešno, dokazano je da silika bolesnicima nedostaje silicijum, pesak. A mi ovde, okruženi dinamama, u maloj dolini u obruču nepreglednih dina, nemamo dovoljno peska u času kad smo mislili da učvrstimo san.

Uprkos verovatnoći da ovo neće ovde stati, opredelili smo se za to da odvojimo neko vreme kako bismo na sebe strogo primenili doziranje; nakon dvanaest časova ustanovljavamo da je dejstvo bilo povoljno i radno popodne protiče bez teškoća, možda uz jedva primetno razmeštanje stvari, odjednom kao da se predmeti uspravljaju pred nama, propinjući se bez pomeranja, vide se ivice iz svakog ugla.

Sumnjamo na zaokret ka *Dulcamari*, ali nije lako biti tako siguran.

Vazduhom lebdi paperje odraslih mankuspija, nakon popodnevnog dremeža krećemo sa makazama i vrećama od kaučuka prema ožičanom toru gde ih Čango skuplja radi striže. U februaru je uveče već pro hladno, mankuspijama je potrebna dlaka jer spavaju opružene i nemaju onu zaštitu koju sebi pružaju one životinje koje se sklupčaju savijajući noge. Međutim, gube krzno sa leđa, sporo se linjaju i to na otvorenom, pa vetar diže sumaglicu od dlaka koje golicaju nozdrve i uznemiravaju nas čak i u kući. Tada okupljamo mankuspije i strižemo im leđa do pola dužine, vodeći računa o tome da ih ne lišimo toplote; kada otpadne ta dlaka, isuviše kratka da bi lebdela u vazduhu, taloži se kao žućkasta prašina koju Leonor kvasi crevom i svakodnevno skuplja loptom od testa koja se potom baca u bunar.

Za to vreme jedan od nas mora da pari mužjake sa mladim mankuspijama, da izvaga piliće dok Čango čita naglas težinu od prethodnog dana, da overi napredak svake mankuspije i da odvoji one koje zaostaju kako bi dobile pojačanu ishranu. To nas vodi do predvečerja; nedostaje samo ovas planiran za sledeći obrok koji će Leonor časkom razdeliti, pa da zatvorimo majke mankuspija dok male vrište i inate se da ostanu zajedno. Čango se stara o njihovom razdvajanju, mi smo već na ogradi i nadziremo. U osam se zatvaraju vrata i prozori; u osam ostajemo sami unutra.

Ranije je to bio trenutak slasti, sećanja na dogodovštine i nadanja. Ali otkad se ne osećamo dobro čini se kao da je taj čas tež. Uzalud se zavaravamo sređivanjem kućne apoteke – uobičajeno je da se alfabetni red lekova poremeti usled nekog propusta – na kraju se uvek ućutimo za stolom, dok čitamo priručnik Alvaresa de Toleda (*.Proučavaj samog sebe*) ili Hamfrijev (*Homeopatski mentor*). Neko od nas je u nekoliko navrata bio u fazi *Pulsatilje*, što će reći da se pokazuje ranjivim, plačljivim, zahtevnim, razdražljivim. To se ispoljava predveče i podudara se sa slikom *Petroleum* koja pogađa drugog, a to je stanje kada sve – stvari, glasovi, sećanja – prelaze preko njega, čime se koči i ukrućuje. Tako da nema sudaranja, jedva jedna uporedna, ali podnošljiva patnja. Kasnije, ponekad, dođe i san.

Ne bismo želeli da ovim beleškama pridodamo rastuću poletnost,

neko uvećanje koje će da se uobličiti sve do patetičnog praska velikog orkestra, posle čega se glasovi stišavaju pa se vraćamo mirovanju i zasićenosti. Ponekad su nam se ove stvari koje unosimo već desile (kao velika kefaleja *Glonoinum* onog dana kada se rodilo drugo leglo mankuspija), ponekad je sad ili ujutru. Smatramo da je potrebno da te faze dokumentujemo kako bi ih doktor Arbin priključio našoj kliničkoj istoriji kada se vratimo u Buenos Ajres. Nismo spretni, znamo da često promašujemo temu, ali doktor Arbin više voli da ipak zna što više pojedinosti u vezi sa slikama. Taj ovlašni dodir na prozoru kupatila koji čujemo noću može da bude važan. Može da bude simptom *Cannabisa indike*; zna se da jedan kanabis indika podleže ushićenjima i da pri tom može da preteruje kako u vremenu, tako i u razdaljini. Može da bude i neka mankuspija koja je pobegla pa sada dolazi na svetlo kao i sve ostale.

Na početku smo bili optimisti, još nismo izgubili nadu da ćemo zaraditi pristojnu svotu prodajom mladunaca. Ustajemo rano, merimo rastuću vrednost vremena u poslednjoj fazi i isprva gotovo da nas i ne pogađa bekstvo Čanga i Leonor. Bez prethodne najave i nimalo ne poštujući statut, to dvoje dripaca su nam sinoć šmugnuli i poneli sa sobom konja i čeze, cebe jednog od nas, fenjer i poslednji broj „Munda arhentina”. Posumnjali smo da su nestali na osnovu tišine u štalama, valja požuriti da se puste mladi radi dojenja, da se pripremi kupanje, prokljali ovas. Sve vreme razmišljamo o tome kako ne smemo da mislimo na to što se desilo, radimo ne priznajući sebi da smo sad sami, bez konja kojim prevaljujemo šest milja do Puana, sa namirnicama za nedelju dana, i da smo okruženi nesposobnim probisvetima sada kada se po drugim naseljima pronela besmislena glasina da uzgajamo mankuspije te da niko ne sme da nam pride iz straha od boleština. Samo ako radimo i ako smo zdravi možemo da odolimo zaveri koja nas smlavljuje oko podneva, u pauzi za ručak (jedan od nas naglo priprema limenku jezika i još jednu limenku graška, prži jaja sa šunkom), što odbija i pomisao na popodnevnu dremku, zatvara nas u hladovinu spavaće sobe još i neumoljivije nego dvostruko zamandaljena vrata. Tek se sada jasno prisećamo lošeg spavanja noću, te čudnovate, prozračne vrtoglavice, ako nam se dozvoli da izmislimo takav izraz. Prilikom

buđenja, prilikom ustajanja, gledajući napred, bilo koji predmet – na primer, orman – vidimo kako se okreće promenljivom brzinom i kako nedosledno skreće na jednu stranu (na desnu), dok se u isto vreme, kroz vir, vidi isti orman kako čvrsto stoji i ne pomera se. Ne treba razbiti glavu da bi se tamo uočila slika *Cyclamena*, tako da tretman počinje ubrzo da deluje, pa nas uravnotežuje za delanje i rad. Mnogo je gore kad sred popodnevenu dremku (kada su stvari ono što zaista jesu, kada ih sunce okrutno sažima po ivicama) primetimo da u štalama velikih mankuspija dolazi do meteža i žagora, ima iznenadnog i uznemiravajućeg remećenja odmora kojim se ono hrane. Ne želimo da izađemo; visoko sunce bi bilo ravno kefaleji, kako sada prihvatiti mogućnost kefaleje kada sve zavisi od našeg rada. Ali, neće moći da se izbegne, uznemirenost mankuspija raste i više je nemoguće da ostanemo u kud kad iz štala dopire larma koju nikada ranije nismo čuli, tada svi istrčavamo napolje zaštićeni kacigama od plute, razdvajamo se nakon zbrzanog većanja, jedan od nas hita prema kavezima s majkama dok drugi proverava brave na vratašcima kao i vodostaj u australijskom rezervoaru i mogući upad lisice ili divlje mačke. Još nismo čestito ni stigli da ulaza u stale, a već nas je sunce zaslepilo, poput albinaca oklevamo među belim plamenovima, voleli bismo da nastavimo s poslom, ali već je kasno, slika *Belladonna* nas raznosi sve dok se iznureni ne bacimo u zatamnjene dubine ambara. Zajapureni smo, lica su nam crvena i topla, zenice raširene. Žestoko pulsiranje u glavi i u karotidima. Žestoki ubodi i probadanja. Pri svakom koraku drmusanje na dole stvara potiljku ogroman teret. Ubodi ravni ubodima sečiva ili koplja. Kao da nam je metak probio mozak, jak bol koji je još veći pri saginjanju, mislili smo da će nam mozak ispasti, zajedno sa iskolačenim očima. (*Kao ovo, kao ono, ali nikad kao što stvarno jeste.*) Još gore je sa bukom, sa potresima, sa pomeranjima, sa svetlošću. A onda odjednom sve prestaje, hladovina i svežina, odvode je za tili čas i ostavljaju nam zahvalnost, želju za trčanjem i okretanjem glave, za iščuđavanjem kako je svega nekoliko časaka pre toga... Ali tu je posao, i sada slutimo da uznemirenost mankuspija potiče od nedostatka sveže vode, od odsustva Leonor i Čanga – tako su osetljive da svakako osećaju to odsustvo – a pomalo i od toga što im nedostaje promena u jutarnjim poslovima, naša trapavost,

naša zbrzanost.

Pošto nije dan striže, jedan od nas se stara o predviđenom parenju i o proveri težine; lako je uočiti da su od juče do danas mladunci naglo oslabili. Majke slabo jedu, dugo mirišu proklijali ovas pre nego što će se odlučiti da gricnu mlaku hranljivu smesu. Čutke obavljamo poslednje poslove, dolazak noći sada ima drugo značenje koje ne želimo da ispitujemo; više se ne rastajemo kao ranije prema utvrđenom redu, onako, da se lepo zna, Leonor i Čango ovamo, mankuspije onamo, svako na svom mestu. Kad se zatvore vrata kuće znači da se prepuštamo jednom svetu bez zakonodavstva, da bivamo izloženi događajima noći i praskozorja. Ulazimo bojažljivo i otegnuto, odlažući taj čas, nesposobni da ga izbegnemo te stoga ulazimo kradomice i kao da hoćemo da se izmigoljimo, sa svom tom noći večito budnom.

Srećom, pospani smo, sunčanica i rad, mogu više od neprenosivog nespokoja, polako tonemo u san uz hladne ostatke koje na jedvite jade sažvakamo, ostatke prženih jaja^[16] i hleba natopljenog mlekom. Nešto iznova grebe po prozoru kupatila, čini se kao da se sa krova čuju prikradena trčkanja; nema vetra, noć je punog meseca i petlovi bi pevali pre pola noći da ih imamo. Idemo u krevet bez reči, gotovo opipavajući, razdeljujemo sebi poslednju dozu tretmana. Kada smo ugasili svetlo – ali nije to dobro rečeno, nema ugašenog svetla, jednostavno svetla nema, kuća je talog pomrčine a napolju je pun mesec – želimo nešto jedni drugima da kažemo, ali se to svodi na raspitivanje o sutrašnjem danu, o načinu pribavljanja hrane, stizanja u naselje. Pa zaspimo. Jedan sat, ne više, pepeljasta nit koja vuče prozor jedva se pomerila prema krevetu. Odjednom sedimo u mraku, u mraku oslušujemo jer se tako bolje čuje. Nešto se dešava sa mankuspijama, žamor je sada prigušena vika, bes, i užas, raspoznaje se jedino zašiljeno zavijanje ženki i nešto hrapavije trubljenje mužjaka, iznenada prestaju i po kud tutnji poput rafala ćutnje, potom se iznova pojačava vika sred noći u daljini. Ne pada nam na pamet da izađemo, već je previše i to što ih čujemo, jedan od nas se pita da li su jauci napolju ili ovde jer povremeno nam se čini kao da nastaju unutra, i tokom tog časa pristupamo slici *Aconitum* gde se sve izmešalo i ništa nije manje izvesno od svoje suprotnosti. Jeste, kefaleje nadiru takvom žestinom da ih je

gotovo nemoguće opisati. Osećaj razdiranja, opekotina u mozgu, na kosi, uz strah, groznicu, zebnju. Punoća i težina na čelu, kao da je tamo neki teret koji želi napolje: kao da sve biva čupano kroz celo. Akonitije je nagao; divalj; gori po hladnom vetru; sa strepnjom, zebnjom, strahom. Mankuspije opkoljavaju kuću, ne vredi da sebi ponavljamo da su u štalama, da katanci odolevaju.

Ne primećujemo svitanje, oko pet nas obara san bez predaha iz kojeg tačno na vreme izlaze naše ruke da bi zrnca prinela ustima. Već poduže lupaju na vrata dnevne sobe, lupanje besno raste sve dok jedan od nas ne dozvoli da patike preuzmu njegove noge i odvuku se do ključa. To je policija sa obaveštenjem o Čangovom hapšenju; vraćaju nam čeze, tamo su posumnjali na krađu i odmetništvo. Treba potpisati jednu izjavu, sve je u redu, sunce je visoko i velika je tišina u štalama. Policajci razgledaju štale, jedan pokriva nos maramicom, pravi se kao da kašlje. Brzo im kažemo sve što žele, potpisujemo i odlaze gotovo u trku, beže podalje od štala i gledaju u njih, takođe i u nas, čak su bacili pogled i prema unutrašnjosti kuće (kroz vrata izbija ustajali vazduh) i odlaze gotovo u trku. Neobično je to što ovi mamlazi neće više da istražuju, beže kao okuženi, već prelaze u galop na sporednom putu.

Jedan od nas kao da lično odlučuje da će drugi smesta pod po hranu na čezama dok se obavljaju jutarnji poslovi. Penjemo se bezvoljno, konj je umoran jer su ga doveli bez daha, postepeno izlazimo i gledamo unazad. Sve je u redu, onda nisu mankuspije te koje su galamile po kući, moraćemo da zaprašimo pacove po krovu, prosto neverovatno šta sve može jedan pacov da uradi u toku noći. Otvaramo stale, okupljamo majke, ali jedva da je ostalo proklijalog ovsa pa se mankuspije žestoko svađaju, čupaju komade sa leđa i vrata, poteče im krv i potrebno je razdvojiti ih bičevima i vikom. Posle toga dojenje mladunčadi je tegobno i nepravilno, očigledno je da su pilići izgladneli, neki se teturaju dok trče ili se naslanjaju na žičanu ogradu. Tu je, potpuno nerazjašnjeno, jedan uginuli mužjak na ulazu u svoj kavez. Konj se opire kasu, već smo nadomak kuće a on još uvek samo hoda klonule glave i frkće. Obeshrabreni krećemo nazad, stižemo taman da vidimo kako poslednji ostaci hrane nestaju u žaru svađe.

Vraćamo se na verandu. Na prvom stepeniku izdiše pile mankuspije. Dižemo ga, stavljamo u korpu sa slamom, voleli bismo da znamo šta mu je ali umire mračnom smrću životinja. A katanci su bili netaknuti, nije jasno kako je mankuspija mogla da pobegne, da li je smrt bekstvo ili je pobegla jer je umirala. Sipamo joj deset zrnaca *Nux vomike* u kljun, ostaju tamo kao mali biseri, više ne može da guta. S mesta gde se mi nalazimo vidi se mužjak koji je pao na svoje ruke; pokušava da se jednim trzajem pridigne, ali opet pada ničice kao da se moli.

Čini nam se kao da čujemo vrisku i to tako blizu nas da gledamo čak i ispod slamnatih stolica na verandi. Arbin nas je upozorio u vezi životinjskih reakcija koje napadaju izjutra, nismo mogli da pretpostavimo da će to biti takva kefaleja. Bol u potiljku, tu i tamo neki krik: to je slika *Apisa*, to su bolovi kao od ujeda pčele. Okrećemo glavu unazad, ili je zagnjurimo u jastuk (u nekom trenutku smo dospeli u krevet). Nema žeđi, ima znojenja; šturo mokrenje, prodorni jauci. Kao izgnječeni, osetljivi na dodir; u jednom trenu smo se rukovali pa je bilo jezivo. Sve dok ne prestane, malo-pomalo, ostavljajući nam strah od ponavljanja sa životinjskim varijantama, kao što se jednom već desilo: iza pčele, slika zmije. Pola tri je.

Više volimo da posmatramo ove beleške dok se vidi i mi smo dobro. Jedan od nas morao bi sada da ode u naselje, nakon popodnevnog dremke biće već kasno za povratak, a ako bi ostali pak sami u kući, a da ne možemo da uzimamo lekove... Dremež se nečujno ustaljuje, vruće je u sobama, ako odemo do verande odbojna će nam biti zemlja boje krede, ambara, krova. Još je nekoliko mankuspija uginulo ali ostale ćute, samo izbliza moglo bi da se čuje da dahću. Jedan od nas veruje da ćemo stići da ih prodamo, da treba da idemo u naselje. Drugi sastavlja ove beleške i više ne veruje previše ni u šta. Neka prođe žega, neka padne noć. Izlazimo skoro u sedam, ima još malo hrane u ambaru, ako se vreće protresu iz njih ispada ovsena prašina koju skupljamo kao dragocenost. One to nanjuše i uzrujanost u kavezima je snažna. Ne usuđujemo se da ih pustimo, bolje je ubaciti kašiku smese u svaki kavez, izgleda da su tako zadovoljnije, da je to pravednije. Čak i ne izvlačimo mrtve mankuspije, ne možemo sebi da objasnimo otkud deset praznih kaveza, kako to da je deo mladunaca izmešan sa mužjacima u štali. Jedva se vidi, sada se mrak

naglo spušta a Čango nam je ukrao petrolejku.

Čini se kao da pod bregom vrbaka ima sveta. Bilo bi vreme da pozovemo nekog kako bi pošli u naselje; ima još vremena. Ponekad se pitamo ne uhode li nas, ljudi su takve neznalice, a tako nas drže na oku. Više volimo da ne mislimo i sa uživanjem zatvaramo vrata, povlačimo se u kuću gde je sve znatno više naše. Hteli bismo da konsultujemo priručnike kako bismo predupredili neki novi *Apis*, ili neke druge, još gore životinje; ostavljamo večeru i čitamo glasno a gotovo da i ne čujemo. Neke rečenice dopiru preko dragih a napolju je isto, neke mankuspije zavijaju jače nego ostale, ovekovečuju i ponavljaju jedno prodorno jaukanje. „*Crotalus cascavela* ima neobična priviđenja...” Jedan od nas ponavlja navod, raduje nas to što latinski razumemo tako dobro, zvečarka, to je to. Možda priručnik neće stvoriti nemir kod običnih bolesnika neposrednim pomenom životinje. Pa ipak je pominje, tu opaku zmiju... „čiji otrov deluje jezivom silinom”. Moramo da naprežemo glas kako bismo se čuli pored bučnih mankuspija, opet ih osećamo blizu kuće, na krovu, kako grebu prozore, na oknima. Na neki način to nas više ne čudi, popodne smo se nagledali praznih kaveza, ali kuća je zatvorena a svetlost nas u trpezariji obavija hladnom zaštitom dok stičemo nova znanja dranjem. Sve je jasno u udžbeniku, to je direktan rečnik za bolesnike bez predrasuda: kefaleja i veliko uzbuđenje usled početka sna. (Ali sva sreća da nam se ne spava.) Lobanja savija mozak kao čelični šlem – to je dobro rečeno. Nešto živo hoda ukруг unutar glave. (Onda je naša kuća glava, osećamo da je opkoljena, svaki prozor je jedno uvo spram zavijanja mankuspija tu napolje.) Glava i grudi stegnuti gvozdenim oklopom. Užareno gvožđe zariveno do kraja, do maločas je svetlo oklevalo, posustaje malo-pomalo, zaboravljamo da pustimo mlin u rad. Kada više ne može da se čita palimo sveću pored priručnika kako bismo do kraja saznali sve simptome, bolje je znati za slučaj da kasnije – probadajući bol kod desne slepoočnice, ta užasna zmija čiji otrov deluje jezivom silinom (to smo već pročitali, ali teško je obasjati priručnik jednom svećom), nešto živo hoda ukруг unutar glave, i to smo pročitali i tačno je tako, nešto živo hoda ukруг. Nismo uznemireni, još gore je napolju ako toga ima. Gledamo se preko priručnika i ako bi neko od nas pokretom ukazao na zavijanje koje je sve

prodornije, vraćali bi se čitanju kao u izvesnosti da je sve sada tamo negde gde nešto živo hoda ukrug zavijajući pored prozora, pored ušiju, zavijanje mankuspija koje umiru od gladi.

KAMILA PROGLAŠENA NEPOŽELJNOM

Primaju sve molbe za prelazak preko granice, ali tu je kamila Guk, iznenada proglašena nepoželjnom. Odlazi Guk u policijsku centralu gde joj kažu da nema načina, vrati se u svoju oazu, ako si proglašena nepoželjnom ne vredi ni razmatrati molbu. Gukova snuždenost, povratak predelima iz detinjstva. A porodične kamile, kao i prijatelji kamile, svi su oko nje: pa šta ti je, pa nije moguće, pa zašto baš ti, zašto baš tebi? Onda jedna delegacija Ministarstva saobraćaja upućuje apel za Guka, uz propratni skandal među resornim funkcionerima: to se nikad ranije nije desilo, vi se odmah vraćajte u oazu, sačiniće se izveštaj.

U oazi Guk jednog dana pase travu, drugog dana isto. Sve su kamile prešle granicu.

Guk i dalje čeka. Tako prolaze leto, jesen. Potom se Guk vraća u grad i zastaje na jednom praznom trgu. Turisti je sve vreme slikaju i sastavljaju reportaže. Neodređena Gukova slava na trgu. Koristeći gužvu nastoji da izađe, na vratima se sve menja: proglašena je nepoželjnom. Guk pogne glavu, traži proređenu travu na trgu. Jednog dana je pozivaju preko zvučnika i srećna ulazi u centralu. Tamo je proglašena nepoželjnom. Guk se vraća u oazu i legne. Pase malo trave i nakon toga naslanja njušku na pesak. Polako zaklapa oči dok sunce zalazi. Iz njenog nosa izbija jedan mehur koji traje časak duže nego ona.

OTROVI

U subotu ujak Karlos stigao je u podne sa mašinom za ubijanje mrava. Dan pre toga za stolom beše rekao da će je doneti pa smo sestra i ja čekali mašinu zamišljajući je ogromnom, zastrašujućom. Dobro smo znali mrave u Banfildu, crne mrave koji tamane sve pred sobom, prave mravinjake u zemlji, pod ivičnjakom, ili u tom tajanstvenom delu gde kuća propada u zemlju, tamo prave skrivene rupe, ali ne mogu da prikriju crni red koji ide i vraća se noseći komadiće lišća, a komadići lišća su u stvari bile baštenske biljke, zbog toga su mama i ujak Karlos rešili da kupe mašinu, da učine kraj mravima.

Sećam se kako je moja sestra videla da ujak Karlos dolazi Ulicom Rodrigues Penja. Izdaleka ga je ugledala kako vozom stiže na stanicu, pa je dotrčala iz druge ulice vičući da ujak Karlos donosi mašinu. Ja sam bio kod žive ograde prema Lilinoj kud, razgovarao sam sa Lilom preko žice i upravo sam joj pričao kako ćemo popodne isprobati mašinu, a Lilu je to zanimalo, ali ne mnogo, jer devojke ne mare za mašine i ne mare za mrave, jedino joj je pažnju privlačilo to što se mašina dimi i da će to ubiti sve mrave u kući.

Kad sam čuo sestru rekao sam Lili da moram da pomognem oko istovara mašine, potrčao sam ulicom uz ratni poklič Sedećeg Bika, trčeći na način koji sam u to doba bio izmislio: trčao sam ne savijajući noge u kolenu, kao kad se šutira lopta. Nije uopšte bilo zamorno a činilo mi se kao da letim, mada nikad kao u snu o letenju, koji sam ja tada redovno sanjao, a koji je izgledao ovako: podignem noge sa tla i izdignem se od njega dvadesetak centimetara blagim okretom iz struka, tako da ne možeš ni da opišeš koliko je to bajno, letiš dugim ulicama, ponekad se

digneš još malo, ponekad tik do zemlje, sa jasnim osećajem da si budan, na stranu to što je u tom snu, zvrčka bila u tome što sam stalno sanjao da sam budan, da stvarno letim, da sam to sanjao ranije, ali da je ovoga puta istinito, i kad bih se budio, bilo je kao da sam tresnuo o pod, tako je tužno hodati ili trčati uvek onako tromo, uvek nadole nakon svakog skoka. Jedino, donekle, slično je bilo ovo moje trčanje u gumenim patikama „kids champion” sa pojačanim vrhom, e one su dočaravale osećaj iz sna, mada naravno ni nalik.

Mama i baka već su bile na vratima i razgovarale su sa ujakom Karlosom i kočijašem. Lagano sam se primakao jer ponekad volim da čekaju na mene, pa sam sa sestrom pogledao kutiju uvijenu u pakpapier vezanu konopcem od sisalovine^[17] koju su kočijaš i ujak Karlos spustili na pločnik. Najpre sam pomislio da je to deo mašine, ali ubrzo sam uvideo da je to cela mašina, pa mi se učinila tako malom da mi je srce sišlo u pete. Najbolji deo usledio je prilikom unošenja jer, dok sam pomagao ujaku Karlosu, ustanovio sam da je mašina veoma teška i ta težina mi je vratila samopouzdanje. Sam sam skinuo konopce i papir jer su mama i ujak Karlos trebali da otvore mali paket u kojem je dolazila limenka sa otrovom i odmah su nas upozorili da to ne sme da se dira i da je više od njih četvoro umrlo u jezivim grčevima jer su dirali limenku. Moja sestra je otišla u jedan kutak jer joj je preseo bilo kakav dalji rad, a pomalo i zbog straha, ali ja sam pogledao mamu pa smo se slatko nasmejali; ceo govor bio je namenjen mojoj sestri, mene će pustiti da upravljam mašinom sa sve otrovom.

Nije bila lepa, hoću da kažem da nije to bila što bi se reklo prava mašina, mašina sa makar jednim točkom koji se okreće ili nekom pištaljkom koja izbacuje mlaz pare. Ličila je na grejalicu od crnog gvožđa sa tri nakrivljene nogare, vratašcima za vatru, još jednim za otrov, a odozgo je izlazila savitljiva metalna cev (kao telo gliste) na koju se posle nadovezivala još jedna cev, ali od gume, sa kljunom. U vreme ručka mama nam je pročitala knjižicu sa uputstvima i kad god bi stigla do dela o otrovima, svi bismo pogledali u moju sestru, a baka joj je ponovila da je u Floresu troje dece umrlo zato što su dirali limenku. Već smo videli lobanju na poklopcu i ujak Karlos potraži jednu staru kašiku pa reče da će ona biti za otrov i da će se stvari vezane za mašinu čuvati

na gornjoj polici supe za alatke. Napolju je bilo toplo jer je bio početak januara, lubenica je bila ledena, sa crnim semenkama koje su me podsećale na mrave.

Posle popodnevnog dremke odraslih, moja sestra je čitala „Bižiken”^[18] a ja sam sređivao poštanske marke u pokrivenom dvorištu. Izašli smo u baštu i ujak Karlos namesti mašinu na rotundi za ljuljaške gde su se uvek pojavljivali mravinjaci. Baka je pripremila ćumur da bi se napunio mali kotao, a ja sam napravio prelepo blato u starom lavoru mešajući sve vreme zidarskom kašikom. Mama i moja sestra sele su na slamnate stolice, a Lila je sve to gledala kroz živu ogradu dok je nismo pozvali da nam se pridruži. Reče da je majka ne pušta, ali je svejedno došla. S druge strane bašte već su izvirivale Negrijeve ćerke, a one su bile malo udarene pa se nismo baš družili. Jadne, zvale su ih Čola, Ela i Kufina. Bile su dobre ali glupave i čovek nije mogao da se igra sa njima. Baki je bilo žao njih, ali mama ih nije pozivala kući jer bi se odmah stvorila tarapana sa mojom sestrom i sa mnom. Sve tri su htele da budu komandant parade, ali nisu znale ni školice, ni klikere, ni ćorave bake, ni trule kolibe, jedino su znale da se smeju kao nezdrave i da pričaju ni sam ne znam o čemu sve. Otac im je bio odbornik i imali su melinare koke „orpington”. Mi smo gajili „rodajlantke” koje su mnogo veće nosilje.

Mašina je izgledala mnogo veća zbog crne boje sred zelenila bašte i voćaka. Ujak Karlos joj ubaci žar i dok se grejala odabra jedan mravinjak i stavi na njega kljun cevi; ja sam nasuo blato okolo i nagazio ga ali ne prejako, da bi se izbeglo urušavanje galerija, kako je i pisalo u uputstvima. Onda je ujak otvorio vratanca za otrov i doneo limenku i kašiku. Otrovi je bio prekrasne ljubičaste boje i trebalo je da se ubaci jedna puna kašika pa da se odmah zatvore vrata. Čim smo završili s tim začulo se neko frktanje i mašina je počela da radi. Bilo je veličanstveno, svuda oko kljuna izlazio je beli dim pa je trebalo nasuti još blata i utabati ga rukama. „Svi će da pocrkaju”, reče ujak koji je bio veoma zadovoljan radom mašine, a ja sam stao pored njega sa rukama punim blata sve do laktova, i lepo se videlo da je to zaista muški posao.

– Koliko vremena je potrebno da jedan mravinjak bude zaprašen?
– upitala je mama.

– Najmanje pola sata – rekao je ujak Karlos. – Neki su mnogo duži nego što bi čovek pomislio.

Shvatio sam da time hoće da kaže tri ili četiri metra, pošto je kod nas bilo toliko mravinjaka da nisu ni mogli da budu duži. Ali, upravo u tom trenutku čuli smo kako Kufina počinje da vrišti onim svojim glasom zbog kojeg se čuje i sa stanice, tako da je cela porodica Negri došla u dvorište da kaže kako sa jedne leje njihovih puterica izbija dim. Na početku nisam hteo u to da poverujem, ali bilo je tačno, jer me je u isti čas Lila upozorila preko žive ograde da i pored njene kuće takođe izlazi dim, kod jedne breskve. Onda se ujak Karlos zamislio i pošao do žičane ograde Nerijevih da zamoli Čolu, koja je bila najmanje lenja, da nabaca blato tamo odakle dim izlazi, a ja sam poskočio do Lile i zapašio mravinjak. Sada je dim izlazio na drugim mestima oko kuće, u kokošinjcu, iza belih vrata i pri dnu zida sa strane. Mama i moja sestra su pomagale dodavajući blato, bilo je sjajno pri pomisli da ispod zemlje kulja toliko dima koji hoće da izađe, a da u tom dimu mravi besne i grče se kao ono troje dece iz Floresa.

To popodne radili smo do večeri a moju sestru su poslali da se raspita da li u još nekim kućama iz susedstva izlazi dim. Dok se još uvek jedva videlo mašina se ugasila. Dok sam vadio kljun iz mravinjaka malo sam kopao okolo zidarskom kašikom i cela jama je bila puna mrtvih mrava, bila je ljubičaste boje sa mirisom sumpora. Bacio sam blato odozgo kao na sahranama i izračunao sam da je bilo najmanje pet hiljada mrtvih mrava. Svi su već ušli unutra jer je bilo vreme kupanja i postavljanja stola, ali smo ujak Karlos i ja ostali da pregledamo mašinu i da je odložimo. Upitao sam ga da li mogu da odnesem stvari u šupu i rekao je da mogu. Za svaki slučaj, oprao sam ruke pošto sam pipnuo limenku i kašiku, iako smo kašiku i pre toga isprali.

Sutradan je bila nedelja; došla je moja ujna Rosa sa mojom braćom i to je bio dan kada smo se sve vreme igrali lopova i žandara sa mojom sestrom i sa Lilom koja je dobila dozvolu od majke. Uveče je tetka Rosa upitala mamu da li moj brat Ugo može da ostane cele sedmice u Banfildu, jer je još bio slabašan usled upale plućne maramice pa mu je sunce neophodno. Mama je rekla da može i svi smo bili srećni. Ugu su namestili

krevet u mojoj sobi a u ponedjeljak je pomoćnica pošla po njegovu odeću za celu sedmicu. Kupali smo se zajedno i Ugo je znao više priča od mene, ali nije skakao dalje od mene. Videlo se da je iz Buenos Ajresa, zajedno s rubljem bile su i dve Salgarijeve knjige i jedna iz botanike pošto je morao da se priprema za upis u prvu godinu. U knjizi je bilo paunovo pero, prvo koje sam ikada video, i on ga je koristio da obeležava stranice. Bilo je zeleno sa jednim plavim okom, sve isprskano zlatnom. Moja sestra mu ga zatraži, ali Ugo joj reče da ne može da joj da, jer mu je to poklon od njegove majke. Nije je pustio čak ni da ga pipne; meni jeste jer je imao poverenja u mene i ja sam ga držao za dršku.

Prvih dana, pošto je ujak Karlos radio u kancelariji, nismo ponovo upalili mašinu mada sam ja mami bio rekao da ako hoće ja mogu da je upalim. Mama je rekla da je bolje da sačekamo subotu, ionako te sedmice nije bilo puno nađubrenih leja i mravi se manje vide nego ranije.

- Ima ih barem pet hiljada manje - rekao sam joj, a ona se nasmejala ali mi je dala za pravo. Možda je i bolje što mi nije dala da upalim mašinu, tako se Ugo neće ugurati, jer on je od onih koji sve znaju i sve najbolje umeju. Naročito sa otrovom, bolje da mi ne pomaže.

Za vreme popodnevne dremke terali su nas da budemo mirni jer su se plašili sunčanice. Otkad se Ugo igra sa mnom moja sestra bi nam se prilepila i stalno je htela da bude u Ugovom taboru. U klikerima sam ih oboje pobeđivao, ali kod ležaja^[19] Ugo je, ne znam kako, znao sve finte pa je on mene pobeđivao. Moja sestra ga je sve vreme hvalila i bilo mi je jasno da ga želi za momka, dovoljno je bilo da to kažem mami pa da joj lupi dva samara, samo što mi nije ni padalo na pamet da joj kažem, ionako nisu ništa loše radili. Ugo joj se podsmevao, ali prikriveno, i ja sam u tim trenucima mogao da ga zagrlim, ali to se uvek dešavalo u toku igre pa je bilo pitanje ko će pobediti, ko će izgubiti, kakvo sad grljenje.

Popodnevna dremka je trajala od dva do pet i to je bilo najbolje vreme da budemo mirni i da radimo šta hoćemo. Sređivao sam markice sa Ugom i ja bih mu davao duplikate, pokazivao sam mu kako da ih razvrstava po zemljama i on je nameravao da za godinu dana ima zbirku kao moju, ali samo iz Amerike. Propustiće one iz Kameruna, to su one sa

životinjama, ali on je tvrdio da zbirke tako dobijaju na značaju. Moja sestra se slagala s njime iako nije imala pojma da li je jedna markica okrenuta kako treba ili naopako, to je radila tek da mi tera kontru. Nasuprot tome, Lila, koja je dolazila oko tri preskačući živu ogradu, bila je na mojoj strani i dopadale su joj se markice iz Evrope. Jednom sam Lili dao koverat sa raznolikim markama i ona me je stalno na to podsećala i govorila kako će joj otac pomoći u zbirci, ali da je majka smatrala da to nije za devojke i da markice imaju mikrobe pa je koverat sačuvan u vitrini.

Da se u kući ne bi ljutili zbog galame, čim bi Lila stigla odlazili bismo pozadi i tu smo ležali ispod voćaka. Negrijeve su se takođe motale po svojoj bašti i ja sam znao da su sve tri poludele za Ugom, da su se dovikivale i govorile kroz nos i da je naročito Kufina volela da zapitkuje: „A gde je kutija sa koncima za šivenje?“, a Ela bi joj je nešto odgovorila, onda bi se posvađale, ali namerno, tek da budu u centru pažnje, i sva sreća što je s te strane živica bila gusta i što se ne vidi mnogo. Sa Lilom smo umirali od smeha kada bismo ih čuli, a Ugo bi zapušio nos i rekao „A gde je taj mate?“^[20]. Onda bi najstarija, Čola rekla: „Devojke, jeste li videle koliko je ove godine neotesanih?“, a mi bismo tada morali da trpamo travu u usta da se ne bismo preglasno smejali, jer prava stvar je bila u tome da ih iskuliramo tako da posle, kad bi nas čule kako se igramo, pobesnele još više, da bi se na kraju između sebe posvađale dok ne bi njihova tetka izašla i sve tri vukla za kosu a one ulazile u kuću ridajući.

Meni se sviđalo da mi Lila bude ortak u igri, jer nema te želje među braćom i sestrama ako ima još nekoga, a moja sestra je odmah tražila Uga za ortaka. Lila i ja smo ih pobeđivali u klikerima, ali Ugo je više voleo da se igra lopova i žandara i žmurke, uvek je moralo da bude po njegovom, tačnije, onako kako on kaže, ali je svejedno bilo super, samo što nismo smeli da se deremo, a bez dranja igre i nisu nešto naročito. Kod žmurki skoro uvek sam ja morao da brojim, ne znam zašto bi stalno iznova varali a posle se samo izvlačili i izvlačili. U pet je baka izlazila pa bi nas izgrdila što smo znojavi i suviše dugo izloženi suncu, ali mi bismo je zasmejavali i slali joj poljupce, čak i Ugo i Lila koji nisu bili iz naše kuće. Tih dana sam zapazio da baka stalno ide da gleda policu s

alatkama pa sam shvatio da se plaši da preturamo među stvarima od mašine. Ali nikome ne bi pala na pamet takva glupost, sa ono troje dece i pride batine koje bismo dobili.

Povremeno sam uživao da ostanem sam i tada nisam želeo čak ni Lilu da bude tu. Naročito u smiraj dana, malo pre nego što će baka izaći u svom belom šlafroku da zaliva baštu. U to doba zemlja više nije tako vruća, ali orlovi nokti su snažno mirisali a isto tako i leje s paradajzom gde je bilo kanala za vodu i svakakvih kukaca kakvih drugde nije bilo. Voleo sam da se bacam potrbuške i da mirišem zemlju, da je osetim ispod sebe, toplu, s tim njenim letnjim mirisom toliko drugačijim od ostalih. Mislio sam na razne stvari, a naročito na mrave, sada kada sam video kako izgledaju mravinjaci, razmišljao sam o galerijama po kojima su išli na sve strane a da ih niko nije video. Kao krvni sudovi u mojim nogama, koji se jedva naziru ispod kože, ali koji su puni mrava i čudesa koja se prostiru na sve strane. Ako bi pojeo malo otrova, to bi u stvari bilo kao dim iz mašine, otrov teče sudovima tela kao dim kroz zemlju, baš i nema neke razlike.

Nakon nekog vremena umorio bih se od toga da budem sam i da izučavam kukce kod paradajza. Išao bih do belih vrata, uhvatio bih zalet i krenuo u trk kao Bufalo Bil i kad bih stigao do leje sa putericom, preskočio bih je načisto i ne bih ni dodirnuo ivicu treseta. Sa Ugom smo gađali metu iz vazdušne puške ili se igrali na ležaljka kada bi moja sestra ili ponekad Lila izašle sa kupanja da bi došle do ležaljki u čistoj odeći. I Ugo i ja smo odlazili na kupanje, a posle svega izašli bismo na ulicu ili bi moja sestra svirala klavir u salonu, a mi bismo posedali na balustradu i gledali kako se ljudi vraćaju s posla, sve dok ne bi stigao ujak Karlos pa bismo onda svi krenuli da se pozdravimo s njim i da usput vidimo da li nam donosi paketić sa ružičastim koncem ili novi broj „Bižikena”. Jednom tako, trčeći ka vratima, Lila se spotaknu na jednu ploču i izranjavi koleno. Sirota Lila, nije htela da plače, ali su joj suze iskakale a ja sam mislio na njenu majku, tako strogu, koja će joj reći da je muškobanjasta i svakakve druge stvari kad je bude videla povređenu. Ugo i ja smo napravili tursko sedlo i odveli je do belih vrata dok je moja sestra krišom išla po neku krpu i alkohol. Ugo se sav polomi oko nje dok joj je vidao ranu, isto kao i moja sestra, tek da bude uz Uga, ali sam ih ja

odgurnuo napolje pa sam rekao Lili da se strpi sekund i ako hoće može da zažmuri. Ali ona nije htela i dok sam joj ja utrljavao alkohol ona je netremice gledala u Uga kao da mu stavlja do znanja koliko je hrabra. Jako sam dunuo u ranu, dobro sam namestio zavoj i nije je bolelo.

– Bolje idi odmah kud – rekla joj je moja sestra – možda ti se tako mama ne naljuti.

Pošto je Lila otišla počelo je da mi bude dosadno sa Ugom i mojom sestrom, jer su pričali o tango-orkestrima a Ugo beše video De Kara u jednom bioskopu pa je zviždao tango kako bi ga moja sestra odsvirala na klaviru. Otišao sam u svoju sobu po album sa markicama i sve vreme sam mislio kako će izgrditi Lilu i kako ona možda sad plače ili kako će joj rana zagnojiti pošto se to često dešava. Prosto neverovatno koliko je Lila bila hrabra s alkoholom i kako je gledala u Uga a da se ne zaplače, niti da obori pogled.

Na noćnom stočiću nalazila se Ugova Botanika i iz nje je virio rep paunovog pera. Pošto me je on puštao da ga gledam, pažljivo sam ga izvukao i stao pored lampe da bih ga dobro razgledao. Mislim da nema lepšeg pera od tog. Ličio je na mrlju po površini barice, ali se nije moglo ni uporediti, bilo je mnogo, mnogo lepše, sjajne zelene boje kao oni kukci koji žive na kajsijama a imaju dve duge antene sa dlakavom kuglicom na vrhu. Sred najšireg i najzelenijeg mesta otvaralo se plavo i ljubičasto oko skroz poprskano zlatnom bojom, nešto do tada neviđeno. Odjednom sam shvatio zašto se paun negde zove i kraljevska ćurka i što sam ga duže gledao, sve sam više mislio na čudne stvari, kao u romanima, i na kraju sam morao da ga ostavim jer bih ga inače ukrao od Uga a to nije dolazilo u obzir. Možda je Lila mislila na nas, sama u svojoj kući (koja je bila mračna, a roditelji tako strogi) dok se ja zabavljam sa perom i markicama. Bolje je da sve ostavim i mislim na sirotu, tako hrabru Lilu.

Uveče nisam lako zaspao, ne znam zašto. Utuvio sam u glavu da Lili nije dobro i da ima vrućicu. Poželeo sam da bar mogu da zamolim mamu da ode i pita njenu majku, ali to nije bilo izvodljivo, prvo zbog Uga koji će pući od smeha, potom zato što će se i mama naljutiti ako dozna za povredu za koju joj nismo rekli. Više puta sam pokušao da zaspim ali

nisam mogao i na kraju sam pomislio da će najbolje biti da ujutro svratim do Lile i vidim kako joj je, ili da je zovnem preko ograde. Na kraju sam zaspao misleći na Lilu i na Bufala Bila, a i na mašinu za mrave, ali najviše na Lilu.

Narednog dana ustao sam pre svih i otišao u svoju baštu, a ona je bila blizu glicinija. Moja bašta je bila jedna leja, isključivo moja, baka mi ju je dala da ja u njoj radim šta mi je volja. Jednom sam zasadio kanarsku travu, zatim batat^[21], ali sada sam voleo cveće a naročito svoj jasmin sa Rta, to je onaj koji miriše najjače, posebno noću, i mama je stalno govorila da je moj jasmin najlepši u celoj kući. Lopatom sam polako kopao oko jasmina jer to je bilo najbolje što sam imao, i na kraju sam ga izvukao sa busenom oko korena. Tako sam pošao da dozovem Lilu koja je takođe već ustala i gotovo da nije imala više ništa na kolenu.

– Sutra ide Ugo? – upitala me je a ja sam joj odgovorio da ide, pošto mora u Buenos Ajresu dalje da se sprema za upis u prvu godinu. Rekao sam Lili da joj donosim nešto i ona me je upitala šta tačno, i onda sam joj kroz živicu pokazao svoj jasmin i rekao da joj ga poklanjam i da, ako hoće, ja joj mogu pomoći da napravi baštu samo za sebe. Lila je rekla da je jasmin mnogo lep i zatražila je dozvolu od majke, tako da sam ja preskočio ogradu da bih joj pomogao oko sađenja. Izabrali smo malu leju, izvukli smo neke polusuve hrizanteme i ja sam počeo da iscrtavam krug lopatom, da bismo obeležili leju, a onda mi je Lila pokazala gde bi volela da stoji jasmin, a to je bilo tačno u sredini. Ja sam ga zasadio, zalili smo ga kantom za zalivanje i sve je lepo ispalo. Trebalo je da sad ja nađem malo treseta, ali nije bilo tako hitno. Lila je bila veoma zadovoljna i rana je uopšte nije bolela. Htela je da Ugo i moja sestra odmah vide šta smo uradili pa sam ja pošao po njih upravo kad je mama počela da nas zove na belu kafu. Negrijeve su se svađale u bašti a Kufina je vrištala kao i obično. Nije mi jasno kako mogu da se svađaju po tako lepom jutru.

U subotu popodne Ugo je morao da se vrati u Buenos Ajres, a ja sam se uprkos svemu obradovao jer ujak Karlos nije hteo da upali mašinu tog dana nego je to ostavio za nedelju. Bolje da budemo sami nas dvojica, da ne bi bilo peha i da se Ugo ne bi otrovao ili šta ja znam. To

veće mi je malko nedostajao jer sam se bio navikao da bude u mojoj sobi, a znao je i onoliko priča i pustolovina napamet. Ali gore je bilo sa sestrom, ona se vukla po kući kao mesečar, a kad ju je mama upitala šta joj je, odgovorila je da joj nije ništa, ali je imala takav izraz da je mama zastala i zagledala se u njeno lice i na kraju je produžila dalje govoreći da ima onih koji umišljaju da su stariji nego što jesu a da ne umeju ni nos da obrišu. Po meni, sestra se bezveze ponašala, pogotovo kad sam je video kako kredama u boji na dvorišnoj tabli piše Ugovo ime pa ga briše i opet ga ispisuje, gledajući me ispod oka, a onda je nacrtala srce sa strelicom i ja sam otišao kako je ne bih ošamario ili otrčao da ispričam mami. Što je još gore, Lila se to veće rano vratila kud, rekla je da je njena mama ne pušta duže zbog one povrede. Ugo joj reče da će u pet doći po njega iz Buenos Ajresa te je upita zašto ne bi ona ostala dok on ne pođe, ali Lila ponovi da ne može i istrča bez pozdrava. Zbog toga je kada su došli po njega, Ugo morao da ode do Lile da se pozdravi s njom i njenom majkom, onda se pozdravio s nama i krenuo vrlo zadovoljan, govoreći da će doći narednog vikenda. Te noći sam se osećao pomalo usamljeno u svojoj sobi, ali s druge strane prednost je kad osećaš da je iznova sve tvoje i da možeš da ugasiš svetlo kad hoćeš.

U nedelju, kad sam ustao, čuo sam da mama razgovara s gospodinom Negrijem preko živice. Prišao sam da kažem dobar dan, a gospodin Negri je govorio mami da u leji s putericama, odakle je izlazio dim onog dana kada smo isprobali mašinu, sada salate venu. Mama mu je rekla da je to veoma neobično jer u uputstvima mašine piše da dim ne škodi biljkama. Gospodin Negri joj je odgovorio da čovek ne sme da se uzda u uputstva, isti je slučaj sa lekovima, kada čovek pročita šta sve piše u uputstvima, misli da će se od svega izlečiti a posle možda skonča između četiri sveće. Mama mu je rekla da može biti da je neka od devojčica nehotice bacila sapunicu u leju (ali ja sam shvatio da hoće da kaže namerno) i tada je gospodin Negri kazao da će da se raspita, ali ako mašina ubija biljke onda ne vidi čemu toliki posao. Mama mu je rekla da neće upoređivati neke uboge salate sa golemom štetom koju mravi prave po baštama i da ćemo je popodne upaliti, i da ako vide dim neka jave, da ćemo mi doći da zaklopimo mravinjake da se ne bi oni time opterećivali. Baka me je pozvala na kafu i ne znam šta su još pričali, ali ja

sam bio oduševljen što ćemo opet da trebimo mrave pa sam proveo celo prepodne čitajući Bufalo Bila i druge stripove.

Moju sestru prođe žuta minuta tako da je pevala po celoj kući, odjednom joj dunu da crta bojicama i došla je tamo gde sam ja bio, a pre nego što sam shvatio, već proturi nos u ono što sam dotle radio, a ja sam sasvim slučajno upravo bio napisao svoje ime, voleo sam svuda da ga ispisujem, ali i Lilino, koje sam sasvim slučajno zapisao pored svog. Zaklopio sam knjigu, ali ona već bese pročitala pa je počela grohotom da se smeje i gledala me sažaljivo. Ja sam se bacio na nju, ali ona vrisnu i čuo sam da se mama približava, onda sam sav besan otišao u baštu. Za vreme ručka sve vreme me je gledala podsmešljivo i ne znam šta bih dao da je šutnem ispod stola, ali kakva je odmah bi stala da se dere a popodne treba da upalimo mašinu, tako da sam se uzdržao i oćutao. Za vreme dremke popeo sam se na vrhu da čitam i razmišljam, i kada je u pola pet ujka Karlos izašao posle dremke, obrnuli smo jedan mate, posle smo pripremili mašinu i ja sam napravio dva lavora blata. Žene su čekale unutra i bilo je toplo, naročito pored mašine, koja je radila na ugallj, ali mate je bio dobar za to ako se pije vruć i gorak.

Izabrali smo deo pri dnu bašte blizu kokošinjca, jer je izgledalo kao da mravi traže utočište u tom delu i prave velike štete među nađubrenim lejama. Samo što smo postavili kljun na najveći mravinjak, dim je počeo da kulja na sve strane, čak i među ciglama na podu kokošinjca. Išao sam svuda naokolo da zapušim zemlju i sviđalo mi se da bacam blato i da ga rukama gnječim sve dok dim ne prestane da izlazi. Ujak Karlos prišao je žičanoj ogradi Negrijevih i upitao je Čolu, koja je bila najmanje tupava, da li iz njihove bašte izlazi dim. A Kufina je dizala veliku graju i svuda je zavirivala jer su ujka Karlosa veoma poštovale, ali dim nije izlazio sa njihove strane. Umesto toga čuo sam da me Lila zove pa sam otrčao do žive ograde i ugledao sam je u njenoj haljini sa narandžastim tufnama, koja se meni inače najviše dopadala, a koleno u zavojima. Doviknu mi da iz njene bašte izbija dim, iz one bašte koja je samo njena, pa dok sam ja preskakao ogradu sa jednim od lavora za blato, Lila mi je pokunjeno govorila da, kad je pošla da pogleda svoju baštu, čula da razgovaramo sa Negrijevim i da je tada, baš pored mesta gde smo bili posadili jasmin, počeo da izlazi dim. Na kolenima sam svom snagom počeo da nabacujem

blato. Za tek presađeni jasmin bilo je ionako opasno, a tek sada sa otrovom tako blizu, mada je u priručniku pisalo da nije. Pomislio sam kako bih mogao da presečem mravlje galerije koji metar pre sadnice, ali pre svega treba da nabacim još blata i zapušim izlaz najbolje što mogu. Lila je sela u hladovinu sa nekom knjigom i gledala je kako radim. Sviđalo mi se što me gleda i naneo sam toliko blata da tuda nikako neće dim više izlaziti. Potom sam joj prišao da je pitam ima li tu negde neka lopata kako bih pokušao da presečem putanju pre nego što stigne do jasmína sa sve otrovom. Lila ustade i ode po lopatu a pošto se još nije vratila, ja sam uzeo da pogledam knjigu bajki sa slikama i iznenadio sam se kad sam video da i Lila ima prelepo paunovo perje u knjizi, i da mi nikad nije ništa rekla. Ujak Karlos me je pozvao da zapušim još rupa, ali ja sam ostao zagledan u pero koje nije moglo da bude Ugovo, ali je bilo do te mere istovetno da je izgledalo kao da je od istog pauna, zeleno sa ljubičastim i plavim okom, i onim zlatastim mrljicama. Kad je Lila stigla s lopatom upitao sam je gde je našla to pero, i nameravao sam da joj ispričam kako Ugo ima isto takvo. Gotovo da nisam ni shvatio šta mi govori kada je naglo pocrvenela i odgovorila mi da joj ga je Ugo poklonio kad je pošao da se pozdravi s njom.

– Rekao mi je da ih kod sebe u kući ima još mnogo – dodala je kao da se izvinjava ali me nije pogledala, a ujak Karlos me je još glasnije dozivao s druge strane živice i ja sam odbacio lopatu koju mi Lila beše dala i vratio sam se do žičane ograde iako me je Lila zvala i govorila da se dim ponovo pojavljuje u njenoj bašti. Preskočio sam žice i od kuće sam kroz živicu pogledao Lilu koja je plakala sa knjigom u rukama, iz koje pero jedva da viri, i video sam da dim sada izlazi tačno sa strane jasmína i sav otrov se mesa sa korenjem. Otišao sam do mašine, koristeći priliku što je ujak Karlos opet razgovarao sa Negrijevim, otvorio sam limenku sa otrovom i sipao dve, tri pune kašike u mašinu pa sam je zatvorio; kako je dim dobro prodirao u mravinjake i uništavao sve mrave, neće ostati nijedan mrav u bašti naše kuće.

POZIRANJE TIGROVA

Mnogo pre ostvarivanja naše zamisli znali smo da poziranje tigrova postavlja dvostruki sentimentalni i moralni problem. Prvi se nije toliko odnosio na poziranje koliko na samog tigra, u meri u kojoj ovim krupnim mačkama ne prija da se nameštaju za poziranje pa pribegavaju svoj svojoj energiji koja nipošto nije mala, kako bi odolele. Da li je u ovim okolnostima trebalo da se prenebregne priroda tih životinja? Ali pitanje nas odvodi na moralnu ravan, gde svaka radnja može da bude uzrok ili posledica sjaja ili bede. Noću, u našoj kućici u ulici Humboldt, razmišljali smo o tome pred činijama sa sutlijašem preko kojeg smo zaboravili da pospemo cimet i šećer. Uistinu nismo bili sigurni da možemo da namestimo tigra za poziranje i to nas je pogađalo.

Naposletku je odlučeno da ćemo jednog namestiti za poziranje, samo zato da vidimo na delu mehanizam u svoj svojoj složenosti, pa da kasnije procenimo rezultate. Neću ovde govoriti o pribavljanju prvog tigra: bio je to osetljiv i mukotrpan posao skopčan sa obijanjem pragova konzulata i drogerija, komplikovano uklapanje karata, avionskih pisama i rečničkog istraživanja. Jedne noći moji rođaci pojavili su se premazani jodom: bio je to uspeh. Popili smo toliko nijebola^{22} da je moja mlađa sestra na kraju počela da rasprema sto grabuljom. U to doba svi smo bili mlađi.

Sada kada je opit doneo rezultate koje znamo mogu da iznesem i pojedinosti poziranja. Možda je najteže od svega ono što se tiče ambijenta, jer je potrebna soba sa što manje nameštaja, a to nije tako čest slučaj u ulici Humboldt. U sredini se postavlja uređaj: dve ukrštene daske, komplet elastičnih šipki i nekoliko krčaga sa mlekom i vodom.

Poziranje tigra nije tako teško, mada može da se desi da operacija propadne pa da mora da se ponovi; prava teškoća počinje onog trenutka kad se, već namešten za poziranje, tigar se iznova oslobađa i na svakojake moguće načine nastoji da u toj slobodi i uživa. Na toj etapi, koju ću nazvati prelaznom, reakcija moje porodice od prvorazrednog je značaja; sve zavisi od toga kako će se moje rođene sestre poneti, do veštine kojom će otac ponovo namestiti tigra za poziranje koristeći ga u najvećoj meri kao grnčar svoju glinu. Najmanji propust značio bi katastrofu, prekidači pregoreli, mleko prosuto, užas fluorescentnih očiju koje paraju pomrčinu, mlaki mlazevi kod svakog udarca kandžama; odbijam i da zamislim tako nešto pošto je za sada tigar pozirao bez opasnih posledica. Počevši od uređaja, preko različitih funkcija koje svi moramo da obavljamo, sve do tigra i moje braće iz druge iz drugog kolena, sve mora biti delotvorno i da se savršeno uklapa. Za nas sama činjenica u vezi sa poziranjem tigra nije bitna, nego je za nas važno da se obred obavi u celosti bez iskoraka. Neophodno je da tigar pristane da bude namešten za poziranje, ili da se izjasni na određeni način tako da neće biti važno bilo da prihvata, bilo da odbija. U trenucima kada čovek pada u iskušenje da ih naziva ključnim – možda usled one dve daske, možda zbog pukog opšteg mesta – porodica se oseća obuzetom izuzetnim uzbuđenjem; moja majka ne skriva suze, a moje sestre u prvom kolenu krše i lome prste na rukama. Poziranje tigra sadrži nešto što nas asocirana potpunost, na svrstavanje pred nekim apsolutom; ravnoteža zavisi od nečega tako malog, a to plaćamo tako visokom cenom da kratkotrajni trenuci koji slede nakon poziranja i koji odlučuju o njegovom savršenstvu izbacuju nas olako, raznose sobom svojstva tigra i čovečnosti jednim jedinim nepomičnim pokretom, a to mogu biti vrtoglavica, zastoj i prispeće. Nema tigra, nema porodice, nema poziranja. Nemoguće je znati čega ima; drhtaj koji nije od ovog mesta, neko središnje vreme, neki stub prožimanja. A posle svi izlazimo u pokriveno dvorište i naše tetke donose supu pevušeći, kao da idemo na kakvo krštenje.

KIRKA

*And one kiss I had of her mouth, as I took
the apple from her hand. But while I bit
it, my brain whirled and my foot
stumbled; and I felt my crashing fall
through the tangled boughs beneath her
feet and saw the dead white faces that
welcomed me in the pit.*^{23}

DANTE GABRIEL ROSSETTI,^{24}

The Orchard-Pit

Ma više to ne bi trebalo da ga pogađa, ali tada ga je zbolela podudarnost isprekidanih tračeva, snishodljivo lice mati Seleste dok priča tetka Bebi, neverica koja se očitavala na očevom izrazu lica. Prvo je bila ona odozgo, njen kravlji način sporog okretanja glave dok sa uživanjem preživa reči poput biljnog zalogaja. A i devojka iz apoteke – „naravno da u to ne verujem, ali stvarno bi bilo strašno kad bi bilo istina” – čak i don Emilio, uvek tako suzdržan, uostalom kao i njegove olovke i sveščice od mušeme. Svi su govorili o Deliji Manjara uz talog sramežljivosti, nimalo uvereni da može biti tako, ali Mariu se do lica konačno penjao potiskivani bes. Namah omrznu porodicu u svom jalovom pokušaju osamostaljivanja. Nikada ih nije voleo, samo krv i strah od samoće vezivali su ga za majku i braću. Susede je načisto precrtao, a don Emiliju je izručio sve po spisku prvi put kad su se

ogovaranja ponovila. Onoj odozgo uskratio je pozdrav kao da to može da ga potrese. Kada se vraćao s posla napadno je ulazio da se pozdravi sa Manjarama i da priđe – ponekad sa slatkišima, ponekad sa kakvom knjigom – devojci koja je ubila svoja dva momka.

Ne sećam se baš jasno Delije, ali bila je uglađena i plavokosa, suviše spora u svojim pokretima (bilo mi je dvanaest godina, a tada su i stvari i vreme spori) i oblačila je široke svetle haljine. Neko vreme Mario je smatrao da Delijina ljupkost i takve haljine podupiru odbojnost ljudi prema njoj. To je i rekao mati Seleste: „Mrze je jer nije rulja kao svi vi, kao i ja sam”, i nije ni trepnuo kada je majka načinila pokret kao da će mu peškirom zaklopiti lice. Nakon toga je usledio otvoreni raskid; ostavljali su ga samog, prali mu rublje kao da mu čine uslugu; nedeljom su odlazili u Palermo^{25} ili na izlet a da mu čak i ne jave. Tada bi se Mario primakao Delijinom prozoru i bacio bi kamičak. Ponekad bi ona izašla, ponekad bi je čuo kako se unutra smeje, nekako zločesto, ne dajući mu bilo kakve nade.

Došao je meč Firpo-Dempsi i u svakoj kući je suza potekla, a bilo je i strahovitih ljutnji propraćenih uniženom, gotovo kolonijalnom melanholijom. Manjarovi su se odselili četiri bloka dalje, a to nije malo u Almagru, tako da su dragi susedi počeli da sreću Deliju, porodice Viktorija i Kastro Baros zaboravile su na ceo slučaj, a Mario je nastavio da je viđa dvaput nedeljno po povratku iz banke. Već je bilo leto i Deliji bi se ponekad šetalo, zajedno su odlazili u poslastičarnice u Ulici Rivadavija ili bi posedali na Trg Jedanaest^{26}. Mario napuni devetnaestu godinu, Delija vide kako bez slavlja – još je nosila crninu – uzima dvadeset drugu.

Manjarama se činilo da nema potrebe za crninom zbog nekog momka, čak bi se i Mariu više dopala žalost samo iznutra. Tužno je bilo prisustvovati Delijinom osmehu, zatamnjenim kad god bi stavljala šešir pred ogledalom, onako plava, a u crnini. Nehajno je dopuštala da je Mario i Manjarovi obožavaju, da bude izvedena u šetnju ili kupovinu, da se vrati sa poslednjim sunčevim zracima i da prima goste nedeljom popodne. Ponekad bi sama pošla u stari kraj, gde joj se Ektor udvarao. Mati Seleste je jedno predveče videla kako prolazi i sa očitim prezirom

spustila je roletne. Jedna mačka je pratila Deliju, sve životinje su vazda išle za njom, ne zna se da li je to bila privrženost ili podređenost, vrzmale su se pored nje a ona ih i ne pogleda. Jednom prilikom Mario je primetio kako pas odmiče u trenutku kad je Delija prišla da ga pomazi. Ona ga dozva (bila je na Trgu Jedanaest, kasno popodne) i do njenih prstiju pas dotrča pitomo, možda i zadovoljno. Majka je govorila da se Delija igrala sa paucima dok je bila mala. Svi su se čudili, čak i Mario koji ih se slabo plašio. I leptirovi su joj sletali na kosu – Mario je video dva za samo jedno popodne u San Isidru – ali Delija ih je rasterivala blagim odmahivanjem. Ektor joj beše poklonio belog zeca koji je ubrzo uginuo, pre nego što je Ektor umro. Ali Ektor se u stvari utopio kod Nove luke^[27] jedne nedelje u zoru. Tada je Mario i čuo prve glasine. Smrt Rola Medisisa nikoga nije zanimala otkad maltene svaki drugi umre od srčanog udara. Kad se Ektor ubio, susedi ipak uočise previše podudarnosti, pred Mariom bi se ponovo ukazalo snishodljivo lice mati Seleste dok priča tetka Bebi; neverica u očevom izrazu lica. Povrh svega, prelom lobanje, jer Rolo je pao kao proštac dok je izlazio iz predsoblja Manjarovih, i, mada je već bio mrtav, silovit pad na stepenište bila je još jedna neprijatna pojedinost. Delija je ostala unutra, čudno da se nisu rastali kod samih vrata, ali u svakom slučaju bila je blizu njega i prva je vrisnula. Nasuprot tome, Ektor je izdahnuo sam, jedne noći belog mraza, pet sati pošto je izašao iz Delijine kuće kao i svake subote.

Slabo se sećam Maria, ali kažu da su njih dvoje bili lep par. Mada je Delija još bila u crnini zbog Ektora (zbog Rola nije nosila crninu, ko zna iz kakvog hira), prihvatila je Mariovo društvo radi šetnji po Almagru ili odlaska u bioskop. Sve do tada Mario se osećao kao da je iznad Delije, njenog života, čak i njene kuće. To je uvek bila „poseta”, a među nama ta reč ima svoje tačno i razgraničavajuće značenje. Kad bi je uzeo pod ruku prilikom prelaska ulice, ili penjanja stepeništem na stanici Medrano, ponekad bi pogledao svoju ruku stisnutu oko crne svile Delijine haljine. Odmerio bi tad tu belinu naspram crnine, tu razdaljinu. Ali, Deliji će se približiti kad se bude vratila sivoj, svetlim šeširima nedeljnog prepodneva.

Sada kada tračevi više nisu potpuna izmišljotina, nevolja za Maria bila je u tome što su povezivali nebitne okolnosti kako bi stekle neki

smisao. Mnogi ljudi umiru u Buenos Ajresu usled srčanog udara ili gušenja prilikom utapanja. Mnogi zečevi propadaju i umiru po kućama, po dvorištima. Mnogi psi izbegavaju ili prihvataju milovanja. Malobrojni redovi koje je Ektor ostavio svojoj majci, jecaji one odozgo, koja reče da ih je čula u predsooblju Manjarovih one noći kad je Rolo preminuo (ali pre udara), Delijino lice tokom prvih dana... Ljudi se tako uspinju da svuda nađu neku vezu, i kad se toliko čvorića poveže, na kraju se dobija dobar komad tapiserije – a Mario bi tu tapiseriju video, čas zgađen, čas užasnut, kada bi nesanica upala u njegov sobičak da mu otme san.

„Oprosti mi moju smrt, nemoguće je da razumeš, ali oprosti mi, mama.” Papirić istrgnut sa stranice „Kritike”, pritisnut kamenom pored sakoja koji je ostao kao putokaz za prvog jutarnjeg mornara. Do te noći bio je srećan, jeste da im se poslednjih nedelja činio nešto čudnim; ne čudnim, rasejanim, gleda u prazno kao da tamo vidi svašta. Kao da pokušava nešto da piše u vazduhu, da odgonetne neku enigmu. čitavo društvo u „Rubiju” se slagalo. Dok sa Rolom, ne; njemu je srce iznenada otkazalo. Rolo je živeo sam i povučen, imao je para i dvosed kabriolet, „ševrolet”, tako da ga je malo njih sretalo tih poslednjih dana. Po predsoobljima stvari snažno odjekuju, ona odozgo je danima tvrdila da je Rolov plač bio kao prigušeni krik, vrisak među rukama koje žele da ga zadave pa ga kidaju u delovima. A odmah potom jezivi udarac glavom o stepenik, Delijina trka zapomažući, već uzaludna pometnja.

Nesvestan toga, Mario je prikupljao odlomke događaja, zatekao bi sebe kako plete objašnjenja uporedo sa napadom suseda. Nikad nije upitao Deliju, nešto je neodređeno čekao od nje. Ponekad je pomišljao da li Delija tačno zna šta se o njoj šuška. Čak su i Manjarovi bili čudni u tom svom načinu da se osvrnu na Rola i Ektora, bez uzrujanosti, kao da su tek na putu. Delija je ćutala pod zaštitom tog bezuslovnog sporazuma iz predostrožnosti. Kada se Mario priključio, nenametljiv kao i oni, sve troje su pokrili Deliju jednom tankom, a stalnom, i gotovo providnom senkom, utorkom ili četvrtkom, nešto opipljivijom od subote do ponedeljka. Delija je sada uspostavljala izvesnu živahnost, jednom je svirala klavir, drugi put je igrala „ne ljuti se, čoveče”; bila je srdačnija prema Mariu, pozivala ga da sedne kraj prozora salona i iznosila mu je svoje projekte u vezi sa krojenjem i šivenjem. Nikad mu nije pominjala

bilo šta o slatkišima ili bombonama, Maria je to čudilo, ali je to pripisivao obzirnosti, strahu da mu ne dosađuje. Manjarovi su hvalili Delijine likere; jedne večeri su hteli da ga počaste jednom čašom, ali Delija odsečno reče da su likeri žensko piće i da je, takoreći, prosula sve flaše. „Ektoru...”, poče majka plačljivo, no ne reče ništa više da ne bi oneraspoložila Maria. Kasnije su shvatili da Mariu ne smeta pomen pokojnih momaka. Nisu se više vratili na likere sve dok se Delija nije sasvim povratila pa poželela da isproba nove recepte. Mario se sećao tog popodneva jer su ga upravo bili unapredili, pa je tim povodom najpre kupio bombone za Deliju. Manjarovi su strpljivo podešavali radio uz telefonske slušalice^[28] i pozvali ga da ostane još malo u trpezariji da bi čuo kako Rosita Kiroga peva. Potom im je on rekao za unapređenje i da je doneo bombone za Deliju.

– Nije trebalo to da kupiš, ali dobro, ponesi joj, ona je u salonu – i videli su ga kako izlazi, pogledali su se, dok Manjara nije skinuo slušalice kao da skida lovorov venac, a gospođa je uzdahnula i skrenula pogled. Odjednom su oboje izgledali nesrećno, izgubljeno. Neodlučnim pokretom Manjara podiže malu polugu na prijemniku.

Delija se zagledala u bombonjeru i nije se previše zadržala na bombonama, ali dok je jela drugu, sa mentom i malom krestom od oraha, rekla je Mariu da i ona zna da pravi bombone. Delovalo je kao da se izvinjava što mu ranije nije poverila toliko toga, počela je spretno da opisuje način pravljenja bombona, fil i preliv od čokolade ili moke. Njen najbolji recept su bombone od pomorandže punjene likerom; iglom je probušila jednu od bombona koju je Mario doneo da bi mu pokazala kako postupa s njima; Mario je mogao da vidi njene isuviše bele prste naspram bombone i gledajući je dok objašnjava, izgledala mu je kao hirurk koji bez žurbe iznosi divote uspešnog zahvata. A bombona je izgledala kao mali miš među Delijinim prstima, nešto sićušno ali živo što je igla povređivala. Mario oseti nesvakidašnju nelagodnost, neku milinu koliko mu je u stvari bilo gadno. „Bacite tu bombonu”, požele da joj kaže. „Bacite to daleko od sebe, nemojte slučajno to da stavljate u usta jer je živo, to je živi miš.” Posle je opet bio radostan zbog unapređenja, čuo je kako Delija ponavlja recept likera od čaja, likera od ruža... Stavio je prste u kutiju i pojeo dve-tri zaredom. Delija se smešila, izgledalo je kao

da se podsmeva. Njemu je mašta proradila pa se bojažljivo obradovao. „Treći momak”, pomisli začuđeno. „Da joj tako kažem: vaš treći momak, ali živ.”

Sada je već teže govoriti o tome, izmešano je s drugim pričama koje čovek dodaje pošto zaboravlja, na osnovu neznatnih iskrivljavanja koja se pletu s druge strane uspomena; čini se da je on počeo češće da ide kod Manjarovih, Delijin povratak životu privezao ga je njenim sklonostima i njenim željama, čak su ga i Manjarovi zamolili, doduše pomalo podozrivo, da podstakne Deliju, pa je on nabavljao materijal za likere, cediljke i levke koje je ona primala sa svečanim zadovoljstvom u kojem je Mario nazirao i malo ljubavi, ili makar malo zaboravila na pokojnike.

Nedeljom je sa svojima duže ostajao za stolom i mati Seleste mu je bila zahvalna iako se nije smešila, ali mu je davala najbolji deo kolača i sasvim vrelu kafu. Napokon je ogovaranje stalo, barem se nije govorilo o Deliji pred njim. Ko će ga znati da li šamari najmanjem od Kamiletijevih ili žučna rasprava pred mati Seleste ulaze u to; Mario je čak poverovao da su se preispitali, da su razrešili Deliju greha i da je iznova sagledavaju. Nikad nije govorio o svojoj kući kod Manjarovih, niti je pak prijateljicu pominjao nakon porodičnih ručkova nedeljom. Počinjao je da veruje da je moguć taj dvostruki život na četiri bloka udaljenosti; ugao ulica Rivadavija i Kastro Barose bio je neophodan i delotvoran most. Čak se ponadao da će budućnost približiti kuće, ljude, gluv na nerazumljiv protok koji je osećao – ponekad, kad bi ostao sam – kao intimno dalek i mračan.

Niko drugi nije posećivao Manjarove. Malo je čudilo to odsustvo rođaka ili prijatelja. Mario nije morao da izmisli poseban način zvonjave na vratima, svi su znali da je on. U decembru^[29], a vrućina je bila sladunjava i puna vlage, Deliji pođe za rukom liker od pomorandžinog koncentrata, opušteno su ga pili jedno predvečerje pred oluju. Manjarovi nisu hteli da ga okuse, bili su uvereni da to nije dobro za njih. Delija se nije uvredila, ali kao da se sva izmenila dok je Mario znalački ispijao ljubičasti naprstak pun narandžaste boje i mirisa koji peče. „Umreću od vrućine, ali je odličan”, rekao je jednom ili dvaput. Delija je malo

govorila kad je bila srećna, pa je samo primetila: „Napravila sam ga za tebe.” Manjarovi su je gledali kao da hoće da joj pročitaju recept, tananu alhemiju petnaestodnevnog truda.

Rolu su se sviđali Delijini likeri. Mario je to doznao iz nekoliko Manjarinih reči u prolazu dok Delija nije bila prisutna: „Ona mu je spravljala mnogo pića. Ali Rolo se plašio zbog srca. Alkohol škodi srcu.” Kad je momak toliko osetljiv... Sada je Mario shvatao oslobođenje koje je izbijalo iz Delijinih pokreta, iz načina na koji svira klavir. Umalo da upita Manjarove šta je Ektor voleo, da li je i njemu Delija pravila slatkiše ili likere. Pomislio je na bombone koje je Delija ponovo isprobavala i koje su se nanizane sušile na jednoj polici kuhinjske ostave. Nešto je Mariu govorilo da će Delija postići čudesne stvari sa bombonama. Nakon niza molbi, izdejstvovao je da mu ona dâ da proba jednu. Već je odlazio kad mu je Delija donela jedan laki i beli uzorak na tacni od alpake. Dok je ispitivao njen ukus – jedva gorkast, sa notom mente i muskatnog oraha u neobičnom spoju – Delija je smerno držala oboren pogled. Usprotivila se pohvalama, to je samo proba i još je daleko od onoga što je zamislila. Ali, prilikom naredne posete – isto tako noću, sada već u senci rastanka pored klavira – dozvolila mu je da okusi još jednu probu. Treba zažmuriti da bi se pogodio ukus i Mario poslušno zažmuri i razabra jedva uhvatljiv ukus mandarine, kao da dolazi iz najveće dubine čokolade. Njegovi zubi su mrvili hrskave komadiće, nije uspeo da uhvati njihov ukus već je samo imao prijatan osećaj pronađene podrške u toj slatkoj i migoljivoj srži.

Delija je bila zadovoljna ishodom, rekla je Mariu da se njegov opis ukusa bliži onome što je očekivala. Treba još isprobavati, neke istančane odnose je tek trebalo uskladiti, Manjarovi su rekli Mariu da Delija više ne sedi za klavirom, da satima sprema likere, bombone. Nisu to rekli kao prigovor, ali nisu bili ni presrećni; Mario nasluti da ih Delijini rashodi brinu. Tada je krišom zamolio Deliju da mu sastavi spisak neophodnih esencija i drugih sastojaka. Ona je uradila nešto što nikad ranije nije, prebacila je ruke oko njegovog vrata i poljubila ga u obraz. Usta su joj sasvim tiho mirisala na mentu. Mario je zažmurio, ponela ga je potreba da oseti miomiris i ukus ispod kapaka. I poljubac se, negodujući, vrati nešto čvršći.

Nije znao da li joj je uzvratio poljubac, možda je ostao miran i pasivan, Delijin degustator u polumraku salona. Ona je počela da svira klavir, kako već dugo nije u poslednje vreme i zamolila ga je da dođe i narednog dana. Nikad ranije nisu razgovarali tim tonom, nikad nisu ovako ćutali. Manjare su nešto posumnjali jer su banuli vitlajući novinama sa vestima o avijatičaru izgubljenom na Atlantiku. To su bili dani kada su mnogi avijatičari ostajali na pola Atlantika. Neko upali svetlo i Delija se ljutito udalji od klavira, Mariu se načas učini da njeni pokreti na svetlu imaju nešto od zaslepljenog bekstva stonoge, neka sumanuta trka po zidovima. Širila je i skupljala šake na do vratku a posle se vratila postićena, gledajući Manjarove iz prikrajka; gledala ih je iz prikrajka i smešila se.

Bez iznenađenja, gotovo kao potvrdu, Mario je te noći premerio krhkost Delijine sreće, upornu težinu dvostruke smrti. Manje-više Rolo, ali Ektor, to je već previše, to su parčići koji se odvajaju od ogledala. Od Delije su ostale tanane manije, baratanje esencijama i životinjama, njen kontakt sa jednostavnim i tamnim stvarima, blizina leptirova i mačaka, aura njenog prepolovljenog disanja u smrti. Obećao je sebi da će je obasuti bezobalnom milošću, višegodišnjim oporavkom po svetlim sobama i udaljenim parkovima sećanja, iako se ne oženi Delijom; jednostavno, produžavajući ovu spokojnu ljubav sve dok ona ne prestane da misli kako i treća smrt hoda pored nje, još jedan momak, onaj koji je na redu za umiranje.

Verovao je da će se Manjarovi obradovati kad on počne da donosi ekstrakte Deliji; međutim, oni su se namrštili i namrgođeno povukli, bez komentara, premda su kasnije uspostavljali primirje i odlazili, naročito kad bi došlo vreme proba, uvek u salonu i skoro po noći, a trebalo je zažmuriti i odrediti, sa toliko oklevanja ponekad, zbog neuhvatljivosti sastojka – ukus komadića nove srži, čisto čudo na tacni od alpake.

Zauzvrat, Mario je od Delije dobijao obećanja da će zajedno otići u šetnju Palermom. Kod Manjarovih je zapažao zahvalnost i saučesništvo svaki put kad bi došao po nju subotom popodne ili nedeljom prepodne. Kao da više vole da ostanu sami u kući kako bi slušali radio ili igrali karte. Ali, isto je tako naslutio kod Delije odbojnost prema odlasku iz

kuće ako u njoj ostaju starci. Iako nije bila tužna pored Maria, ono malo puta kad su izašli sa Manjarovima bila je ipak veselija, tada je zaista uživala na Sajmu poljoprivrede, htela je pastile i primala igračke koje bi po povratku netremice posmatrala i izučavala do besvesti. Čist vazduh joj je dobro činio, Mario je video da je njen ten svetliji a njen hod odlučniji. Šteta samo što uveče treba da se vrati laboratoriji, toj beskrajnoj usredsređenosti na vagu i štupaljke. Bombone su je sada do te mere zaokupljale da je gotovo napustila likere; sada mu je retko kad davala da proba njene izume. Manjarama nikada; Mario je slutio da je to zbog toga što bi Manjarovi ionako odbili nove ukuse; više su voleli obične karamele i ako bi Delija ostavila neku kutiju na stolu, ne nudeći im otvoreno, oni bi birali jednostavnije oblike, one poznate, čak bi prepолоvili bombone da vide čime su punjene. Maria je zabavljalo gluvo Delijino nezadovoljstvo pored klavira, njen izraz lažne odsutnosti. Za njega je čuvala novitete, u poslednjem trenutku bi donela iz kuhinje tacnu od alpake; jednom se sviranje odužilo i Delija mu je dozvolila da je isprati do kuhinje kako bi potražila nove bombone. Kad je upalila svetlo, Mario je video da mačka spava u jednom uglu i da bubašvabe beže kroz pločice. Setio se kuhinje svoje kuće. Mati Seleste sipa žuti prašak duž zidova. Te noći bombone su imale ukus moke i neobično slankast trag (u najudaljenijem delu ukusa) kao da se na kraju ukusa krije suza; glupavo je bilo misliti na tako nešto, na ostatak prolivenih suza u noći Rolovoj u predsoblju.

– Ribica u boji je tužna – rekla je Delija pokazujući mu bokal sa kamičcima i lažnom vegetacijom. Ružičasta prozirna ribica dremkala je ujednačenim otvaranjem i zatvaranjem usta. Njeno hladno oko gledalo je Maria poput živog bisera. Mario pomisli na slano oko, na suzu koja bi klizila među zubima prilikom žvakanja.

– Treba češće da joj se menja voda – predložio je.

– Ne vredi, stara je i bolesna. Sutra će da uquine.

Njemu se ova objava učini kao povratak najgorem, Deliji ophrvanoj crninom i onim prvim danima. Još uvek tako blizu onom, onom stepeniku i luci, sve sa Ektorovim fotografijama koje se iznenada pojavljuju među čarapama ili letnjim kombinezonima. I sušenim cvetom

– sa Rolovog pogreba – pričvršćenog za sličicu na ormanu.

Pre polaska on je zamoli da se uda za njega na jesen. Delija nije ništa rekla, zagledala se u pod kao da traži nekog mrava u salonu. Nikada nisu o tome ranije govorili. Delovalo je kao da Delija mora prvo da se privikne na tu pomisao pre nego što mu odgovori. Posle je naglo ustala i blještavo pogledala. Bila je lepa, malo su joj usta podrhtavala. Načinila je pokret kao da otvara neka vratašca u vazduhu, jedan gotovo magičan pokret.

– Znači ti si moj verenik – rekla je. – Sad si mi potpuno drugačiji, potpuno si se promenio.

Mati Selest je bez reči čula saopštenje, odložila je peglu i do kraja dana nije izašla iz svoje sobe, u koju su jedan po jedan ulazila braća da bi izašla opuštenog lica i sa čašom „esperidina”^[30]. Mario ode na fudbal a uveče donese ruže za Deliju. Manjarovi su ga čekali u salonu, zagrlili su ga i rekli mu razne stvari, valjalo je otvoriti flašu porta i poslužiti sitne kolače. Sada je ophođenje bilo prisnije ali ujedno i udaljenije. Gubili su jednostavnost prijateljstva da bi se gledali očima rođaka, onoga koji sve zna od najranijeg detinjstva. Mario je poljubio Deliju, poljubio mamu Manjara i, dok je čvrsto grlio svog budućeg tasta, poželeo je da mu kaže da može da se uzda u njega, da će on biti nov oslonac kuće, ali reči mu nisu navirale. Bilo je očigledno da su i Manjarovi hteli nešto da mu kažu, ali se nisu usuđivali. Vrteći novine vratili su se u svoju sobu. Mario je ostao sa Delijom i sa klavirom, sa Delijom i „Indijanskim ljubavnim zovom”.^[31]

Tokom tih nedelja veridbe u dva-tri navrata umalo nije pozvao tatu Manjara izvan kuće da bi porazgovarali o anonimnim pismima. Posle je pomislio da je to nepotrebno surovo, jer ništa ne može da se uradi protiv tih bednika koji ih proganjaju. Najgore je stiglo jedne subote u podne, u plavoj koverti, Mario je ostao zagledan u Ektorovu fotografiju u časopisu „Ultima ora” i u redove podvučene plavim mastilom. „Samo najdublje očajanje je moglo da ga nagne na samoubistvo, izjavili su članovi porodice.” Čudnom mu se učinila pomisao da se Ektorova rodbina više nikad nije pojavila kod Manjarovih. Možda su na početku koji put i svratili. Sećao se sada ribice u boji; Manjarovi su rekli da je to bio poklon

Ektorove majke. Ribica u boji uginula je na dan koji je Delija najavila. Samo najdublje očajanje je moglo da ga nagne. Spalio je koverat, isečak, pobrojao je u glavi moguće osumnjičene i odlučio da otvoreno porazgovara sa Delijom, da je i pred sobom spase od tih ljigavih žvala, od nedopustivog izlučivanja tih glasina. Posle pet dana (nije porazgovarao sa Delijom, a ni sa Manjarama) stiglo je i drugo. Na svetloplavom hameru prvo je bila jedna zvezdica (ne zna se čemu) a onda: „Na vašem mestu ja bih pazio na basamak kod ulaznih vrata.” Iz koverta zapahnuo ga je neodređen miris sapuna od badema. Mario se zapitao da li ona odozgo upotrebljava sapune od badema, čak se trapavo odvažio da pretura po fiokama mati Seleste i svoje sestre. Spalio je i ovo anonimno pismo i opet nije ništa rekao Deliji. Bio je decembar, sa onom decembarskom vrućinom iz tih, dvadeset i nekih godina, sada je išao kod Delije posle večere, pričali su šetajući se po maloj bašti iza kuće ili kružeći oko njenog bloka. Po takvoj vrućini jeli su manje bombona, ne da je Delija odustala od svojih proba, ali je u salon donosila malo uzoraka, više je volela da ih čuva u starinskim kutijama, zaštićene sopstvenim kalupima pod finom travicom svetlozelenog papira. Mario primeti da je uznemirena, kao na oprezu. Ponekad bi se na uglu ulice osvrnula unazad, a one noći kad je zastala i odbijala da nastavi pošto su stigli do poštanskog sandučeta kod Medrana i Rivadavije, Mariu bi jasno da i nju muče izdaleka; da su delili jedno isto proganjanje a da nisu jedan drugom rekli ni reč o tome.

Sastao se sa tatom Manjarom u „Muniču” kod Kangaža i Puejredona, za njega je naručio pivo i krompiriće u većim količinama, ali nije uspeo da ga istrigne iz njegove oprezne malaksalosti, kao da zazire od tog sastanka. Mario mu je kroz smeh rekao da neće da mu traži novac, bez okolišanja mu je pomenuo anonimna pisma, Delijinu uznemirenost, poštansko sanduče kod Medrana i Rivadavije.

– Znam da će ove gnusobe stati čim se venčamo. Ali, potrebna mi je vaša pomoć, da je zaštitite. Ovako nešto može da je povredi. Ona je tako nežna, tako osetljiva.

– Hoćeš da kažeš da može da poludi, je l' to?

– Pa, ne to. Ali dobija anonimna pisma kao i ja, a to zadržava za

sebe, a toga se nakupi...

– Ti ne poznaješ Deliju. Briga je za ta pisma... hoću da kažem, ništa joj ne znače. Čvršća je nego što ti misliš.

– Ali vidite kako je isprepadana, kao da je nešto jedi – uspeo je Mario da kaže bespomoćno.

– Nije to zbog toga, da znaš – pio je svoje pivo lagano. – I pre je isto bilo, ja je dobro poznajem.

– Pre čega?

– Pre nego što su joj umrli, šta pitaš. Plati, žurim.

Hteo je da se pobuni ali tata Manjara je već bio kod vrata.

Neodređeno mu je mahnuo i pognute glave je krenuo prema Trgu Jedanaest. Mario se ne usudi da pođe za njim, čak ni da previše razmišlja o tome što je upravo čuo. Sada je opet bio sam, kao na početku, pre mati Seleste, one odozgo i pre Manjarovih. Čak i pre Manjarovih.

Delija je nešto predosećala jer ga je primila izmenjena, pričljiva i voljna da i iz njega izmami koju reč. Možda su joj Manjarovi pomenuli susret u „Muniču“, Mario je čekao da iskrсне ta tema kako bi joj pomogao da izađe iz te tišine, ali ona se priklonila „Rouz-Mari“ i pomalo Šumanu, malčice neodoljivim Pačovim tangom sa sinkopama, sve dok Manjarovi nisu stigli sa keksićima i malagom i dok nisu upalili sva svetla. Povala se reč o Poli Negri, o jednom zločinu u Linjijersu, o mestimičnom pomračenju i o tome kako mački nije dobro. Delija je smatrala da se mačka nagutala dlaka pa je zagovarala tretman na bazi dabrovog ulja. Manjarovi su joj davali za pravo, ne izjašnjavajući se, mada nisu izgledali kao da su ubeđeni. Prisetili su se prijatelja veterinara, nekog gorkog lišća. Tvrđili su da je treba ostaviti u bašti na miru, da sama izabere trave koje će je lečiti. Ali Delija reče da će mačka uginuti, možda joj ulje samo malo produži život. Čuli su prodavca novina na uglu i Manjarovi su zajedno potrčali da kupe „Utimu oru“. Na jedan nemi Delijin upit Mario ode da pogasi svetla u salonu. Ostala je lampa na stolu u uglu, bojeći u starožuto milje futurističkog veza. Oko klavira svetlo je bilo prigušeno.

Mario se raspitao za Delijinu odeću, da li radi na svojoj devojačkoj spremi, da li je mart bolji od maja za svadbu. Čekao je trenutak hrabrosti

da bi pomenuo anonimna pisma, ostaci straha da će pogrešiti svaki put bi ga u tome omeli. Delija je bila pored njega na tamnozelenom kauču, njena svetloplava haljina blago ju je ocrtavala u polumraku. Kad je pokušao da je poljubi, osetio je da se nekako grči.

– Mama će da se vrati da se pozdravi. Sačekaj da odu na spavanje...

Napolju su se čuli Manjarovi, šuštanje novina, njihov neprekidni dijalog. Te noći im se nije spavalo, u pola dvanaest su i dalje pričali. Delija se vratila klaviru, kao u inat svirala je duge kreolske valcere ponavljajući stalno iznova refren, skale i kičaste ukrase koji su, međutim, očaravali Maria, i nastavila je sa sviranjem sve dok Manjarovi nisu došli da im požele laku noć, i brz odlazak u krevet, sada kad je on član porodice treba da bdi nad Delijom više nego ikada i da vodi računa da se ispava. Kada su na kraju otišli, protiv volje ali i dalje previše pospani, vrućina je u mlazevima ulazila kroz vrata predsoblja i prozor salona. Mario je poželeo čašu sveže vode i otišao je u kuhinju, iako je Delija htela da mu je donese pa je nešto i prigovorila. Kad se vratio video je Deliju kraj prozora kako gleda praznu ulicu kuda su ranije u istim takvim noćima odlazili Rolo i Ektor. Nešto mesečine se već pružalo po podu blizu Delije, po tacni od alpake koju je Delija držala u ruci kao još jedan mali mesec. Nije htela pred Manjarama da ponudi Maria da proba, on mora da razume koliko je umaraju roditeljske opomene, uvek su gundali da je to zloupotreba Mariove dobrote kad ga tera da proba nove bombone. Jasno je da ako mu se ne jedu... ali ni u koga nije imala više poverenja, Manjarovi nisu kadri da osete drugačiji ukus. Nudila mu je bombonu kao da ga preklinje, ali Mario je shvatio želju koja se nastanjivala u njenom glasu, sada ga je ta želja obuhvatala jasnoćom koja nije poticala od mesečine, čak ni od Delije. Stavio je čašu sa vodom na klavir (nije je ispio u kuhinji) i prstima je držao bombonu dok je pored njega Delija iščekivala presudu, ustreptalog disanja kao da sve zavisi od toga, ne govoreći ni reč, ali požurujući ga pokretima, raširenih očiju – ili je to bila senka salona – jedva klataći telo dok je dahtala, jer to je sada bilo gotovo kao da dahće kad je Mario prineo bombonu ustima, samo što je nije zagrizao, spustio bi ruku i Delija je cvilela kao da je usred nekog beskrajnog užitka ostala uskraćena. Slobodnom rukom ovlaš je stisnuo bombonu ali je nije gledao, gledao je samo u Deliju i u

njeno ukrućeno lice, ličila je na nekog odvratnog pajaca u polumraku. Prsti su se razmicali lomći bombonu. Mesečeva svetlost je pala pravo na belu smesu bubašvabe, na telo sa kojeg je odstranjena ljuštura, a oko njega, pomešani sa mentom i marcipanom, komadići nogu i krila, prah izmrvljenog oklopa.

Kad joj je te parčiće bacio u lice, Delija je pokrila oči i briznula u plač, dahćući, dok se u stvari gušila u jecajima, plač je postajao sve prodorniji, kao one noći sa Rolom. Onda su se Mariovi prsti stegli oko njenog vrata kao da hoće da je zaštite od tog užasa koji joj se penjao uz grudi, tog kovitlaca plača i jecaja prepletenog sa isprekidanim kikitom i krivljenjem, ali on je samo hteo da ona ućuti, ona odozgo svakako već prisluškuje sa strahom i užitkom tako da je treba ućutkati po svaku cenu. Iza leđa, iz kuhinje u kojoj je maločas zatekao mačku sa drvenim šiljcima zabodenim u očima kako se još vuče ne bi li uginula u salonu, čuo je disanje Manjarovih koji su ustali, koji su se sakrili u trpezariji da bi ih uhodili, bio je siguran da su Manjarovi čuli i da su tamo, iza vrata, u senci trpezarije, da slušaju kako on ućutkuje Deliju. Olabavio je stisak i pustio je da sklizne na sofu, zgrčenu i potamnelu, ali živu. Čuo je kako Manjarovi stenju, bilo mu ih je žao zbog toliko toga, zbog same Delije, zbog toga što im je ostavlja još jednom živu. Isto kao Ektor i Rolo, odlazi i ostavlja im je. Puno mu je bilo žao Manjarovih koji su tamo čučali i čekali da on – konačno jedan pravi – ućutka Deliju koja je plakala, koji će najzad učiniti kraj Delijinom plaču.

LUKA, NJEGOVE BORBE PROTIV HIDRE

Sada kada počinje da stari uviđa da je nije lako ubiti.

Lako je biti hidra ali je nije lako ubiti, jer premda hidru treba ubiti tako što će joj se odseći njene brojne glave (od sedam do devet, već prema konsultovanim autorima ili zverinjacima), valja joj ostaviti makar jednu pošto je hidra u stvari Luka, a ono što on želi jeste da izađe iz hidre ali da ostane u Luki, da pređe iz stanja mnogoglavog u stanje jednoglavog. Sad da te vidim, zavidljivo kaže Luka Heraklu jer on nije nikad imao takve nevolje sa hidrom pošto je na nju nasrnuo dvoručnim mačem, a onda je ostavio kao živopisni vodoskok iz kojeg šikljaju sedam ili devet mlazeva krvi. Jedno je hidru ubiti a drugo hidra biti, biti ta hidra koja je nekada bila samo Luka, a on bi to ponovo želeo da bude. Na primer, posečeš joj glavu koja skuplja ploče, a posečeš joj i onu koja neizostavno lulu stavlja sa leve strane pisaćeg stola a, sa desne čašu sa olovkama sa filcanim ukrasima, malo iza. Treba sada videti šta se postiglo.

Nešto se i dobilo, dve glave manje dovode pomalo u krizu ostale, koje uzburkano dumaju pred žalosnim usudom. Što će reći: barem za trenutak nije više tako opsedajuća ona neodložna potreba da se kompletira serija madrigala Đezualda, kneza od Venoze (Luki nedostaju dve ploče iz te serije, reklo bi se da su rasprodate i da se neće dosnimiti, i to mu kvvari prisustvo ostalih ploča. Neka čistim rezom umre glava koja tako misli i tako želi i izjeda). Osim toga, uznemiravajuća novost je i u tome što lula nije na svome mestu kada se ide po nju. Da iskoristimo ovu volju za neredom i neka odmah bude zadat udarac mačem po toj glavi sklonoj papučarenju, fotelji za čitanje pored lampe i skoču u pola sedam

sa dve kocke leda i malo sode, sklonoj knjigama i časopisima naslaganih po redosledu prvenstva.

Ali mnogo je teško ubiti hidru i vratiti se u Luku, on to oseća već u jeku ljutog boja. Za početak je opisuje na listu papira koji je izvukao iz druge fioke sa desne strane pisaćeg stola, mada je papira bilo nadohvat ruke i sa svih strana, ali ne, nikako, obred je takav, da i ne govorimo o italijanskoj zgloboj lampi, četiri položaja, što vati, postavljenoj kao kran nad gradilištem a istančano podešenoj kako bi snop svetla itd. Blještavi rez glave sedećeg egipatskog pisara. Uh, jedna manje. Luka se bliži sebi, stvar je krenula nabolje.

Nikada neće saznati koliko još glava treba da poseče jer telefon zvoni, a to je Klodin, koja pominje smes-ta-po-la-zak u bioskop gde se daje film Vudi Alena. Očigledno, Luka nije posekao glave odgovarajućim ontološkim redom jer njegova prva reakcija je ne, nipošto, Klodin ključa kao mali rak s druge strane žice, Vudi Alen, Vudi Alen, a Luka, maco, nemoj da me požuruješ ako hoćeš da me izvučeš čitavog, ti zamišljaš da ja mogu tek tako da napustim ovu bitku koja kipti plazmom i rezus faktorom samo zato što je tebe spopao taj Vudi Alen, šta je tebi, pa valjda ima vrednosti i vrednosti. Kada s druge strane spuštaju slušalicu kao da se Anapurna srušila, Luka uviđa da bi bilo mnogo bolje da je ubio glavu koja uređuje, zadržava i utvrđuje starešinstvo vremena, možda je tako moglo sve da se odjednom olabavi a onda lula Klodin, filcane olovke, Đezualdo u različitim sekvencama i, naravno, Vudi Alen. Ali već je kasno, nema više Klodin, nema čak ni reči da bi se borba i dalje pripovedala jer borbe i nema, koju glavu poseći kad će uvek ostati neka još naredbodavnija, vreme je da se odgovori na zaostalu prepisku, za deset minuta skoč sa leđićima i sodicom, toliko je jasno da su mu ponovo izrasle, da ništa nije vredelo što su posečene. Na ogledalu u kupatilu Luka vidi celovitu hidru sa ustima ispunjenim blistavim osmesima, svi zubi istureni. Sedam glava, jedna za svako desetleće; što je najgore, tu je i slutnja da mogu da mu izrastu dve kako bi se udovoljilo stručnjacima po hidrastim pitanjima, dakako, bože zdravlja.

LETO

Kasno popodne Florenzio se sa maleckom spustio do kolibe sledeći stazu prepunu neravnina i rasutog kamenja, koju su se samo Marijano i Sulma usuđivali da pređu džipom. Sulma im je otvorila vrata a Florensiju se učini da su joj oči kao da je ljuštila luk. Marijano je došao iz druge sobe, rekao im je da uđu, ali Florenzio je samo hteo da ih zamoli da pričuvaju malecku do narednog jutra, jer mora do obale nekim hitnim poslom, a u naselju nema koga da pita za takvu uslugu. Naravno, rekla je Sulma, budite bez brige, namestićemo joj krevet ovde dole. Uđite na jedno pićence, ponovio je Marijano, to je samo pet minuta, ali Florenzio je auto ostavio na trgu u naselju i mora odmah da nastavi dalje; zahvalio im je, poljubio je ćerkicu koja je već bila otkrila gomilu časopisa na klupi; kada su se vrata zatvorila Sulma i Marijano gotovo su se upitno pogledali, kao da se sve prebrzo odigralo. Marijano slegnu ramenima i vrati se u radionicu gde je upravo lepio jednu staru fotelju; Sulma upita malecku da li je gladna, predloži joj da uzme časopise, u ostavi je i lopta a i mreža za hvatanje leptira; malecka se zahvali i poče da razgleda časopise; Sulma je na trenutak pogleda dok je spremala artičoke za večeru i pomisli kako može da je pusti samu da se igra.

Na jugu se već rano smrkavalo, jedva da im je ostajalo mesec dana do povratka u glavni grad, do ulaska u onaj drugi, zimski život koji je, sve u svemu, bio jedno te isto preživljavanje, jedno zajedništvo na odstojanju, jedno ljubazno prijateljstvo, uvažavanje i izvršavanje niza sporednih, tananih, ustaljenih obreda bračne kolotečine, kao sada kada je Marijanu potrebna plotna na kojoj će da zagreje limenku sa tutkalom, a Sulma sklanja iz vatre lonac sa krompirom objašnjavajući da će ga

kasnije dovršiti, a Marijano se zahvaljuje jer fotelja samo što nije gotova, a bolje je stavljati tutkalo odjednom, mada, samo neka ga ona zagreje. Malecka je listala časopise u dnu velike sobe koja je ujedno bila i kuhinja i trpezarija, Marijano joj potraži neke karamele u ostavi; bilo je vreme za izlazak u baštu na jedno pićence dok posmatraju zalazak sunca na brdima; stazom nikad niko nije prolazio, prva kuća u naselju jedva se nazirala visoko u brdima; ispred njih padina se i dalje spuštala do dna doline već u mraku. Sipaj slobodno, odmah dolazim, rekla je Sulma. Sve se odvijalo po nekom kružnom vremenu, svaka stvar u svoje vreme i jedno vreme za svaku stvar, sa izuzetkom malecke koja je iznenada malo remetila shemu; klupica i čaša mleka za nju, valja je gladiti po kosi i pohvaliti njeno ponašanje. Cigarete, lastavice koje se u grozdovima skupljaju na kolibi, sve se ponavljalo, uklapalo, fotelja će se uskoro osušiti, zalepljena kao taj novi dan koji nije imao ništa novo. Nebitne promene bile su malecke tog popodneva, kao što bi ih ponekad u podne poštar za trenutak trgao iz osame jednim pismom za Marijana ili Sulmu koje bi primalac prihvatio i sklonio bez reči. Još mesec dana predvidljivih ponavljanja, kao uvežbanih, pa će džip, do krova natovaren, da ih vrati stanu u glavnom gradu, životu koji je bio drugačiji samo po svojim spoljašnjim oblicima, Sulmino društvo ili Marijanovi prijatelji slikari, popodneвно obilaženje izloga za nju i noći u kafanama za njega, jedno odvojeni odlazak i dolazak tamo-amo, mada su se uvek nalazili radi ispunjavanja obreda šarke, jutarnjeg poljupca i neutralnih programa za oboje, kao sada kada Marijano dodaje čašu, a Sulma je prima zagubljenog pogleda među najudaljenijim brdima, već obojenim u duboku ljubičastu.

Šta bi volela za večeru, mila? Šta vi kažete, teto. Možda ne voli artičoke, reče Marijano. Volim, volim, reče malecka, sa uljem i sirćetom, ali samo malo soli jer peče. Nasmeljali su se, napraviće za nju poseban vinegret. A kuvana jaja, kako se čine. Sa kašičicom, reče malecka. I sa malo soli, jer peče, našali se Marijano. So mnogo peče, reče malecka, lutki dajem pire bez soli, danas je nisam donela jer je tata žurio pa mi nije dao. Noć će biti lepa, pomisli Sulma glasno, vidi kako je nebo prozračno prema severu. Da, neće biti prevelike vrućine, reče Marijano unoseći fotelje u dnevni boravak u prizemlju dok je palio lampe pored

prozora nad dolinom. Mahinalno upali i radio, Nikson će otputovati u Peking, a, šta kažeš na to, reče Marijano. Nema više vere, reče Sulma, i istovremeno prsnuše u smeh. Malecka se bila udubila u časopise i obeležavala je stranice sa stripovima kao da će ih ponovo čitati.

Noć je stigla zajedno sa insekticidom kojim je Marijano zaprašio spavaću sobu na spratu i sa mirisom crnog luka koji je Sulma seckala pevušeci uz pop pesmu sa radija. Usred večere, malecka je zadremala nad kuvanim jajetom; šalili su se s njom, podsticali je da ga dovrši; Marijano joj već beše namestio poljski krevet sa dušekom na naduvavanje u najudaljenijem kutku u odnosu na kuhinju, tako da joj ne smetaju ako budu ostali još malo u boravku slušajući ploče ili čitajući. Malecka pojede svoju breskvu i priznade da joj se spava. Samo ti legni, dušo, reče Sulma, znaš već da ako ti se piški treba samo da se popneš, ostavićemo upaljeno svetlo na stepeništu. Malecka ih poljubi u obraz, već živa zaspala, ali pre nego što je legla izabrala je jedan časopis i stavila ga ispod jastuka. Neverovatni su, reče Marijano, prosto nedokučiv svet, a kad samo pomislim da je bio i naš, svet svih nas. Možda i nije tako različit, reče Sulma dok je raspremala sto, i ti imaš svoje bubice, bočica kolonjske vode sa leve a žilet sa desne strane, o mojim da i ne govorimo. Ali nisu to bubice, pomisli Marijano, to je pre kao neki odgovor smrti i ništavila, učvrstiti stvari i vreme, uvođenje obreda i prolaza sred nereda prepunog šupljina i mrlja. Samo što to više nije izgovarao glasno, činilo se da je sve manja potreba da se razgovara sa Sulmom, a ni Sulma nije ništa govorila što bi sobom povlačilo razmenu misli. Ponesi kafu, ja sam već stavila šoljice na klupu pored kamina. Vidi je l' ostalo šećera u posudi, u ostavi ti je neotvorena kesa. Ne mogu da nađem vadičep, ova rakija dobro izgleda, šta kažeš? Da, lepa boja. Kad se već penješ, donesi cigarete koje su mi ostale na komodi. Stvarno je dobra ova rakija. Je l' tebi nije toplo. Da, sparno je, bolje da ne otvaramo prozore, kuća će se napuniti leptirima i komarcima.

Kada je Sulma čula prvi šum, Marijano je u gomili ploča tražio Betovenovu sonatu koju tog leta nije još pustio. Ostade podignute ruke, pogleda u Sulmu. Šum kao na kamenom stepeništu u bašti, ali u to doba niko ne svraća u kolibu, niko nije dolazio noću. Iz kuhinje upali lampu koja je osvetljavala najbliži deo bašte, ništa ne vide i ugasi je. Neki pas

traži hranu, reče Sulma. Čudno je zvučao, kao da frkće. Kroz prozor blesnu ogromna bela mrlja, Sulma prigušeno vrisnu; okrenut leđima, Marijano se prekasno okrenu, staklo je samo odražavalo slike i nameštaj u boravku. Nije imao vremena da postavlja pitanja, frktanje odjeknu blizu zida okrenutog ka Severu, neko prigušeno rzanje poput vriska koji ispusti Sulma sa rukama preko usta, prilepljena uza zid pozadi, gledajući netremice u veliki prozor. To je konj, reče Marijano neverujući, zvuči kao konj, čuo sam kopita, evo ga u galopu kroz baštu. Griva, gubica kao da krvari, ogromna bela glava tik uz veliki prozor, bela mrlja se izbrisa s desne strane, opet začuše kopita, nagli tajac sa strane kamenog stepeništa, rzanje, trk. Ali ovde nema konja, reče Marijano koji beše dohvatio flašu rakije za grlić i pre nego što je shvatio šta radi, vratio je flašu na klupu. Hoće da uđe, reče Sulma priljubljena uza zadnji zid. Ma ne, gluposti, biće da je pobegao sa nekog imanja u dolini, pa je došao privučen svetlošću. Kad ti kažem da hoće da uđe, ima besnilo i hoće da uđe. Koliko ja znam, konji nisu besni, reče Marijano, čini mi se da je otišao, idem da pogledam kroz prozor odozgo. Ne, ne, ostani ovde, još ga čujem, tu je na stepeništu terase, gazi cveće, vratiće se, šta ako razbije staklo i uđe. Gluposti, šta da razbije, reče Marijano neuverljivo, možda ode ako pogasimo svetla. Ne znam, ne znam, reče Sulma klizeći do klupe na koju je sela, čula sam da rže, tamo je gore. Čuše kopita kako silaze stepeništem, razdraženo dahtanje odmah iza vrata, Marijanu se učini da oseća neki pritisak na vratima, neko ponovljeno trenje i Sulma potrča prema njemu histerično se derući. Odgurnu je bez grubosti, ispruži ruku prema prekidaču, u polumraku (ostalo je upaljeno svetlo u kuhinji gde je malecka spavala) rzanje i topot kopita postadoše još glasniji, ali konj više nije bio ispred vrata, čulo se kako ide tamo-amo po bašti. Marijano potrča da ugasi svetlo u kuhinji, čak i ne pogleda u ugao gde su smestili malecku da spava; vratio se da zagrlji Sulmu koja je jecala, pomilova je po kosi i po licu, zamoli je da stane kako bi mogao bolje da čuje. Na glavnom prozoru konjska glava protrlja veliko staklo, bez siline, bela mrlja je izgledala kao da je providna po mraku; osetiše da konj gleda u unutrašnjost kuće kao da nešto traži, ali više nije mogao da ih vidi, pa opet, bio je tamo, rzao je i frktao, sa naglim trzajima na sve strane. Sulmino telo skliznu niz Marijanove ruke i on joj pomože da još jednom

sedne na klupu naslanjajući je uza zid. Nemoj da se pomeraš, nemoj ništa da kažeš, sad će da ode, videćeš. Hoće da uđe, slabašno izusti Sulma, znam da hoće da uđe, a ako razbije prozor, šta će da bude ako kopitama razbije staklo. Pst, reče Marijano, ćuti, molim te. Ući će, zacvile Sulma. A ja nemam ni pušku, reče Marijano, sasuo bih mu pet metaka u glavu, da ga đavo nosi. Nije više ovde, reče Sulma naglo ustajući, čujem ga gore, ako ugleda vrata terase, ima tuda i da uđe. Dobro su zatvorena, nemoj da se plašiš, pomisli da po mraku neće ud u kuću gde ne bi mogao ni da se pomera, nije toliko blesav. O da, reče Sulma, hoće da uđe, da nas zgnječi uz zidove, znam da hoće da uđe. Pst, ponovi Marijano, koji je isto to mislio, koji nije mogao ništa drugo da uradi nego da češka leđa natopljena hladnim znojem. Kopita još jednom odjeknuše po kamenim pločama stepeništa, a onda odjednom tišina, udaljeni zrikavci, neka ptica na orahu tamo visoko.

I bez paljenja svetla, sada kada je veliki prozor propuštao neodređenu svetlost noći, Marijano napuni čašu rakijom i zadrži je pred Sulminim usnama, terajući je da otpije gutljaj, iako su joj zubi coktali o čašu a piće se prolivalo po bluzi; potom on dobro nategnu iz flaše i ode do kuhinje da pogleda malecku. Sa rukama ispod jastuka, kao da neće da ispusti dragoceni časopis, jedva kao da je bila tamo dok je u dnevnom boravku Sulmin plač bio prekidan prigušenom štucavicom, gotovo krikom. Gotovo je, gotovo, reče Marijano sedajući ispred nje i drmajuci je nežno, bila je samo lažna uzbuna. Vратиće se, reče Sulma sa očima prikovanim za veliki prozor. Neće, sad je već ko zna gde, sigurno je pobegao iz nekog stada dole. Nijedan konj ne radi to, reče Sulma, nijedan konj neće ovako da uđe u neku kuću Priznajem da je neobično, reče Marijano, bolje da bacimo pogled napolje, ovde mi je baterija. Ali Sulma se beše stisla uza zid, plašila ju je i sama pomisao da otvori vrata, da izađe prema beloj senki koja je možda sasvim blizu, čeka ispod drveća, sprema se za juriš. Slušaj, ako ne utvrdimo da je otišao niko neće spavati ove noći, reče Marijano. Da mu damo malo vremena, za to vreme ti legni a ja ću ti dati ono tvoje sredstvo za umirenje, dvostruku dozu, jedno moje, itekako si je zaslužila.

Sulma na kraju bezvoljno pristade; ne paleći svetla odoše do stepeništa i Marijano rukom pokaza usnulu devojčicu, ali Sulma jedva da

ju je i pogledala, penjala se stepeništem posrćući; Marijano je morao da je pridržava dok su ulazili u spavaću sobu inače bi udarila o dovratak. Sa prozora nad donjim krilom pogledaše kameno stepenište, najvišu terasu u bašti. Vidiš, otišao je, reče Marijano nameštajući Sulmin jastuk, gledajući je kako se svlači mehaničkim pokretima, pogleda prikovanog za prozor. Dade joj da popije kapi, kolonjskom vodom protrlja joj vrat i ruke, blago povuče čaršav do ramena, a Sulma je žmurila i drhtala. Obrisa joj obraze, sačeka časak i slete po bateriju; noseći je ugašenu u jednoj ruci dok je u drugoj nosio sekiru, polagance odškrinu vrata dnevne sobe i izađe na donju terasu odakle je mogao da obuhvati celu istočnu stranu kuće; noć je bila istovetna onolikim letnjim noćima, zrkivaci su zrikali u daljini, žaba je ispuštala dve kapljice naizmeničnog zvuka. Bez potrebe za baterijom Marijano vide zgaženu leju jorgovana, ogromne tragove u leji dana-i-noći, oborenu saksiju na dnu stepeništa; znači, nije to priviđenje, a bolje i da ne bude; ujutro će sa Florensiom da ode da se raspita po imanjima u dolini, neće se tek tako izvući. Pre ulaska uspravi saksiju, ode do prvog drveća i dugo ostade da sluša zrikavce i žabu; kad je pogledao kući, Sulma je stajala na prozoru spavaće sobe, naga, nepokretna.

Malecka se nije pomerila, Marijano se nečujno pope i poče da puši pored Sulme. Vidiš, otišao je, možemo mirno da spavamo, sutra ćemo već da vidimo. Malo-pomalo odvede je u krevet, svukao se, legao natraške i pušio i dalje. Spavaj, sve će biti u redu, samo smo se bez veze prepali. Prođe rukom po njenoj kosi, prsti skliznuše do njenog ramena, ovlaš dotakoše grudi. Sulma se okrenu na stranu okrećući mu leđa bez reči; i to je bilo identično drugim letnjim noćima.

Mora da je bilo teško zaspiti, ali Marijano je smesta zaspao čim je ugasio cigaretu; prozor je bio i dalje otvoren i komarci će svakako ući, ali san naiđe pre, bez slika, apsolutna praznina iz koje je i sam u nekom trenutku po svoj prilici izašao, izbačen nepojmljivom panikom, pritiskom Sulminih prstiju na ramenu, jecajima. I pre nego što je shvatio već je osluškiavao noć, savršenu tišinu pocrtanu zrikavcima. Spavaj, Sulma, ništa nije, biće da si sanjala. Stalo mu je bilo da se ona složi, da opet legne okrećući mu leđa sad kada je iznenada izvukla ruku i ukipljeno sedela zureći u zatvorena vrata. Ustao je istovremeno kad i

Sulma, nemoćan da je spreči da otvori vrata i da ode do početka stepeništa, priljubljen uz nju i pitajući se neodređeno ne bi li bilo bolje da je ošamari, da je na silu odvuče u krevet, da konačno savlada toliku okamenjenu udaljenost. Na sredini stepeništa Sulma zastade hvatajući se za gelender. Ti znaš zašto je mala ovde? Glasom koji kao da još uvek pripada noćnoj mori. Mala? Još dva stepenika, već gotovo na zaokretu iznad kuhinje. Sulma, molim te. A glas iskidan, gotovo u falsetu, tu je da bi ga pustila unutra, kažem ti da će da ga pusti. Sulma, nemoj me terati da napravim neku glupost. A pobedonosni glas, dižući još malo ton, pogledaj, samo pogledaj ako mi ne veruješ, krevet prazan, časopis na podu. Odgurnuvši je od sebe Marijano preteknu Sulmu da što pre pritisne prekidač. Malecka ih pogleda, njena ružičasta pidžama naspram vratima boravka, lice pospano. Šta ti radiš budna u ovo doba, reče Marijano obmotavajući sebi kuhinjsku krpu oko struka. Malecka je gledala голу Sulmu, polusnena, polupostiđena gledala ju je kao da hoće da se vrati u krevet, na rubu plača. Ustala sam da piškim, reče. Pa si izašla u baštu kad smo ti lepo rekli da odeš gore u kupatilo. Malecka poče da cmizdri rukama smešno zagubljenim u džepovima pidžame. Nije ništa, vrati se u krevet, reče Marijano gladeći je po kosi. Ušuška je, stavi joj časopis ispod jastuka; malecka se okrenu prema zidu, jedan prst u ustima koji je uteši. Penji se, nemoj tu stajati kao mesečarka, vidiš da se ništa ne dešava. Vide je kako pravi dva koraka prema vratima boravka, prepreči joj put, dosta je bilo koji moj. Ti ne shvataš da mu je otvorila vrata, reče Sulma glasom koji nije bio njen. Ostavi se budalaština, Sulma. Idi pa se uveri da nije tačno, ili pusti ja da odem. Marijanova ruka je ščepa za nadlanicu koja je drhtala. Odmah da si se popela, gurajući je do početka stepeništa, gledajući usput devojčicu koja se nije pomerila, koja verovatno već spava. Kod prvog stepenika Sulma vrisnu i pokuša da pobegne, ali stepenište je bilo uzano a Marijano ju je gurao čitavim telom, kuhinjska krpa se olabavi i pade ispod stepeništa, držeći je za ramena i cimajući je nagore odvede je do odmorišta, odbaci je prema spavaćoj sobi i zatvori vrata za sobom. Pustiće ga unutra, ponavljala je Sulma, vrata su otvorena pa će ući. Lezi, reče Marijano. Kad ti kažem, vrata su otvorena. Nije bitno, reče Marijano, neka uđe ako hoće, sada me baš briga hoće li ući ili neće. Uhvati Sulmine ruke koje su htele da ga

odgurnu, gurnu je na leđa preko kreveta, zajedno su pali, Sulma je cvilela i preklinjala, nije bila u mogućnosti da se pomera pod težinom jednog tela koje ju je sve više stiskalo, koje ju je privodilo jednoj volji uz usta na usta, besno, sred suza i psovki. Neću, neću, neću nikad više, neću, ali prekasno, njena snaga i njen ponos već su popuštali toj raznosećoj težini koja ju je vraćala nemogućoj prošlosti, onim letima bez pisama i bez konja. U nekom trenutku – već je svitalo – Marijano se ćutke obuče, siđe do kuhinje; malecka je spavala sa prstom u ustima, vrata boravka su bila otvorena. Sulma je bila u pravu, malecka bese otvorila vrata ali konj ipak nije ušao. Osim ako jeste, pomisli paleći prvu cigaretu i gledajući treperavo plavetnilo brda, osim ako Sulma nije i ovde u pravu pa je konj ipak ušao u kuću, ali kako znati kad ga nisu čuli, kad je sve u redu, kad sat i dalje meri jutro, a pošto Floren시오 dođe po malecku, možda u podne naiđe i poštar, zviždeći još izdaleka, ostavljajući im na baštenskom stolu pisma koja će on ili Sulma uzeti ništa ne govoreći, koji tren pre nego što će se zajedno dogovoriti šta će spremi za ručak.

PRIČA SA MEKANIM MEDVEDOM

Pogledaj ti ovu grudvu smole koja uživa razvlačeći se i narastajući kroz prozorski prorez dva stabla. Iza stabala je proplanak i tamo grudva razmišlja i smišlja svoj povratak obliku grudve, obliku grudve i nogu, obliku smole dlake noge koju, posle, rečnik: MEDVED.

Sada grudva smole iskrsava vlažna i mekana istresajući sa sebe bezbroj okruglih mrava, zbacuje ih kod svakog traga koji se skladno niže kako odmiče hodom. To će reći da grudva smole planira jednu šapu MEDVED preko borovih iglica, rascepa glatku zemlju i oslobađajući se utiskuje jednu patofnu u fronclama ispred, a ostavlja u začetku višestruki i okrugli mravinjak sa mirisom grudve smole. Tako sa obe strane puta, osnivač simetričnih carstava, tako ide oblik dlake noge šape primenjujući gradnju za okrugle mrave koje istresa sa sebe vlažnog.

Najzad izlazi sunce i mekani medved diže zaneto i detinjasto lice prema medenom gongu koji uludo priželjkuje. Grudva smole počinje predano da njuška, grudva raste do dnevnog stupnja, dlake noge šape samo smole, dlake noge šape grudve smole koja promrmlja jednu molbu i koja nazire odgovor, duboko odjekivanje gonga odozgo, med sa neba na njenom jeziku njuške, za njenu radost dlake noge.

ZVERINJAK

Između poslednje kašike sutlijaša – šteta, premalo cimeta – i poljubaca pre nego što se ode gore na spavanje, zazvonilo je zvonce u sobi sa telefonom pa je Isabel ostala da se još malo razvlači, dok je Ines odgovarala na poziv da bi potom nešto majci šapnula na uvo. Njih dve su se pogledale a onda su ugledale Isabel koja se seti slomljenog kaveza i tablice deljenja, a donekle i ljutnje gospođice Lusero koja joj je pozvonila na vrata u povratku iz škole. Nije bila previše uznemirena, njena majka i Ines su gledale podalje od nje, gotovo kao da je ona samo izgovor; ipak, gledale su je.

– Veruj mi, meni se ne dopada što će ići – reče Ines. Ne toliko zbog tigra, ruku na srce, tu dobro paze. Ali kuća je toliko sumorna, a i ono dete, onako samo, da se igra s njom...

– Ni meni se ne dopada – reče majka, a Isabel kao sa nekog tobogana shvati da će je poslati kod Funesovih da provede leto. Bacila se na tu vest, na taj ogromni zeleni talas, kod Funesovih, kod Funesovih, naravno da će je poslati. Nije im se sviđalo ali je bilo zgodno. Osetljive bronhije, Mar del Plata preskup, teško je izaći na kraj sa razmaženom a tupavom balavicom, tek osrednjeg vladanja uprkos uviđavnosti nastavnice Tanje, nemiran san i igračke na sve strane, zapitkivanja, dugmad, prljava kolena. Oseti strah, slast, miris vrba od Funesovih joj se mešao sa sutlijašem, već je tako kasno; na spavanje, smesta na spavanje.

Ležala je u mraku, prekrivena poljupcima i tužnim Inesovim i majčinih pogledima, nisu bile skroz sigurne ali i dalje rešene da je pošalju. Unapred je proživljavala dolazak otvorenim čezama, prvi doručak, Ninovu radost svojstvenu lovcima na bubašvabe, Nino žabac,

Nino dok peca (uspomena od pre tri godine, Nino kako joj pokazuje sličice tutkalom zalepljene u albumu i kako joj značajno objašnjava: „Ovo je krastava žaba, a ovo riba”). Sada će je Nino čekati u parku sa mrežom za leptire, a tu su i Remine meke ruke – videla ih je kako izranjaju iz mraka, oči su joj bile otvorene i umesto Ninovog lica, eto ti odjednom ruke te Reme, najmlađe od Funesovih. „Tetka Rema me mnogo voli”, a Ninove oči bi se uvećale i ovlažile, opet je videla kako se Nino raspričao dok lebdi na zbrkanom vazduhu spavaće sobe i gleda je zadovoljno. Nino dok peca. Zaspala je željna da sedmica prođe još te iste noći, pa onda rastanci, pa putovanje vozom, prevaljene razdaljine čezama, kapija, eukaliptusi uz ulaznu stazu. Pre nego što je zaspala na trenutak se prepala pri pomisli da možda sanja. Naglo se protegnula pa je nogama udarila o bronzane šipke kreveta, zbolela su je stopala preko ćebadi, a u velikoj trpezariji čula je majku i Ines kako pričaju, prtljag, poseta lekaru zbog onih napada, riblje ulje i devičanski hamamelis. Nije bio san, nije bio san.

Nije bio san. Povelili su je na železničku stanicu Konstitution jednog vetrovitog jutra, sa zastavicama na tezgama kod trga, torta u Mešovitom vozu i veliki ulazak na peron broj četrnaest. Ines i majka je toliko izljubiše da joj je lice postalo kao da je njime hodala, razmekšano i s mirisom karmina i „kotijevog” pudera, vlažno oko usta, sve tako gadno da ga vetar jednim udarom osuši. Nije se plašila zbog toga što putuje sama jer već je velika devojka, a u novčaniku ima ni manje ni više nego dvadeset pesa, kompanija Sansinema za smrznuto meso koja se uvlači kroz prozor sa nekim slatkastim mirisom, Rijačuelo^[32] žut a Isabel već oporavljena od usiljenog plača, radosna, prestravljena, razigrana pri zaposedanju čitavog svog sedišta, svog prozora, gotovo jedina putnica u delu vagona gde su mogla da se isprobaju i druga mesta i da se ogleda na ogledalcima. Jednom ili dvaput setila se majke, Ines – već su u devedesetsedmici po izlasku iz Konstitutiona – pročitala zabranjeno pušenje, zabranjeno pljuvanje, 42 sedeća mesta, punom brzinom su prolazili pored Banfilda, vauuu! Polja, pa polja, pa još polja izmešana sa ukusom milkibara i bombonica od mentola. Ines joj beše preporučila da počne da plete lizezu od zelene vune, tako da ju je Isabel nosila u najskrovitijem delu kofera, jadna Ines, šta će joj sve pasti na pamet.

Na stanici je obuze neki strah, jer ako ćeze... Ali, bile su tamo, sa kitnjastim don Nikanorom starinskog kova, te da li je mlada gospođica ovo, te da li je mlada gospođica ono, te da li je ugodan put, te da li je donja Elvira i dalje onako lepa, naravno da je padala kiša – o, ta vožnja čezama, to truckanje koje je u potpunosti asocira na akvarijum njenog prethodnog dolaska u Los Orneros. Samo sve nekako sitnije, više od kristala i ruže, bez ondašnjeg tigra, kad je pre svega tri godine don Nikanor bio manje sed, Nino žabac, Nino riba, i Remine ruke od kojih bi joj se plakalo kada bi ih zauvek osetila na svojoj glavi, pri milovanju gotovo kao od smrti i vanile sa kremom, dve najbolje stvari u životu.

Dali su joj sobu na spratu, celu za nju, prelepu. Sobu za odrasle (Ninova ideja, Nino sav u crnim loknama i očima, i on prelep u plavom kombinezonu, naravno da bi ga popodne Luis terao da se dotera, da obuče odelo golublje boje sa crvenom kravatom, a unutra je još jedna mala soba sa ogromnim divljim kardinalom. Kupatilo je bilo dvoja vrata dalje (dvoja unutrašnja vrata, tako da je mogla da ode a da ne mora prethodno da izvidi gde je tigar), pun slavina i metala, mada Isabel ne mogu lako da prevare pa se već u kupatilu primećivalo da su na selu, stvari nisu tako savršene kao u gradskom kupatilu. Mirisalo je na staro, drugog jutra je našla kako po umivaoniku šeta buba koja ide na vlagu. Jedva ju je dotakla, odmah se od straha sklupčala u kliker, izgubila je ravnotežu pa je propala kroz klokotavi otvor.

Draga mama, uzimam pero da bih – jeli su u zastakljenoj trpezariji gde je bilo svežije. Mali se svakog časa žalio na vrućinu, Luis nije ništa govorio, ali videlo se kako mu iz čela i brade postupno izbija voda. Samo je Rema bila spokojna, polako je dodavala tanjire i to uvek kao da je rođendanski obed, pomalo svečano i potreseno. (Isabel je potajno učila njen način sečenja, njen način izdavanja naredbi malim služavkama.) Luis je skoro uvek čitao, pesnice na slepoočnicama a knjiga naslonjena na sifon. Rema bi mu dotakla mišicu pre nego što bi mu dodala tanjir a ponekad bi ga Mali prekinuo i nazvao ga filozofom. Isabel je bolelo to što je Luis filozof, ne zbog njega nego zbog Malog, jer onda je Mali imao povoda da mu se ruga i da mu to kaže.

Ovako su jeli: Luis u čelu, Rema i Nino sa jedne strane, Mali i Isabel

sa druge, tako da je na svakom kraju bio po jedan veliki, a sa strane jedan veliki i jedan mali. Kada bi Nino hteo nešto stvarno da joj kaže, cipelom bi je lupnuo u gležanj. Jednom je Isabel vrisnula, Mali pobesne i reče joj da se prenemaže. Rema se zagledala u nju dok se Isabel tešila tim pogledom i supicom od povrća.

Mamice, pre nego što krenemo da jedemo isto je kao i inače, treba proveriti da li – skoro uvek je Rema ta koja bi išla da vidi može li da se pređe u trpezariju sa kristalnim lusterima. Drugog dana došla je u veliku dnevnu sobu i reče im da sačekaju. Dosta vremena je prošlo dok jedan radnik nije javio da je tigar u vrtu sa detelinom, onda je Rema povela decu za ruku i svi su ušli da jedu. Na tom ručku krompir je bio prepečen, mada su se samo Mali i Nino pobunili.

Ti si mi rekla da ne bi trebalo da ja – jer je izgledalo kao da svojom postojanom dobroćudnošću Rema predupređuje svaki prigovor. Bilo im je tako dobro da nisu morali da se brinu za sobe. Odista ogromna kućerina, a u najgorem slučaju trebalo je da ne ulaze u jednu sobu; nikad više od jedne, tako da i ne mari. Za dva dana Isabel se bila navikla isto kao i Nino: igrali su se od jutra do večeri u vrbaku, a ako ne bi mogli u vrbaku, ostajao im je vrt sa detelinom, park sa ljuljaškama i obala kraj potoka. U kući, isto, imali su svoje spavaće sobe, središnji hodnik, biblioteku u prizemlju (izuzev jednog četvrtka, kad se u biblioteku nije moglo) i zastakljenu trpezariju. U Luisovu radnu sobu nisu odlazili jer je Luis sve vreme čitao, ponekad bi pozvao sina da mu da knjige sa sličicama, ali Nino ih je iznosio odande, išli bi da ih pogledaju u dnevnom boravku ili u prednjoj bašti. Nikada nisu bili u radnoj sobi Maloga, jer su se bojali njegovih ispada. Rema im je rekla da je bolje tako, rekla im je to kao upozorenje; oni su već znali da iščitavaju njena prećutkivanja.

Sve u svemu, bio je to tužan život. Jedne noći Isabel se zapitala zašto su je Funesovi pozvali da leto provede kod njih. Nedostajalo joj je godina da bi razumela da to nije bilo zbog nje već zbog Nina, jedna letnja igračka kako bi se Nino razveselio. Jedino je primećivala da je kuća tužna, da Rema deluje umorno, da kiša jedva pada, a da su stvari, međutim, imale nešto od vlažnosti i napuštenosti. Nakon nekoliko dana privikla se na poredak kuće, ne tako nesavladivoj disciplini tog leta u Los

Ornerosima. Nino je počinjao da dokučuje mikroskop koju mu je Luis poklonio, proveli su predivnu sedmicu gajeći kukce u koritu sa ustajalom vodom i lišćem kala, stavljajući kapljice na staklene pločice kako bi posmatrali mikrobe. „To su larve komarca, sa ovakvim mikroskopom neće biti mikrobi”, govorio im je Luis i sa svojim pomalo sagorelim i udaljenim osmehom. Oni nisu mogli da poveruju da taj uskiptali užas nije mikrob. Rema im donese kaleidoskop koji je čuvala u ormanu, ali su oduvek više voleli da otkrivaju mikrobe i da im broje noge. Isabel je nosila sveščicu sa beleškama sa opita, spajala je biologiju i hemiju sa pripremom kućne apoteke. Kućnu apoteku su napravili u Ninovoj sobi nakon pretraživanja cele kuće u potrazi za potrebnim stvarima. Isabel reče Luisu: „Sve nam treba: hoćemo razne stvari.” Luis im dade Andreuove pilule, ružičastu vatu, jednu epruvetu. Mali, gumenu vreću i teglu zelenih pilula oljuštene etikete. Rema ode da pogleda kućnu apoteku, pročita inventar u sveščici i reče im da upravo uče korisne stvari. Njoj ili Ninu (koji bi se uvek uzbudio i hteo da se pokaže pred Remom) palo je na pamet da naprave jedan herbarijum. Kako je tog jutra moglo da se izađe u vrt sa detelinom, to su se nakupili uzoraka, a uveče je sprat njihovih spavaćih soba bio pun listova i cvetova na papiru; gotovo nije imalo gde da se gazi. Pre nego što je zaspala, Isabel je zapisala: „List broj 74: zelen, sroliki oblik, sa mrkim tufnicama.” Donekle ju je izbezumljivalo to što su svi listovi zeleni, gotovo svi glatki, gotovo svi kopljastog oblika.

Onog dana kada su pošli u lov na mrave videla je radnike imanja. Predradnika i nadzornika je dobro poznavala jer su oni dolazili u kuću sa novostima. Ali oni drugi, mladi radnici, bili su tamo, pored skladišta, kao da im se spava, povremeno su zevali i gledali kako se deca igraju. Jedan od njih reče Ninu: „A što ti skupljaš te bubetine” i udari mu čvrgru po glavi, kroz kovrdže. Isabel je poželela da se Nino naljuti i da pokaže da je gazdin sin. Već su bili napunili flašu koja im je kiptela od mrava, a kraj potoka su našli i ogromnog kotrljanka pa su i njega ubacili unutra, da vide šta će biti. Misao o pravljenju mravinjaka pala im je dok su čitali jednu od knjiga iz edicije „Riznica mladih”, a Luis im pozajmi dugu i duboku staklenu škrinju. Dok su odlazili, noseći je zajedno, Isabel ču kako Rema kaže: „Bolje da su ovako mirni kod kuće.” Učini joj se,

takođe, da je Rema uzdahnula. Setila se pre spavanja, da je ponovo videla Malog kako, dok pevuši, izlazi na trem da puši, onako mršav, i Remu kako mu nosi kafu, i njega kako greši dok uzima šolju, tako trapavo da je stisnuo Remine prste dok je prihvatao šolju, Isabel beše videla iz trpezarije da Rema povlači ruku nazad, a da Mali jedva uspeva da zadrži šolju da ne padne, pa se smejaio celoj zbruci. Bolje crni nego crveni mravi: veći su, proždrljiviji. Potom su pustili gomilu crvenih, pratili rat kroz staklo, bezbedni. Samo da se ne posvađaju. Dve mravlje skupine, svaka u svom uglu staklene kutije. Utešiće se proučavajući različite običaje sa posebnom knjižicom za svaku skupinu. Ali gotovo je sigurno da će se posvađati, rat *bez predaha* za videti kroz staklo, a samo jedna beležnica.

Rema nije volela da ih uhodi, ponekad bi prošla ispred spavaćih soba i videla ih sa mravinjakom pored prozora, sve važne i oduševljene. Nino je bio glavni kod otkrivanja novih galerija, a Isabel je širila plan iscrtan mastilom na dve stranice. Po Luisovom savetu, na kraju su primali samo crne mrave a mravinjak je već bio veoma veliki, mravi su izgledali kao da su besni pa su radili sve do večeri, kopali i premeštali iskopano i presloženo, izdavali upozorenja trljanjem antena i nogu, iznenadni naleti ludosti ili silovitosti, zbijanje redova i remećenje ravnoteže bez vidljivog razloga. Isabel nije znala šta da pribeleži, malo-pomalo odloži beležnicu pa su sate provodili posmatrajući i zaboravljajući otkrića. Ninu se već vraćalo u baštu, pominjao je ljuljaške i konjiće, Isabel ga je pomalo prezirala. Mravinjak je vredeo više nego čitavo imanje Los Orneros, a ona se naslađivala misleći kako mravi idu tamo-amo bez straha od tigra, ponekad bi joj došlo da zamisli tigra malog kao gumica za brisanje koji obilazi jame mravinjaka; možda otuda sva ta razilaženja, sva ta okupljanja. I volela je da oponaša veliki svet okružen staklom sada kad se osećala pomalo zatvorenom, sada kada je zabranjeno da se siđe u trpezariju dok Rema ne javi.

Priljubila je nos uz jedno od stakala, odjednom sva usredsređena jer je volela da je cene; čula je kako se Rema zaustavlja kod vrata; ćuti, gleda je. Sve te stvari je sasvim jasno čula kad je Rema u pitanju.

– Zašto tako sama?

– Nino je otišao na ljuljaške. Mislim da je ovo kraljica, ogromna je.

Remina kecelja se presijavala na staklu. Isabel joj vide jednu ruku blago podignutu, sa tim odsjajem izgledalo je kao da je u mravinjaku, iznenada pomisli na tu istu ruku dok je dodavala šolju kafe Malom, ali sada su joj mravi gamizali po prstima, mravi umesto šolje i umesto Malove ruke koja joj stiska jagodice.

– Sklonite ruku, Rema – zamolila je.

– Ruku?

– Sad je dobro. Odsjaj je plašio mrave.

– Tako. Već može da se siđe u trpezariju.

– Kasnije. Da li je Mali ljut na vas, Rema?

Ruka prođe staklom poput ptice kroz prozor. Isabel se učini kao da se mravi istinski plaše, da beže od odsjaja. Sada se više ništa nije videlo. Rema beše otišla, hodala je po trpezariji kao da beži od nečega. Isabel se uplaši od svog pitanja, oseti potmuli i bezrazložni strah, možda ne toliko od pitanja koliko od toga što je videla kako Rema tako odlazi iz stakla, opet providnog tamo gde su galerije izbijale pa se uvijale kao nakostrešeni prsti u zemlji.

Jednog popodneva dremka pa lubenica, pa stoni tenis uza zid koji gleda na potok, a Nino blista spasavajući naizgled promašene lopte pa se uz gliciniju penje na krov da izvadi lopticu zaglavljenu između dva crepa. Dođe mladi radnik sa strane vrbaka i pridruži im se u igri, ali je spor i propušta lopte. Isabel je mirisala listove aguaribaja^{33} i u jednom trenutku, pošto je bekhendom vratila nezgodnu loptu koju joj je Nino nisko poslao, negde duboko u sebi je osetila radost leta. Konačno je shvatala svoje prisustvo u Los Ornerosima, to letovanje, Nina. Pomislila je na mravinjak, tamo gore, a to je bilo nešto mrtvo i ljigavo, užas nogu koje traže da izađu, ustajali i zatrovani vazduh. Besno, radosno, udarila je lopticu i zubima otkinula grančicu aguaribaja pa je ispljunu zgađena, srećna, najzad zaista pod suncem na selu.

Stakla su pala kao grad. To se dogodilo u radnoj sobi Malog. Videše ga kako izviruje u kratkim rukavima sa širokim crnim naočarima.

– Mamicu li vam vašu!

Radnik poče da se daje u trk. Nino stade pored Isabel, ona oseti da se trese kao vrbe na vetru.

Nije namerno, striče.

– Časna reč, Mali, nije namerno.

Nije ga više bilo.

Zamolila je Remu da odnese mravinjak i Rema joj to obeća. Posle, čavrljajući dok joj je pomagala da složi odeću i obuče pidžamu, zaboraviše na to. Isabel je osetila blizinu mrava kad joj Rema ugasi svetlo i ode hodnikom da poželi laku noć Ninu, još uvek plačljivom i uvređenom, ali se ne usudi da je ponovo zove, Rema bi pomislila da je balavica. Nameravala je da zaspi odmah, a rasanila se kao nikad. Kad je naišao trenutak u kome se pojavljuju lica iz mraka, videla je svoju majku i Ines kako se, uz zaverenički smešak, gledaju dok navlače žute fluorescentne rukavice. Videla je kako Nino plače, svoju majku i Ines sa rukavicama koje su sada bile ljubičaste, kape koje su im se sve vreme okretale na glavi, a Nina sa razrogačenim ispražnjenim očima – možda zato što je toliko plakao – i pretpostavila je da će sada da vidi Remu i Luisa, želela je njih da vidi a ne Malog, ali videla je Malog bez naočara, sa onim istim zgrčenim licem koje je imao kad je počeo da bije Nina, a Nino se sve više povlačio unazad prema zidu i gledao ga iščekujući da se sve to već jednom završi, a Mali bi mu opet odalomio jedan zalutali i mekani šamar posred lica, reklo bi se da je šljapnuo u vodu, sve dok Rema nije stala ispred njega, a on se nasmejao dok mu je lice gotovo dodirivalo Remino, a onda se čulo kako se Luis vraća i kako još izdaleka više da već mogu da pređu u unutrašnju trpezariju. Sve tako brzo, sve zato što je Nino bio tamo a Rema došla da im kaže da ne mrdaju iz dnevne sobe dok Luis ne proveru u kojoj je sobi tigar, i ostade sa njima gledajući kako igraju mice. Nino je vodio i Rema ga pohvali, onda se Nino tako obradovao da ju je zagrlio oko struka i pokušao da je poljubi. Rema se sagla i smejala se, a Nino ju je ljubio u oči i nos i oboje su se smejali, isto tako i Isabel, bili su srećni dok su se tako igrali. Nisu videli da se Mali približava, a kad se našao pored, otrgnuo je Nina jednim zamahom, nešto mu je rekao o udarcu loptice kojom je razbijeno staklo na prozoru

njegove radne sobe i stao da ga tuče, gledao je u Remu dok ga je tukao, izgledalo je kao da je besan na Remu i ona ga je načas začikala pogledom, preplašena Isabel je videla da se ona isprečava kako bi zaštitila Nina. Cela večera je bila puko prikriivanje, jedna laž, Luis je verovao da Nino plače zbog nekog pada, Mali je gledao u Remu kao da joj naređuje da ne zucne, Isabel ga je sada gledala i videla da ima tvrda i lepa usta, veoma crvene usne; u pomračini usne su bile još tamnije crvene, video se sjaj zuba koji se tek naziru. Iz zuba izleti jedan sunderast oblak, neki zeleni trougao, Isabel je treptala kako bi izbrisala prizore pa su opet iskrsele Ines i majka sa žutim rukavicama; to je bilo tamo i nije se videlo; žutih rukavica nije bilo a ona je njih vidala kao po danu. Bilo joj je čudno što ne može da postigne da se mravinjak pojavi, pre je bilo kao da ga sustiže poput nekog tereta, nekog zgusnutog i živog komada prostora. Do te mere se tako osećala da je počela da traži šibice, noćnu sveću. Mravinjak iskoči ni iz čega, obavijen treperavom pomračinom. Isabel se bližila noseći sveću. Jadni mravi, još će pomisliti da je sunce svanulo. Čim je uspela da pogleda u stranu, uplašila se: u potpunom mraku mravi su besomučno radili. Videla ih je kako ne staju u tom uzavrelom metežu, u toj tako vidljivoj, tako opipljivoj tišini. Radili su tamo unutra, kao da još nisu izgubili nadu da će izaći.

Predradnik je najčešće izveštavao o kretanju tigra; Luis je imao najviše poverenja u njega, a pošto je provodio veći deo dana u svojoj radnoj sobi, nikada nije izlazio niti je dozvoljavao da se pomere oni sa sprata dok don Roberto ne pošalje svoj izveštaj. Ali, morali su da imaju i uzajamno poverenje. Rema, zauzeta kućnim poslovima, tačno je znala šta se događa u prizemlju i na spratu. Katkad bi deca ili Mali doneli vest Luisu. Ne zato što su nešto videli, ali ako bi ih don Roberto zatekao napolju, predočio bi im gde se tigar nalazio pa bi se oni vratili da jave. Ninu su sve verovali, Isabeli manje jer je bila nova i mogla bi da pogreši. Pošto je Nino stalno bio prilepljen uz nju, naposletku su i njoj jednako verovali. Ujutru i popodne; noću je Mali izlazio da proveru da li su psi vezani i da nije ostao žar u blizini zgrada. Isabel je videla da nekad nosi pištolj a ponekad i štap sa srebrnom drškom.

Remu nije htela da pita jer Rema kao da je u tome nalazila nešto tako obično i nužno; da ju je pitala, ispala bi glupa, a ona je vodila računa o svom ponosu pred drugom ženom. S Ninom je lako, on priča i podnosi izveštaje. Sve je tako jasno i nedvosmisleno kad on objašnjava. Jedino noću, ako bi trebalo da se iznova uspostavi ta jasnoća, ta nedvosmislenost, Isabel je shvatala da su bitni problemi i dalje iskršavali. Ubrzo je naučila ono što je zaista važno: da treba prethodno proveriti da li se može izaći iz kuće ili sići u zastakljenu trpezariju, u Luisovu radnu sobu, u biblioteku. „Valja se uzdati u don Roberta”, bese rekla Rema. Takođe i u nju i Nina. Luisa nije pitala jer je retko kad znao. A Malog, koji je uvek znao, nikada nije upitala. Tako je sve bilo veoma jednostavno, život se Isabeli sklapao kao neka od onih obaveza koje su više sporedne, a neke manje, kao da podležu oblačenju, ishrani, spavanju. Pravo letovanje, kao što bi uostalom trebalo da bude čitave godine.

...da te vidim što pre. Oni su dobro. Nino i ja imamo mravinjak i igramo se, a imamo i veliki herbarijum. Rema te pozdravlja, dobro je. Meni se čini da je tužna, isto kao i Luis koji je mnogo dobar. Mislim da Luis ima nešto iako toliko uči. Rema mi je dala marame prekrasnih boja, dopašće se Ines. Mama, ovde je lepo i meni je lepo sa Ninom i sa don Robertom, on je predradnik i govori nam kad možemo da izađemo i gde, jedno popodne umalo da pogreši pa da nas pošalje do obale potoka, utom je stigao radnik da kaže ne, da vidiš kako se don Roberto nasekirao a posle i Rema, podigla je Nina i samo ga je ljubila, a mene je baš stegla. Luis je posle govorio da kuća nije za decu i Nino gaje upitao ko su deca i svi su se smejali, čak se i Mali smejao. Don Roberto je predradnik.

Ako bi došla po mene ostala bi nekoliko dana i mogla bi da budeš sa Remom i da je oraspoložiš. Ja mislim da je ona...

Ali, majci da kaže da Rema noću plače, da ju je čula kako plače dok je neodlučnim koracima prolazila hodnikom, da zastaje ispred vrata Ninove sobe, da nastavlja dalje, silazi stepeništem (biće da je brisala

suze), a Luisov udaljeni glas: „Šta ti je, Remo? Nije ti dobro?“, pa tajac, cela kuća liči na jedno ogromno uvo, potom neki šapat, pa opet Luisov glas: „On je bednik, bednik..“, gotovo kao da hladnokrvno utvrđuje neku činjenicu, neko srodstvo, možda neku sudbinu.

... nešto bolesna, dobro bi joj činilo da dođeš i praviš joj društvo. Moram da ti pokažem herbarijum i kamenje iz potoka što su mi radnici doneli. Reci Ines...

Noć je bila onakva kako ona voli, sa kukcima, vlagom, podgrejanim hlebom i pudingom od griza sa korintskim suvim grožđem. Psi sve vreme laju na obali potoka, ogromna bogomoljka sleće na stolnjak i Nino odlazi po lupu, poklopili su je čašom i izluđuju je kako bi pokazala boje na krilima.

– Baci tu bubu – zamoli Rema – Gadi mi se.

– Lep primerak – priznade Luis. – Gledajte kako očima prati moju ruku. Jedini insekt koji okreće glavu.

– Propala noć – reče Mali iza svojih novina.

Isabel je želela da obezglavi bogomoljku, da joj preseče glavu makazama pa da vidi šta će se desiti.

– Ostavi je ispod čaše – zamoli Nina. – Sutra možemo da je stavimo u mravinjak i da je proučimo.

Vrućina je bivala sve veća, oko deset nije više moglo da se diše. Deca su ostala sa Remom u unutrašnju trpezariju, muškarci su bili u svojim radnim sobama. Nino prvi reče da mu se spava.

– Penji se sam, posle ću da te obiđem. Gore je sve u redu – i Rema ga je grlila oko struka onim zahvatom koji se njemu toliko sviđao.

– Hoćeš da nam pričaš neku priču, tetka Remo?

– Drugi put.

Ostale su same, sa bogomoljkom koja ih je gledala. Luis dođe da im poželi laku noć, promrmlja nešto o vremenu kada treba deca da odu na spavanje. Rema se nasmešila kad ga je poljubila.

– Gundalo jedno – reče, a nagnuta nad čašom sa bogomoljkom Isabel pomisli kako nikad nije videla Remu da ljubi Malog niti tako

zelenu bogomoljku. Lagano je tresla čašu i bogomoljka je besnela. Rema pride da je zamoli da pođe na spavanje.

– Baci tog kukca, grozan je.

– Sutra ću.

Zamolila je da se popne da joj poželi laku noć. Mali je držao odškrinuta vrata svoje radne sobe i šetao je po njoj u razdrljenoj košulji. Kad je prolazila zazviždao joj je.

– Odoh na spavanje, Mali.

– Slušaj: reci Remi da mi napravi svežu limunadu i da mi je donese ovde. Posle produži do svoje sobe.

Naravno da će da produži do svoje sobe, ne vidi zašto bi joj on to naredio. Vratila se u trpezariju da prenese molbu Remi, videla je da okleva.

– Nemoj još da ideš gore. Napraviću mu limunadu i ti ćeš da mu je odneseš.

– On je rekao da...

– Kad te molim.

Isabel sede pored stola. Kad te molim. Rojevi kukaca vrteli su se pod petrolejkom, mogla je satima da ostane da gleda ništavilo i da ponavlja: kad te molim, kad te molim. Rema, Rema. Koliko je voli, i taj njen tužan glas bez dna, bez mogućeg razloga, sam glas tuge. Kad te molim, Rema, Rema.... Vručina poput one od groznice razlivala joj se po licu, želja da se baci Remi pod noge, da pusti da je Rema nosi na rukama, spremnost da umre gledajući je da bi Remi bilo žao nje, da provuče svoje tanke sveže prste kroz njenu kosu, preko očnih kapaka...

Sada joj je dodavala zeleni bokal ispunjen prepolovljenim limunovima i ledom.

– Odnese mu.

– Rema...

Učini joj se da drhti, da se leđima okreće stolu kako joj ne bi videla oči.

– Već sam bacila bogomoljku, Rema.

Loše se spava kad je vrućina lepljiva a komarci onoliko zuje. Dvaput umalo što nije ustala, otišla do hodnika ili kupatila da skvasi ručne zglobove i lice. Ali, čula je da neko ide, dole, neko šeta napred-nazad po trpezariji, stiže do podnožja stepeništa, vraća se... Nisu to bili tamni i razmaknuti Luisovi koraci, nije to bio Remin hod. Baš je Malom bilo toplo te noći, koliko li se limunade napio u dugim gutljajima. Vide ga Isabel kako pije iz bokala, kako rukama drži zeleni bokal sa žutim kriškama koje trepere u vodi pod lampom; ali istovremeno je bila uverena da Mali nije popio limunadu, da još uvek gleda u bokal koji mu je ona donela do stola kao u neku nepojmljivu pakost. Nije htela da misli na osmeh Malog, na njegov dolazak do vrata da bi provirio u trpezariju, na njegov spori povratak.

– Trebalo je ona da mi je donese. Tebi sam rekao da produžiš do svoje sobe.

A njoj napamet pade samo najblesaviji odgovor:

– Vrlo je hladna, Mali.

A bokal zelen kao bogomoljka.

Nino je prvi ustao i predložio da idu do potoka po puževe. Isabel gotovo da nije ni spavala, sećala se salona sa cvećem, zvončića, bolničkih hodnika, časnih sestara, toplomera u bocama sa bihloridom, slika sa prvog pričešća, Ines, slomljenog bicikla, Mešovitog voza, kostima ciganke kad joj je bilo osam godina. Sred svega toga, kao tanak vazduh među stranicama albuma, videla je sebe budnu, kako misli na onoliko stvari koje nisu ni cveće ni zvončići, ni bolnički hodnici. Nevoljno ustade, žestoko opru uši. Nino reče da je deset sati i da je tigar u sali sa klavirom tako da mogu odmah da krenu na potok. Siđoše zajedno, jedva pozdravljajući Luisa i Malog koji su čitali tik uz otvorena vrata. Puževi se nalaze na obali kod njiva sa žitom. Nino se celim putem žalio na Isabelinu rasejanost, prigovorio joj je da nije dobar drug i da ne pomaže stvaranju zbirke. Ona ga je odjednom videla baš kao malo dete, baš kao dečkića sred puževa i listova.

Prva se vratila, upravo kad se u kući dizala zastava za ručak. Don

Roberto se vratio iz obilaska a Isabel je ispitivala kao i uvek. Nino se već sporo približavao noseći kutiju sa puževima i grabulje. Isabel mu je pomogla da odloži grabulje na trem pa su ušli zajedno. Rema je bila tamo, bela i ćutljiva. Nino joj stavi plavog puža u ruku.

– Za tebe, najlepší.

Mali je već jeo i držao novine pored sebe, Isabel je jedva imala prostora da nasloni ruku. Luis je poslednji došao iz svoje sobe, zadovoljan kao i uvek u podne. Jeli su, Nino je govorio o puževima, o puževim jajima na trskama, o zbirci po veličini ili bojama. On će ih sam ubiti jer je Isabel bilo žao, staviće ih na limenu ploču da se suše. Onda je stigla kafa i Luis ih pogleda sa uobičajenim pitanjem, onda je Isabel prva ustala da bi potražila don Roberta, mada joj don Roberto još ranije beše rekao gde ide. Obišla je trem i kad je ponovo ušla, Rema i Nino behu primakli glave puževima, bili su kao na nekoj porodičnoj fotografiji, samo ju je Luis pogledao a ona reče: „Nalazi se u radnoj sobi Malog”, vide kako Mali sleže ramenima, neraspoložen, i kako Rema pipa jednog puža vrhom prsta, tako istančano da je i njen prst imao nešto od puža u sebi. Posle je Rema ustala da bi donela još šećera, a Isabel pođe za njom čavrljajući dok se nisu vratile smejući se nekoj šali ispričanoj u ostavi. Pošto Luis nije imao duvana, posla Nina u radnu sobu, Isabel ga izazva da će ga ona prva nad pa su izašli zajedno. Pobedio je Nino, vratili su se trčeći i gurajući se, umalo da se sudare sa Malim koji se spremao da čita novine u biblioteci, žaleći se da ne može da bude u svojoj radnoj sobi. Isabel priđe da pogleda puževe, dok je Luis je čekao da mu ona pripali cigaretu kao i uvek, mada je ona bila sva obuzeta puževima koji su počinjali polako da se pomaljaju i da se pomeraju. Onako zaneta, nije se ni makla na prvi urlik Malog, dok su svi potrčali, ona je i dalje bila nad puževima kao da ne čuje novi prigušeni krik Malog. Luisovo lupanje na vrata biblioteke, don Roberta kako ulazi sa psima, kuknjavu Malog i besno zavijanje pasa dok je Luis ponavljao: „Pa bio je u radnoj sobi! Ona je rekla da je bio u radnoj sobi!”, nego je i dalje bila nagnuta nad puževima, vitkim kao prsti, možda kao Remini prsti, ili ju je to Remina ruka uzimala za rame, terala je da podigne glavu da bi je pogledala, da bi je gledala čitavu jednu večnost, slomljenu neobuzdanim plačom uz Reminu suknju, njenu smetenu radost, a Rema joj provlači ruku kroz

kosu umirujući je blagim stiskom prstiju i šapatom na njenom uvu, mucanjem u znak zahvalnosti, u znak neizrecivog odobravanja.

BESEDE FACOLOMCA

Kod kuće imam neobičnog facolomca. Čim zgasnu zvona Svetog Roka^{34}, moj facolomac se uspravlja na zadnje noge i počinje da mi upućuje svoju svakodnevnu besedu. Zavaljen u svojoj naslonjači od pruća, mada reči ovog stvorenja ne bi trebalo da me se dotiču, ali do sada moj facolomac pokazao se lukavijim od mene. Tako da čim započne svoju besedu, izgovorenu pre svega na onomatopejskom, premda na lako dokučiv način, bivam prinuđen da ga saslušam što bi se reklo na oprezu, iskazujući bez ikakve dvosmislenosti svoje odobravanje i radovanje.

Kad bi se tu sve završilo, nakon dvadesetak minuta bilo bi mi dato da iznova zaronim u memoare Sen-Simona, ali moj facolomac ne smatra sebe nipošto zadovoljenim. Samo što je završio svoj govor, traži da ga ja sažmem u nekoliko rečenica. To je najtegniji deo večeri jer mi se često dešava da pogubim nit svojih misli. Navešću samo jedan primer, ako se njegov večernji govor vrti oko zvuka **a**, iz kojeg je kadar da izvuče beskrajne modulacije, harmonske promene i izvedenice prema **e** i **o** (recimo iz game **aae**, **aea**, **aoa**, **aoo**, **aeoa**, **aeoo** itd), biće dovoljno da me vidi nemoćnog da uspostavam logički most između dva stanja građe govora, pa da se cela građevina sruši. Tada bes mog facolomca ne poznaje granice, pa sam, nažalost, mnogo puta morao da snosim posledice. Pre svega, tu je pitanje pepeljare. Ako se naljutio iz razloga koji sam upravo naveo (mada razloga uvek ima bezbroj), uzalud će biti da mu tražim da mi donese pepeljaru kako bih popušio svoju cigaretu do pola deset. Na moju molbu odgovoriće nesuvislo, bilo da namerno pada u korpu za hartiju, bilo da se zavlači ispod stola za kartanje da bi me

otuda posmatrao, i to tako što usta drži među nogama, a izraz mu je donekle kao kod sfinge. Što se tiče mene, moram da kažem da me nemogućnost da sažmem njegov govor skoro uvek dovodi u takvo stanje, najblaže rečeno, da me bol u žuči baca u vrtloge krajnje psihološke složenosti. Takvo stanje može jedino da proizvede napetosti koje vreme, ta opruga gnusnog časovnika, umnožava kroz igru jednostrano prozirnih stakala. Zbog toga je gotovo sasvim prirodno, mada ova reč ovde deluje pomalo neprikladno, to što završavamo temeljno psujući jedan drugog, te mi moj facolomac, ravnodušan prema posledicama koje njegovo ponašanje može da ima po kućni budžet, iz ruke istragne maramicu od batista kako bi obrisao suze koje mu srdžba stvara na nosu, više nego u plamtećim očima. Na tom stupnju krize u prilici sam da izmerim koliko vladam svojim facolomcem, jer ovo stvorenje ne sme da ode dalje od svojih manevara sa pepeljarom ili maramicom, iako bi mu usled moje prisilne nepomičnosti bilo lako da me podvrgne, u najmanju ruku, neuviđavnim zlostavljanjima. U sličnim okolnostima ne može a da se ne ispostavi da duša facolomca ne ide dalje od malog prsta, a to navodi na izvesno saosećanje i zaborav, makar to bilo samo zato što omogućava tišinu i sabiranje. Naime, od tog časa kuća će utonuti u tišinu; sa ili bez sažimanja, beseda je okončana, pepeljara je doneta ili nije, maramica jeste ili nije u mojoj ruci. Ostaje nam samo da se gledamo netremice, svako sa svog mesta, puštajući da se nad nama zatvori veliki svod noći. Doručak će nam doneti tek u sedam i petnaest. Očito je da imamo vremena na pretek.

SNALAŽENJE MAČAKA {35}

Huanu Sorijanu {36}

Kada me Alana i Oziris gledaju, ne mogu da se požalim ni na najmanje pretvaranje, ni na najmanju dvoličnost. Gledaju me pravo u oči, Alana plava svetlost a Oziris zeleni zračak. Gledaju se tako i između sebe, dok Alana miluje crna Ozirisova leđa, on diže njušku sa zdele sa mlekom i zadovoljno mjauče, žena i mačka kao da se poznaju iz nekih ravni koje mi izmiču, koja moja milovanja ne uspevaju da dosegnu. Odavno sam odustao od bilo kakve vlasti nad Ozirisom, mi smo dobri drugari sa neke nepremostive razdaljine; ali Alana je moja žena i razdaljina među nama je drugačija, izgleda kao da je ona ne oseća, ali se ispreči mojoj sreći kada me Alana gleda, kada me gleda u oči isto kao i Oziris i smeši mi se ili mi priča bez najmanjeg ustezanja, predajući se u svakom pokretu i u svakoj stvari, kao što se predaje u ljubavi, tamo gde je čitavo njeno telo kao njene oči, jedno potpuno davanje, jedna neprekidna uzajamnost.

Čudno je, mada sam odustao od pokušaja da proniknem u Ozirisov svet, moja ljubav prema Alani ne prihvata tu jednostavnost svršenog čina, dvoje zauvek zajedno, život bez tajni. Iza tih plavih očiju mora da ima još nečeg, u dnu reči i jecaja i tajaca diše neko drugo carstvo, diše druga Alana. Nikad joj nisam to rekao, isuviše je volim da bih pomutio tu površinu sreće po kojoj je već skliznula toliko dana, toliko godina. Upinjem se na svoj način da shvatim, da otkrijem; posmatram je, ali ne uhodim; pratim je, ali ne sumnjam; volim taj čudesni a okrnjeni kip, jedan nedovršeni tekst, odlomak neba ucrtan u prozoru života.

Svojevremeno mi se činilo da je muzika put koji će me istinski

odvesti do Alane; gledajući je kako sluša naše ploče Bartoka, Djuka Elingtona i Gal Koste, neka postupna prozirnost uvukla bi me u nju, muzika bi je obnažila nekako drugačije, činio ju je sve više Alanom jer Alana nije mogla da bude samo ta žena koja me je oduvek gledala ne krijući ništa od mene. Pred Alanom, a dalje od nje, ja sam je tražio da bih je bolje voleo, ali, ako mi je u početku muzika omogućavala da naslutim neke druge Alane, ipak je došao i dan kada sam je ispred jedne Rembrantove gravire video kako se još više menja, kao kada splet oblaka na nebu preinačuje osvetljenje ili zasenčenje nekog predela. Osetih da je slika odvodi dalje i od nje same i to radi tog jedinog posmatrača kadrog da izmeri trenutni a nikad ponovljeni preobražaj, nagoveštaj Alane u Alani. Kit Džeret, Betoven i Anibal Trojlo pomogli su mi kao nenamerni posrednici da se približim, ali ispred jedne slike ili gravire Alana se još više oslobađala od onoga što je mislila da jeste, za trenutak bi ušla u jedan zamišljeni svet da bi, i ne znajući, izašla iz sebe, idući od slike do slike, prateći ih nekom opaskom ili ćuteći, špil karata koji bi se u svakom novom posmatranju izmešao s onim koji je pritajen i pozoran, malo iza nje ili je pak držeći pod ruku, gledao sam kako se smenjuju kraljice i kečevi, pikovi i trefovi, Alane.

Šta sam mogao sa Ozirisom da radim? Da mu dam njegovo mleko, da ga ostavim kao zadovoljno crno klupko koje prede; ali Alanu sam mogao da dovedem u ovu galeriju slika kao što sam juče učinio, da prisustvujem još jednoj pozorišnoj igri ogledala i mračnih komora, slika zategnutih na platnu pred ovom drugom slikom u veselim farmerkama i crvenoj bluzi koja ide, pošto zgazi cigaretu na ulazu, od jedne do druge slike, zastajući tačno na odstojanju koje njen pogled iziskuje, okrećući se tu i tamo prema meni da bi iznela svoje mišljenje ili napravila neko poređenje. Nikada ne bi mogla da otkrije da ja nisam tamo kod slika, da malo iza ili sa strane moj način gledanja nema nikakve veze sa tim njenim. Nikada neće primetiti da ju je njen spori i zamišljeni hod od slike do slike menjao dotle da me primora da zažmurim i da se borim kako je ne bih stegao u svom naručju i odveo do delirijuma, do ludila neke trke nasred ulice. Neposredna, lagana u svojoj prirodnosti užitka i otkrića, njeni zastoji i zadržavanja upisivali su se u jedno vreme drugačije od mog, potpuno izvan napetog iščekivanja moje žeđi.

Do tada sve beše kao neodređeni nagoveštaj, Alana u muzici, Alana pred Rembrantom. Ali sada je moja nada počinjala gotovo nesnosno da se ispunjava; od kako smo stigli Alana se predala slikama okrutnom bezazlenošću kameleona, prelazeći iz jednog stanja u drugo i ne znajući da jedan pritajeni posmatrač vreba u njenom držanju, u saginjanju glave, u pokretu njenih ruku ili usana, unutrašnje prelamanje koje bi je proželo sve dok je ne bi pokazalo drukčijom tamo gde je ona drugačija uvek bila Alana pridodata Alani, karte koje pljušte dok špil ne bude gotov. Idući pored nje duž zidova galerije viđao sam kako se predaje svakoj slici, moje oči su umnožavale ubojiti trougao koji se prostirao od nje prema slici i od slike prema meni da bih se vratio njoj i uhvatio promenu, izmenjeni oreol kojim je bila obasjana na trenutak, zatim raspršen pred novom austom, pred tonalitetom koji ju je izlagao istinskoj i konačnoj golotinji. Bilo je nemoguće predvideti dokle će se ponavljati ta osmoza, koliko će me novih Alana najzad odvesti do sinteze iz koje ćemo oboje izaći ispunjeni, a da ona i ne zna za to dok pali novu cigaretu pre nego što me zamoli da odemo na neko piće, dok ja znam da je moje dugo traganje privedeno kraju i da će od sada moja ljubav obuhvatati vidljivo i nevidljivo, da će prihvatati Alanin jasan pogled bez neizvesnosti zatvorenih vrata, zabranjenih prolaza.

Ispred usamljene barke i prvog plana sa crnim stenama video sam kako dugo ostaje nepomična; neprimetno talasanje njenih ruku izgledalo je kao da pliva u vazduhu, kao da traži otvoreno more, fugu horizonata. Više me nije moglo začuditi to što ju je ta druga slika, na kojoj ograda zašiljenih vrhova onemogućuje pristup drvoredu, terala da se izmakne kao da traži tačku odakle će gledati, odjednom nastupi odbacivanje, odbijanje neke neprihvatljive granice. Ptice, morska čudovišta, prozori koji se otvaraju prema tišini ili kroz koje ulazi prikaza smrti: svaka nova slika je razarala Alanu skidajući sa nje prethodnu boju, istiskujući iz nje pregibanje slobode, leta, široka prostranstva, potvrđujući njen odrečni stav pred tminama i ništavilom, njenu sunčevu čežnju, njen gotovo užasavajući zanos ptice feniks. Ostao sam iza nje znajući da neću moći da izdržim njen pogled, njeno upitno iznenađenje kad bude videla na mom licu zaslepljenost potvrde jer to sam isto bio ja, to je bio moj projekat Alana, moj život Alana, to je ono što sam zapravo želeo a što su

sadašnjost grada i ustaljenost kočili, to je sada napokon Alana, napokon ona, i ja od sada, upravo od ovog trena. Poželeo sam da je držim nagu u naručju, da je volim tako da se sve razjasni, da sve među nama bude izrečeno zasvagda, i da se iz te beskrajne noći ljubavi, nama koji znamo za toliko takvih noći, rodi prvi osvit života.

Stizali smo do kraja galerije, približih se izlaznim vratima krijući još uvek lice, čekajući da me vazduh i svetla ulice vrate onome što Alana zna o meni. Video sam je kako zastaje ispred slike koju su mi drugi posetioци bili zaklonili, kako dugo ostaje nepomična pred slikom prozora i mačke. Poslednji preobražaj načini od nje spori kip razgovetno odvojen od ostalih, od mene koji sam se neodlučno približavao tražeći joj oči zagubljene na platnu. Opazih da je mačka istovetna Ozirisu i da gleda u daljini nešto što nam zid sa prozorom nije davao da vidimo. Nepokretna u stavu dubokog posmatranja, mačka se činila manje nepomičnom od Alanine nepomičnosti. Osetih na neki način da se trougao slomio, kada je Alana okrenula glavu prema meni trougao nije više postojao, ona beše otišla do slike ali nije se otuda vratila, i dalje je bila na strani mačke gledajući dalje od prozora gde niko nije mogao da vidi ono što su one vidale, ono što Alana i Oziris vide kad god me gledaju u oči.

UPUTSTVA ZA UBIJANJE MRAVA U RIMU

Rečeno je: mravi će pojesti Rim. Provlače se među kamenim pločama; vučice, koja trka dragog kamenja izdeljuje ti grlo? Odněkud izlazi voda iz fontana, živi škrljci, drhtave kameje koje sred noći mrmljaju istoriju, dinastije i proslave. Trebalo bi pronaći srce koje fontanama omogućuje da kucaju da bi bilo upozoreno na mrave, i u ovom gradu narasle krvi i rogova izobilja naježenih kao ruke slepca trebalo bi osmisliti obred spasavanja kako bi budućnost mogla da sebi turpija zube na brdima i da se vuče, pitoma i bez snage, potpuno bez mrava.

Prvo ćemo potražiti smer fontana, što je lako jer na kartama u boji, u monumentalnim biljkama, fontane takođe imaju prskalice i vodoskoke svetloplave boje, samo što ih treba dobro tražiti i zamotati ih u prostoru plave olovke, nikako crvene jer je valjana karta Rima crvena kao sam Rim. Preko crvene boje Rima plava olovka će obeležiti ljubičasti prostor oko svake fontane, tako da smo sada sigurni da ih imamo sve i da nam je poznato lišće iz voda.

Kudikamo teži, suspregnutiji i nečujniji je posao bušenja neprozirne stene ispod koje vijugaju živine žile, strpljivog odgonetanja šifre svake fontane, čuvanja odane straže kraj carskih pehara u noćima prodorne mesečine, sve dok od tolikog zelenog šapata, od tolikog cvetnog grgoljenja, ne počnu da izniču smerovi, slivovi, *druge ulice*, one žive. I da bez spavanja budu praćene, sa štapovima od lešnika u obliku praćke, trougla, sa dva rašlja u svakoj ruci, sa samo jednom pridržanom labavim prstima, ali sve to nevidljivo za karabinjere i ljubazno podozrivo stanovništvo, šetati Kvirinalom, penjati se na Kampidoljo, trčati vrišteći

kroz Pinčo^{37}, jednim nepokretnim iskršavanjem poput plamene lopte prepasti stubove Trga Esedre i tako iz gluvih metala iz tla izvući nomenklaturu ponornica. I ni od koga ne tražiti pomoć, nikada.

Posle će se već videti kako u ovoj ruci od ispražnjenog mermera krvni sudovi skladno lutaju, na zadovoljstvo voda, po čaroliji igre, sve dok se malo-pomalo ne primaknu, ne uliju jedne u druge, dok se ne isprepleću, sve dok ne izrastu u arterije i razliju se onako tvrde na centralnom trgu gde kuca bubanj od tečnog stakla, koren bledih čaša, duboki konj. Pa ćemo onda znati gde su, u kojoj su niši krečnjačkih svodova, među sićušnim kosturima lemura, gde srce vode otkucava svoje vreme.

Neće biti lako to saznati, ali saznaće se. Onda ćemo potamaniti mrave koji priželjkuju fontane, spalićemo jame koje ti odvratni rudari pletu ne bi li se približili tajnom životu Rima. Ubićemo mrave već i ako pre njih stignemo do središnje fontane. Pa ćemo otići nekim noćnim vozom bežeći od osvetoljubivih lamija^{38}, mračno srećni, izmešani sa vojnicima i časnim sestrama.

O ISTREBLJENJU KROKODILA U OVERNJI

Pitanje istrebljenja krokodila u Overnji već poduže zabrinjava vladajuće i nadležne organe u toj oblasti pošto nailaze na svakojake prepreke u nastojanju da obave svoj posao i u više navrata samo što nisu digli ruke od njega, naravno, uz razumljive mada očito netačne izgovore.

Izgovori su razumljivi jer, na prvom mestu, nije poznato da je iko ikada izjavio da je video i jednog jedinog krokodila u Overnji, što već od početka otežava pokušaj istrebljivanja ovih životinja. Najsuptilnija ispitivanja, zasnovana na procedurama koje preporučuju Institut Butantan i FAO, kao što su uporedna istraživanja u kojima se nikad ne postavlja središnje pitanje nego se gomilaju sporedni podaci koji će kasnije doprineti, primenom strukturalnog metoda, celini koja će istaći traženi cilj, oduvek su završavana potpunim promašajem. Kako žandarmerija, tako i psiholozi zaduženi za ova raznostruka istraživanja dele uverenje da odrečni odgovori pa i zapanjenost koja se nazire među ispitanicima nedvosmisleno potvrđuju postojanje ogromnih količina krokodila u Overnji, te da shodno mentalitetu svojstvenom seoskom stanovništvu, među njima je na snazi jedno nasledno a prećutno razumevanje koje ih navodi na to da iskažu svoje najdublje čuđenje kada im se prilikom ispitivanja po njihovim salašima i njivama postavi pitanje jesu li ikad videli krokodila u svojoj okolini, ili da li je neki krokodil pojeo njihove ovce ili decu, s obzirom na to da predstavljaju njihova sredstva za život i za nadživljavanje.

Nema ni najmanje sumnje u to da su svi seljani videli krokodile, ali kako su mislili da će prvi koji ih prijavi ozbiljno ugroziti sopstveni mir i svoje poljske radove, puštaju da vreme prođe u očekivanju da će se neki

drugi seljak, ogorčen zbog pomora koje ove štetne životinje prave po njegovim oranicama i štalama, odlučiti da podnese žalbu vlastima. Prema proračunima SZO, u tom iščekivanju su već proveli između četiri i pet vekova, i očigledno je da krokodili zloupotrebljavaju ove psiho-ekonomske okolnosti da bi se množili i razmireli po Overnji bez ikakvih teškoća.

U poslednje vreme pristupilo se ubeđivanju obrazovanijih ili pak visprenijih seljaka da ne samo što neće ništa izgubiti ako obelodane postojanje krokodila, nego bi njihovo istrebljenje znatno poboljšalo uslove života u ovoj francuskoj pokrajini. Njima su socijalni radnici i psiholozi, posebno poslani iz urbanih centara, pružili čvrste garancije da ukazivanje na postojanje krokodila neće sobom povući bilo kakve smetnje po seljaka koji to lepo sroči, te se ni u kom slučaju od njega neće zahtevati da napusti mesto stanovanja kako bi izjavu ponovio u Klermon-Feranu ili u nekom drugom gradu, da policijske snage neće izvršiti upad u njegov posed niti će mu biti zagađena voda sa njegovih izvora. Bilo bi zapravo dovoljno da krokodili budu formalno prijavljeni i da vlasti odmah pristupe primeni zajedničkog i opšteg plana za istrebljenje tih opasnih gmizavaca; plan je odavno pripremljen i razrađen do tančina a njegovo ostvarivanje bi ishodilo ogromnim boljitkom zajednice.

Obećanja nisu ništa pomogla. Do današnjeg dana nije poznato da je iko video ijednog krokodila u Overnji i, mada istraživači raspoložu naučnim pokazateljima o tome da su i najmanja deca savršeno dobro obavешtena o njihovom postojanju i da o tome razgovaraju među sobom za vreme igranja ili crtanja, krokodili i dalje uživaju štetnu nekažnjivost koja proističe iz njihovog lažnog nepostojanja. Razume se da u takvim okolnostima njihovo istrebljenje postaje više nego problematično i da se opasnost od kupanja u rekama ili šetanja po njivama sve više uvećava kako vreme prolazi. Učestali nestanci malodobnih osoba, koje iz statističkih razloga policija nužno mora da pripíše amaterskoj speleologiji ili da ih jednostavno otpisuje, bez ikakve sumnje su posledica krokodilskog pustošenja. Nije retko da se seljani susednih mesta posvađaju pa čak i pobiju nakon uzajamnih optužbi zbog nestanka ovaca i teladi; u upornom ćutanju koje sledi nakon ovih krvavih

rasprava psiholozi su posumnjali, kao što su u sebi inače bili potajno uvereni, da su krokodili pravi vinovnici, a da se lične optužbe povinuju, kao i obično, želji da se odglumi neznanje koje u osnovi ne može nikoga da obmane. Uostalom, kako objasniti to što nikad nije pronađen kostur krokodila uginulog od starosti ili bolesti? Možda bi na ovo pitanje mogli da odgovore lokalni ribolovci na pastrmke, ali i oni čute: nije teško pretpostaviti da česte logorske vatre koje se noću pale pod izgovorom da proizvode ugalj, pod debelim naslagama grana i panjeva prikrivaju ostatke koji bi najzad razotkrili postojanje ovih opakih životinja.

U iščekivanju da neki propust, nehotično priznanje ili bilo koja druga slučajna blagodet konačno dovede do potrebnog zvaničnog dokaza, vlasti su godinama unazad pripremile odgovarajuće ljudstvo i opremu radi istrebljenja ogromnih količina krokodila koji pustoše oblast Overnje. Zahvaljujući probitačnoj saradnji UNESKA, najbolji afrički, indijski i tajlandski stručnjaci predložili su metode i prosledili uputstva koja će omogućiti da se za svega nekoliko meseci učini kraj ovoj pošasti. Na čelu svakog okruga nalazi se zvaničnik sa punim ovlašćenjem za izvođenje gromovite operacije protiv krokodila, a računa se i na strateški razmeštena skladišta u kojima su prikupljeni najdelotvorniji otrovi i drugo oružje. Svakog meseca izvode se teorijske vežbe u žandarmerijskim školama specijalizovanim za borbu protiv krokodila, a početkom jeseni, kada se krokodili razmnožavaju i pokazuju veću sklonost ka izležavanju na suncu i letargiji, izvode se opsežni manevri u ruralnim područjima koji u sebi uključuju dreniranje reka, ispitivanje bezbrojnih jama i bunara i sistematsko spaljivanje polja i senika gde bi ženke mogle da se kriju da bi gajile svoju mladunčad. Sve to, međutim, do sada pokazuje samo spoljna obeležja obične akcije protiv štetočinskih insekata, ptica grabljivica i lovokradica, jer razumljivo je da vlasti ne žele da se izlože ruglu proganjanja životinja o čijem postojanju nema nikakvih konkretnih svedočanstava. Nema sumnje, seljacima je dobro poznata prava priroda ovih operacija i sa najboljom voljom pomažu pri njihovom izvođenju, samo ako se ne odnose na već navedene navodne ciljeve, jer psiholozi u pratnji žandarmerije tokom kampanja bili su u prilici da se uvere kako svaki ma i slučajni pomen krokodila, iznet nehotice ili radi produbljanja istrage, biva dočekan

izrazima zaprepašćenja ili napadima smeha, koji, premda nikoga ne mogu da zavaraju, bacaju senku na tok samih operacija time što dovode u pitanje neophodnu solidarnost koja mora da se uspostavi između seljaka i oružanih snaga.

Ukratko, i mada ova tvrdnja može da deluje isuviše apstraktno, Overnja je delotvorno zaštićena od krokodila, čije bi štetne aktivnosti mogle da budu osujećene u dogledno vreme. Sa čisto teorijskog i logističkog stanovišta, može čak da se tvrdi da u Overnji ne postoje krokodili pošto je sve pripremljeno za njihovo istrebljenje. Nažalost, dok prilike ne budu dozvolile da se pređe na delo, Overnja će i dalje biti predmet napada krokodila koji predstavljaju stalnu opasnost za privredni razvoj i dobrobit ove prelepe oblasti u Francuskoj.

SATARSA^{39}

Div i Adam, mada i vid^{40}

Tako neke stvari, prosto da se iznađe neki smer, kao sada ovo sa vezivanjem pacova, još jednim detinjastim i lepljivim palindromom koji mu dođe kao Ana voli Milovana, jer Losano je oduvek bio strastveni ljubitelj ovakvih igrice koje on očito ne vidi kao takve pošto se njemu sve ukazuje kao u ogledalu koje laže a u isto vreme govori istinu, istinu govori Losanu jer mu pokazuje svoje desno uvo, ali ujedno laže jer Laura ili bilo ko da ga gleda, videće desno uvo kao Losanovo levo uvo, makar ga istovremeno označili kao njegovo desno uvo; jednostavno vide ulevo, što nijedno ogledalo ne može da postigne jer nije osposobljeno za tu mentalnu ispravku, i zbog toga ogledalo kaže Losanu jednu istinu i jednu laž, i to ga već poduže navodi na razmišljanje kao da je sve vreme pred ogledalom; ako je to što Ana voli Milovana i što valja pacova vezati samo to, varijante iziskuju dodatno promišljanje, onda Losano gleda u pod i pušta da se reči same igraju dok on čeka na njih kao što lovci iz Kalagaste čekaju na džinovske pacove da bi ih žive ulovili.

Može tako satima da se zanima, mada mu u ovom trenutku pitanje pacova ne ostavlja previše vremena da bi se zanosio mogućim varijantama. Ne čudi ga to što je sve gotovo namerno nezdravo, ponekad sleže ramenima kao da želi da sa sebe zbaci nešto što ne uspeva da objasni, sa Laurom se navikao da govori o pitanju pacova kao da je to najnormalnije a u stvari to i jeste, zašto ne bi bilo normalno loviti pacove u Kalagasti, poći u lov na pacove sa crnim Ižom i Jararaom. Koliko popodne će morati ponovo da odu do severnih brda jer uskoro će biti

novi utovar pacova pa treba to iskoristiti do kraja, ljudi Kalagaste to znaju pa kreću u hajku po brdima iako ne prilaze planinama, a i pacovi to znaju, naravno, pa ih je sve teže opkoliti, a naročito, uhvatiti ih žive.

Zbog svih tih stvari Losanu nimalo ne izgleda besmisleno to što ljudi Kalagaste sada žive gotovo isključivo od hvatanja tih džinovskih pacova, a to je trenutak kada sred priprema omči od vrlo tanke kože njemu iskače palindrom o vezivanju pacova, i zastaje sa jednom nepomičnom omčom u ruci, gledajući kako Laura kuva dok pevuši, i misli da palindrom laže i govori istinu kao i svako ogledalo, jasno je da treba vezati pacova jer je to jedini način da se održi u životu sve dok ne bude stavljen u kavez, stavljen ili stavljeni, zajedno sa Anom i Milovanom, pa da budu predati Porseni koji kaveze utovaruje u kamion što svakog četvrtka ide na obalu gde brod čeka. Ali je isto tako laž jer niko nije ikad vezao džinovskog pacova, izuzev metaforično, držeći ga za vrat vilama obmotavajući ga omčom do stavljanja u kavez, uvek sa rukama podalje od krvoločnih usta i od kandži poput srče, koje mlataraju po vazduhu. Niko nikad neće privezati pacova, pogotovo ne od poslednje mesečine kada su Iža, Jarara i ostali osetili da pacovi razvijaju nove strategije, da postaju još opasniji pošto su nevidljivi i samo čuče po skloništima koja ranije nisu koristili, i da će lov na njih biti sve teži sada kada ih pacovi znaju pa čak i izazivaju.

– Još dva ili tri meseca – kaže Losano Lauri koja postavlja tanjire ispod nastrešnice slamnatog kućerka. Posle ćemo moći da pređemo preko, tamo izgleda mirnije.

– Može biti – kaže Laura – u svakom slučaju, bolje je da ne mislimo, koliko puta smo već pogrešili.

– Jeste. Ali nećemo valjda ostati zauvek ovde loveći pacove.

– Bolje i to nego da pređemo u nevreme pa da mi budemo pacovi za njih.

Losano se smeje, vezuje čvor još jedne omče. Tačno je da im ne ide tako loše, Porsena plaća pacove gotovinom i svi žive od toga, dok lov bude izvodljiv biće hrane u Kalagasti, danska kompanija koja šalje brodove na obalu potražuje sve više pacova za Kopenhagen, Porsena je našao da ih upotrebljavaju za genetske opite u tamošnjim

laboratorijama. Neka služe makar za to, kaže ponekad Laura.

Iz kreveca koji je Losano izradio od gajbe piva stiže prvi Lauritin prigovor. Hronometar, tako je zove Losano, kenjkanje tačno u sekund kada Laura dovršava kuvanje ručka i prelazi na flašicu. Sa Lauritom gotovo da im sat i ne treba, bolje im saopštava vreme nego bip-bip sa radija, kaže Laura smejući se dok je podiže na ruke i pokazuje joj flašicu, a Lauriti osmeh od uveta do uveta i zelene oči, patrljak leve ruke kao imitacija doboša, sićušna ružičasta nadlanica koja se završava glatkom kožnom poluloptom; doktor Fuentes (koji nije doktor, ali u Kalagasti nije bitno) obavio je savršen posao i gotovo nema tragova ožiljka, kao da Laurita nikada nije ni imala ruku tamo, ruku koju su joj izgledali pacovi kada su ljudi Kalagaste počeli da ih love u zamenu za pare koje su Danci davali, pa su se pacovi povukli sve do dana protivnapada, gnevnihi noćnih najezdi praćaćenih vrtoglavim bekstvima, otvorenim ratovima i mnogim ljudima koji su odustali od lova da bi se samo branili zamkama i puškama, i dobar deo njih vratio se uzgoju juke ili radu po drugim brdskim zaseocima. Ali drugi su nastavili da ih love, Porsena je plaćao gotovinski i kamion je svakog četvrtka išao na obalu, Losano mu je prvi rekao da i dalje lovi pacove, rekao mu je to tu u kućerku, Porsena je posmatrao pacova koga je Losano ubio udarcima noge dok je Laura trčala sa Lauritom do doktora Fuentesa, a više ništa nije moglo da se uradi, samo da se iseče to što je ostalo da visi i da se dobije taj savršeni ožiljak kako bi Laurita izmislila svoj mali doboš, svoju nećujnu igraćku.

Crnom lži uopšte ne smeta to što se Losano igra rećima, tako nije lud na svoj način, razmišlja, ali mu se već manje dopada to što se Losano previše zanosi pa mu povremeno dođe da se stvari prilagode igrama, da ga on i Jarara i Laura slede na tom putu kao i u tolikim stvarima tokom svih ovih godina, od bekstva kroz klance na severu nakon pokolja. Tih godina, razmišlja lža, više i ne znamo jesu li to bile sedmice ili godine, sve je bilo zeleno i neprekinuto, prašuma sa svojim sopstvenim vremenom, bez sunca i bez zvezda, vreme kamena i bujice i gladi, naroćito gladi, nastojanje da se izbroje dani ili sedmice bilo je kao da si još gladniji, onda su sve četvoro pošli, prvo njih petoro ali Rios se ubio niz liticu, a Laura umalo da umre od hladnoće na planini jer je bila u šestom mesecu i brzo se umarala, morali su da ostanu ko zna koliko da

bi je zgrejali vatrom od suve trave dok nije mogla opet da hoda, katkad crni Iža ponovo vidi kako Losano nosi Lauru na rukama i kako se Laura opire, govoreći da je u redu, da može da hoda i da nastave još dalje prema severu, prema noći kada su sve četvoro videli svetlašca Kalagaste pa su shvatili da će do daljnjeg biti sve u redu, da će te noći nešto pojesti u nekom kućerku makar ih posle potkazali i makar stigao prvi helikopter da ih ubije. Ali nisu ih potkazali, tamo nisu čak ni znali moguće razloge za potkazivanje, tamo su svi umirali od gladi kao i oni dok neko nije otkrio džinovske pacove blizu planina, a Porsena došao na ideju da pošalje jedan uzorak na obalu.

– Vezati pacova znači samo vezati pacova – kaže Losano. Nema to nikakvu snagu jer ti ništa novo ne pokazuje, a osim toga niko ne može da vezuje pacova. Opet si na početku, to ti je taj zez sa Anom i ostalim palindromima.

– Aha – kaže crni Iža.

– Ali, ako razmisliš u množini, vezivati pacove nije isto što i vezati pacova.

– Pa nije ni mnogo drukčije.

– Jer se to više ne smatra palindromom – kaže Losano. Samo ga prebaciš u množini i sve se menja, nastaje nešto novo, više nije ogledalo, ili je to drugačije ogledalo koje ti pokazuje nešto što nisi znao.

– Šta bi pa to novo?

– Vezivanje pacova u množini na španskom imenuje pacova Satarsu.

– Satarsu?

– To je ime, ali sva imena ostrvljuju i određuju. Sada znaš da se jedan pacov zove Satarsa. Možda svi imaju imena, sigurno, ali sada znamo da se jedan zove Satarsa.

– I šta dobijaš time?

– Ni to ne znam, ali nastavljam. Sinoć sam mislio da preokrenem stvar, da razvezujem umesto da vezujem. A čim sam pomislio na razvezivanje, video sam reč naopako i dobio gomilu novih stvari: zar, vize, zamisli.

– I nisu to neke nove reči – kaže Jarara koji sluša izdaleka – osim toga, uvek idu zajedno.

– Neka ti bude – kaže Losano – ali pokazuju neki put, možda je to jedini način da se unište.

– Da mi, ipak, ne svršimo sa pacovima tako brzo – smeje se Jarara – od čega ćemo da živimo ako nestanu.

Laura donosi prvi mate i čeka, naslanjajući se pomalo na Losanovo rame. Crni Iža pomišlja još jednom kako se Losano previše igra rečima, kako će jednom lepo da odlepi, kako će sve otići dođavola.

Losano isto to misli dok priprema kožne omče i kada ostaje nasamo sa Laurom i sa Lauritom govori im o tome, govori obema kao da Laurita može da razume a Lauri se sviđa što uključuje i kćerku, što su sve troje bliži dok im Losano govori o Satarsi ili o tome da se pacova možemo ratosiljati ako im sipamo silu soli bez nasilja.

– Da bismo ih stvarno vezali – smeje se Losano. – Obrati pažnju, zar nije čudno, prvi palindrom za koji sam u životu čuo takođe je govorio o vezivanju nekoga, ne znam tačno koga, ali možda je već bio Satarsa. Pročitao sam to u nekoj priči sa puno palindroma, ali samo se toga sećam.

– Rekao si mi to jednom u Mendosi, ako se ne varam, već sam pomalo zaboravila.

– Veži ga, *átale, demoniáco Caín, o me delata*^[41] – kaže Losano ritmički, gotovo deklamujući za Lauritu koja se smeje u krevecu i igra se svojim belim pončitom.

Laura se slaže, činjenica je da već hoće nekoga da vezuju u tom palindromu, ali da bi ga zavezali moraju da zamole ni manje ni više nego Kaina. I to kao da je on paklen.

– No, dobro – kaže Losano – to je redovna konvencija, umirivanje savesti koja se kroz istoriju vuče od dobrog Avelja i lošeg Kaina kao u starim vesternima.

– Momak i zlikovac – priseća se Laura gotovo nostalgična.

– Jasna stvar, da se izumitelj tog palindroma zvao Bodler, to „pakleni” više ne bi bilo negativno, već sušta suprotnost. Sećaš li se?

– Pomalo – kaže Laura. Pleme Aveljevo, spavaj, pij i jedi, Bog ti se zadovoljno smejuji.

– Pleme Kainovo, gamiži i budi bedno pregažen u glibu.

– Da, negde nešto kaže kao Aveljevo pleme, tvoja strvina će đubriti tle koje se dimi, a posle kaže pleme Kainovo, vuci svoju očajničku porodicu duž staza, tako nekako.

– Svoju porodicu, dok pacovi ne potamane tvoju decu – kaže Losano gotovo bez glasa.

Laura uranja lice među ruke, ima toliko vremena otkad je naučila da plače u tišini, zna da Losano neće pokušavati da je teši, Lauritu hoće, njoj je taj pokret zabavan pa se smeje dok Laura ne spusti ruke i napravi saučesničku grimasu. Bliži se vreme mata^[42].

Jarara misli da je crni Iža u pravu i da će, kad se najmanje budu nadali Losanova ludost priveriti kraju to primirje u kojem su barem bezbedni, makar žive kao ljudi Kalagaste i ostaju tamo jer ništa drugo i ne mogu dok čekaju da vreme donekle zgnječi sećanja sa druge strane, a i da oni sa druge strane zaborave da nisu uspeli da ih uhvate, da su u nekoj zabiti i dalje živi stoga i krivi, otuda im je glava ucenjena, čak i glava malog Rujisa koji se strovalio niz ambis, ima tome tako dugo.

– Ne treba ga slušati – misli Iža naglas. – Ne znam, za mene on je i dalje šef, ima to nešto, kako da ti kažem, ne znam, ali ima, i meni je dovoljno.

– Sjebalo ga obrazovanje – kaže Jarara. – Stalno razmišlja ili čita, to nije dobro.

– Može biti. Ne znam da li je to. I Laura je išla na fakultet i eto, vidiš, njoj se ne primećuje. Mislim da nije obrazovanje, nego ga valjda izluđuje to što smo pridavljani u ovoj rupi, a i ono što se desilo sa Lauritom, jedna curica.

– Osveta – kaže Jarara. – On traži osvetu.

- Svi hoćemo da se svetimo, neki od pandura, neki od pacova, teško je ostati pribran.

Iži pada na pamet da Losanova ludost ne menja stvari, da su pacovi i dalje tamo i da ih je teško uloviti, da ljudi iz Kalagaste ne smeju previše da se udalje jer se sećaju priča, kostura starog Miljana ili Lauritine ruke. Ali i oni su ludi, a naročito Porsena sa sve kamionom i kavezima, a i oni sa obale su ludi, Danci još luđi, troše pare na pacove ko zna zašto. To ne može da potraje, ima ludila koja se naglo prekidaju i onda će opet nastati glad, kaša od juke kad je bude bilo, deca koja umiru naduvenih trbuha. Najzad, bolje je biti lud.

- Bolje je biti lud – kaže Iža, a Jarara ga gleda iznenađeno a potom se smeje, bezmalo se slaže.

- Bitno je ne obraćati pažnju kad počne sa Satar som, solju i tim stvarima, ionako se ne menja na stvar, on je ipak najbolji lovac.

- Osamdeset i dva pacova – kaže Iza. – Oborio je rekord Huana Lopesa, on je dogurao do sedamdeset osam.

- Nemoj da me bude blam – kaže Jarara – ja jedva dogurah do trideset i pet.

- Eto vidiš – kaže Iža – vidiš da je on uvek šef, odakle god okretao stvar.

Nikada se ne zna tačno kako stižu vesti, odjednom se ispostavi da neko nešto zna u dućanu Adaha Turčina, skoro nikad se ne navodi izvor, ali ljudi žive tako ostrvljeni da vesti stižu kao talas vetra sa zapada, jedinog koji može da donese malo svežine a ponekad i kiše. Tako redak kao vesti, tako kratak kao voda koja možda spase večito žute useve, večito bolesne. Jedna vest pomaže da se gura dalje, makar bila i loša.

Laura saznaje preko Adahove žene, vraća se u kućerak i kaže mu tihim glasom kao da Laurita može da razume, dodaje još jedan mate Losanu koji cevči lagano, gledajući u pod gde neki crni kukac sporo odmiče prema ognjištu. Jedva protežući nogu gnječi kukca i dovršava mate, vraća ga Lauri i ne gledajući je, iz ruke u ruku kao toliko puta, kao toliko stvari.

– Moraćemo da odemo – kaže Losano. – Ako je to tačno, brzo će biti ovde.

– A kuda?

– Ne znam, ovde ni drugi neće znati, žive kao da su prvi ili poslednji ljudi. Do obale kamionom, pretpostavljam, Porsena će se složiti.

– Dobar vic – kaže Jarara dok zavija cigaru sporim pokretima grnčara. – Možeš misliti, da odemo sa kavezima za pacove. A posle?

– Posle nije problem – kaže Losano. – Ali treba novca za to posle. Obala nije Kalagasta, moraćemo da plaćamo da bi nam otvarali put za sever.

– Plaćanje – kaže Jarara. – Dotle smo stigli, da trampimo pacove za slobodu.

– Oni su još gori, menjaju slobodu za pacove – kaže Losano. – Glodare za rogove.

Iz svog ugla gde se zainatio da zakrpi beznadežnu čizmu, Iža se smeje kao da kašlje. Još jedna igra reči, ali ponekad Losano tačno pogađa i tada se čini kao da je bezmalo u pravu u toj svojoj opsednutosti izvrtanjem rukavice naopako, posmatranjem svega sa suprotne strane. Sirotinjska kabala, rekao je nejednom Losano.

– Stvar je u malenoj – kaže Jarara. – Ne možemo u brda s njom.

– Naravno – kaže Losano – ali na obali možemo da nađemo ribara koji će nas odbaciti dalje, stvar sreće i para.

Laura mu dodaje mate i čeka, ali niko ništa ne kaže.

– Mislim da biste vas dvojica morali sada da krenete – kaže Laura ne gledajući ni u koga. – Losano i ja ćemo već da vidimo, nema razloga za odlaganje, krenite odmah planinskim putem.

Jarara pali cigaretu i dim mu obavija lice. Duvan Kalagaste nije dobar, tera suze na oči i svi od njega kašlju.

– Jesi li ikad sreo luđu ženu? – kaže Iži.

– Nisam, vala. A možda hoće da nas se reši.

– Jedi govna – kaže Laura okrećući im leđa, ne želi da se rasplače.

- Može da se pribavi dosta novca - kaže Losano. - Ako ulovimo dovoljno pacova.

- Ako ulovimo.

- Što da ne? - navaljuje Losano. - Samo da počnemo već danas, da ih potražimo. Porsena će nam dati pare i pustiće nas u kamion.

- Dogovoreno - kaže Jarara - ali kako ono beše, prvo skoči, pa reci hop?

Laura čeka, gleda Losanove usne kao da može tako da izbegne njegove oči, zarivene u neku praznu udaljenost.

- Moraćemo do pećina - kaže Losano. - Da nikome ništa ne kažemo, da poneseemo sve kaveze u Gusmanovoj zaprezi. Ako nešto kažemo, isturiće nam ono o starom Miljanu pa neće hteti da odemo, znaš već da nas cene. Ali onoga puta ni stari nije ništa rekao pa ode za svoju dušu.

- Loš primer - kaže Jarara.

- Zato što je išao sam, zato što se loše svršilo, zbog čega god hoćeš. Nas je trojica i nismo stari. Ako ih opkolimo u pećini, jer ja mislim da je samo jedna pećina, ne, ne znam koliko, zaprašićemo ih dok ne izađu. Laura će nam iseći tu goveđu kožu da dobro zamotamo noge iznad čizama. S tim parama možemo da produžimo na sever.

- Za svaki slučaj ponećemo sve metke - laže Iža Lauri. - Ako je tvoj muž u pravu, biće dovoljno pacova za deset kaveza, a ostali nek crknu od čistog pogotka, jebi ga.

- Stari Miljan je isto nosio pušku - kaže Jarara. - Ali šta ćeš, bio je star i bio je sam.

Vadi nož i isprobava ga na jednom prstu, ide da otkači kravlju kožu i počinje da je seče u jednake trake. Uradiće to bolje od Laure, žene ne umeju da barataju noževima.

Vranac većito vuče nalevo, mada šarac može da izdrži i zaprega nastavlja da sebi krči stazu, pravo na sever kroz pašnjake; Jarara zateže uzde, više na vranca koji vrti glavom kao da se buni. Gotovo nema više

videla kad stižu u podnožje litice, ali su izdaleka videli kako se ulazak u pećinu ocrtava na belom kamenu; dva ili tri pacova su ih nanjušila i zavlache se u pećinu dok oni spuštaju žičane kaveze i postavljaju ih u polukrug blizu ulaza. Crni Iža mačetom seče suhu travu, iz zaprege spuštaju konoplju i kerozin i Losano polazi prema pećini, shvata da može da uđe jedva saginjući glavu. Ostali mu dovikuju da ne bude lud, da ostane napolju; baterijska lampa već obilazi zidove tražeći najdublji tunel kojim se ne može proći; crna rupa treperi od crvenih tačaka koje snop svetla hoće da uznemiri i uzburka.

– Šta radiš tamo? – dopire do njega Jararaov glas. – Izađi već jednom, koji kurac!

– Satarsa – šapuće Losano obraćajući se rupi odakle ga gledaju uskovitlane oči. – Izađi ti, Satarso, izađi ti, care pacova, ti i ja sami, ti i ja i Laurita, skote neopevani i bez satare!

– Losano!

– Evo, idem – tiho kaže Losano. Bira najjistureniji par očiju, drži ih pod uperenim snopom svetlosti, vadi pištolj i puca. Vrtlog crvenih varnica a potom ništa, možda ga nije ni pogodio. Sada samo dim, izaći iz pećine i pomoći Iži koji gomila travu i konoplju, vetar im ide na ruku; Jarara prinosi šibicu i sva trojica čekaju pored kaveza; Iža je dobro obeležio prolaz kojim pacovi mogu da izmaknu zasedi a da ne izgore, tačno do ispred otvorenih kaveza.

– Zar su se ovoga bojali oni iz Kalagaste? – kaže Jarara. – Možda je stari Miljan umro od nečeg drugog, pa su ga pojeli već ohlađenog.

– Nemoj previše u to da veruješ – kaže Iža.

Jedan pacov iskače napolje i Losanove vile ga hvataju za vrat, omča ga diže u vazduh i ubacuje u kavez; Jararau pobeže sledeći pacov, ali sada izlaze po četiri-pet, čuje se ciča u pećini i jedva imaju vremena da uhvate jednog kada njih već pet ili šest proklizavaju kao zmiје u nastojanju da izbegnu kaveze i da nestanu kroz pašnjake. Reka pacova izlazi kao crvenkasta bljuvotina, tamo gde se vile zarivaju uhvaćena je lovina, kavezi se pune unezverenom masom, osećaju je pored nogu, i dalje izlaze jedni preko drugih, kidajući se uzajamno zubima kako bi izmakli vrelini poslednje deonice, razulareno bežeći po mraku. Kao i

uvek, Losano je najbrži, već je popunio jedan kavez i na polovini je drugog, Iža ispušta prigušeni krik i diže jednu nogu, gura čizmu u tu drhturavu masu, pacov neće da pusti i Jarara ga svojim vilama hvata i prebacuje mu omču, Iža psuje i gleda goveđu kožu kao da pacov i dalje grize. Najkrupniji izlaze na kraju, ne liče na pacove i teško ih je dograbiti vilama za vrat i podići ih u vazduhu: Jararaova omča se kida i jedan pacov beži odnoseći komad kože, ali Losano viče da nije važno, da im treba još samo jedan kavez, on i Iža ga pune i zatvaraju udarcima vila, provlače rajber, žičanim kukama ih dižu i penju na zapregu, konji se uplaše i Jarara mora da ih drži za njušku i da im govori dok se ostali pentraju na prednje sedišta. Već je mrkli mrak i vatra počinje da se gasi.

Konji mirišu na pacove i na početku im treba popustiti uzde, kreću u galop kao da hoće da smrve kola, Jarara mora da ih prikoči, čak i Iža pomaže, četiri ruke na uzdama sve dok nije galop savladan pa se vraćaju u isprekidani kas; put skreće pa se točkovi zaglavljaju u kamenje i korov, pozadi pacovi ciče i kidaju se u komadima, iz kaveza već dopire miris loja i tečnog izmeta, konji to njuše i ržu braneći se od zalogaja, hoće da se istrgnu i pobegnu. Losano stavlja svoje ruke zajedno sa rukama ostale dvojice na uzde i postepeno umiruju vožnju, nalaze se iznad golog brda i već naziru dolinu, Kalagastu sa svega tri ili četiri svetiljke, noć bez zvezda, sa leve strane svetlašce kućerka sred polja kao šupljeg, sve se to diže i spušta onako kako zaprega poskakuje, jedva petstotina metara, odjednom se gube kad zaprega zađe u grmlje gde je put čisto bičevanje trnjem o lica, trag jedva vidljiv, ali njega konji bolje pronalaze nego šest ruku koje postupno olabavljaju uzde, pacovi koji ciče i prevrću se kod svakog cimanja, konji pomireni sa sudbinom, ali i dalje vuku kao da hoće već jednom da stignu, da već budu tamo gde će se osloboditi od tog mirisa i te ciče kako bi otišli u brdo i našli se sa svojom noći, da ostave iza sebe sve to što ih prati i napastvuje i izbezumljuje.

– Idi smesta po Porsenu – kaže Losano Jararau – neka odmah dođe da ih prebroji i da nam da novac, treba da sredimo da u zoru krenemo kamionom.

Prvi pucanj bio je kao neka šala, slabašan i usamljen, Jarara nije

stigao da odgovori Losanu kada je rafal stigao uz zvuk suve trske koja se lomi u paramparčad, neki tresak jedva jači od ciče u kavezima, jedan udarac sa strane i zaprega koja skreće prema grmlju, vranac na levoj strani hoće da se istrigne cimajući, ruke u grdi, Losano i Jarara iskaču u isto vreme, sa druge strane Iža, razbija se o žbunje dok zaprega nastavlja sa pacovima koji ciče i zaustavlja se posle tri metra, vranac kopitom udara tle, još uvek dopola privezan za vratilo, šarac rže i koprca se, ne može da se pomeri.

– Ovuda ćeš brže – kaže Losano Jararau.

– Džaba ga bilo – kaže Jarara. – Prvi su stigli, više ne vredi.

Iža im se pridružuje, diže pištolj i gleda u grmlje kao da traži neku čistinu. Ne vidi se svetlost kućerka ali znaju da je tamo, tačno iza grmlja, na sto metara. Čuju glasove, nekoga ko zapoveda vikom, tišinu i novi rafal, fijukanje biča po grmlju, neki drugi glas koji ih traži nešto niže, čisto nasumce; huljama pretiču meci, pucaće dok im ne dosadi. Zaklonjeni zapregom i kavezima, zaklonjeni crknutim konjem i onim drugim koji se bori kao pokretni zid, ržući sve dok mu Jarara ne nanišani glavu i dokrajčuje ga, jadni šarac tako lep, tako odan, masa koja se sručuje pored rude i naslanja se na vrančeve sapi, šarac se povremeno i dalje rita, pacovi ih potkazuju cičom koja slama noć, više niko neće moći da ih učutka, treba se probiti prema levoj strani, plivati zaveslaj po zaveslaj kroz trnovito grmlje prebacujući puške spreda, oslanjajući se ne bi li se nekako ugrabilo pola metra, udaljiti se sa puta gde se sada zgusnula paljba, gde pacovi ciče i vape kao da razumeju, kao da se svete, ne mogu se pacovi vezati, pomišlja Iža, u pravu je bio moj šef, serem ti se na tvoje igrice, ali u pravu si bio, majku li ti jebem satarom satarskom, da samo znaš koliko si bio u pravu, crk'o dabogda gde god.

Iskoristiti to što se grmlje proređuje, što ima deset metara gde je gotovo sve trava, prored koji se može prevaliti puzeći sa strane, dobre stare tehnike, kotrljati se i samo se kotrljati, naglo podići glavu da bi se sve u trenu obuhvatilo i ponovo se sakriti, svetlašce kućerka i prilike koje se pomeraju, trenutni odsjaj puške, glas onoga koji zapoveda vičući, pucnjava u pravcu zaprege koja i sama viče i ciče u grmlju. Losano ne

gleda ni u stranu ni nazad, tamo je samo tišina, tamo su mrtvi Iža i Jarara, ili možda i oni klize kao i on, i dalje kroz grmlje, tražeći neki zaklon, strmoglavljujući se sa ovnom sopstvenog tela, goreći lice o trnje, slepe raskrvavljene krtice koje se udaljavaju od pacova, jer sada jesu pacovi, Losano ih vidi pre nego što opet nestane u grmlju, iz kola dopire sve gnevniija ciča ali drugi pacovi nisu tamo, drugi pacovi mu preprečuju put između grmlja i kućerka, Losano već zna da Laura i Laurita nisu tamo, ili jesu tamo, ali nisu više Laura i Laurita sada kada su pacovi stigli do kućerka, pa su imali onoliko vremena koliko im je bilo potrebno da urade to što su svakako uradili, da ga čekaju kao što ga čekaju između kućerka i puta, ispaljujući rafal za rafalom, zapovedajući i slušajući i pucajući sada kada više i nema smisla stići u kućerak, kad mu međutim još jedan metar, još jedno prevrtanje puni dlanove uzavrelim trnjem, glava viri radi osmatranja, možda vidi Satarsu, da potvrdi da je taj koji izdaje uputstva lično Satarsa i da su i ostali Satarsa, i da se uspravi i da ospe jalovu paljbu sačmom na Satarsu koji se naglo okreće prema njemu i rukama pokriva lice pa pada unazad, kuglice su ga stigle kod očiju, raznele mu usta, a Losano ispaljuje još jedan metak na onog koji okreće mitraljez prema njemu i meki pucanj puške biva zagušen zvukom rafala, grmlje biva zgnječeno pod teretom Losana koji pada potrbuške među trnje koje mu se zariva u lice, u otvorene oči.

KORNJAČE I HRONOPIJI

Dešava se sada da su kornjače veliki poklonici brzine, kao što je i prirodno.

Nade to znaju, ne brinu za to.

Žmiranti to znaju, samo se podsmevaju.

Hronopiji to znaju i svaki put kad naiđu na kornjaču, vade kutiju sa kredama u boji i na okrugloj tabli kornjačinog oklopa nacrtaju jednu lastavicu.

ŠETNJA MEĐU KAVEZIMA

*Šredniju Vaštaru,
sve neophodnijem^{43}*

Riči^{44}, postoji jedna mašina koju nazivaju slučajnošću, jedna nevidljiva igra vodenih ili vazdušnih zupčanika koja prenosi svoju snagu putem vremena ili je skuplja na usnama, u tišinama, u tolikim stvarima kao što je iščekivanje udarca kandžom. Kažem igra, iako dodajem zupčanike: već i tu se uspostavlja moć reči pošto jedan uzrok nema po sebi ništa slučajnog ili proizvoljnog; ali možda vi već znate da štamparije u mojoj zemlji neizostavno ponavljaju grešku koja je svakom piscu poznata i od koje strepi, brkanje kauzalnosti i kazualnosti, uzročnosti i slučajnosti, zakona i slobodne igre. Sve to dolazi sada skupa, Riči, u njihovoj želji da pristupim zverinjaku Alojza Cetla^{45}. S jedne strane pojavljuje se precizno ulančavanje sklonosti između čoveka koji slika svoje životinjsko carstvo iz jednog austrijskog kutka i nekog romantičarskog vremena, i drugog koji, polazeći iz Buenos Ajresa ili Pariza, već godinama verbalno predlaže stvorenja neizvesne ekologije. Ali štamparska greška ujedno se pojavljuje i sred logike, slučaj sred uzročnosti, vi prostirete razuman most između Cetla i mene, u isti čas kada nekim drugim putevima moj lični zverinjak doseže opasnu granicu, taj zid iza kojeg počinju mokri peškiri i terapeutkinje; da kažemo, nešto kao slonovski zid, Riči, bolje da vam odmah ispričam svoj san od pre petnaest dana, predeo je već po sebi bio jedan slon, jedno tlo sive kože koja se širi kao pampa od napukle lave u sumrak, bez drveća i kuća, prostrani mesečev cirkus oivičen slonovskim zidom koji mi preprečuje

prolaz, takođe i nabrana, ali zlobno živa lava, bok uz bok, motreći nepomično mene, pravi Koloseum slonova koji samo što se nije sklopio oko mene, samog i golog u jednoj vanvremenoj pozornici. Pepeljasta nepokretnost nepodnošljivo je trajala, ali na najmanji pokret s moje strane zid bi počeo da hoda. Ugledao sam deo porušenog zida, šupljinu među slonovima na najudaljenijem delu; trebalo je da se neprimetno pomerim, da se izmešam sa nabranim dobošem kože, da se uz lavu ispentram do pukotine; noćna mora učvršćavala se i u isto vreme određivala, zid slon, tle slon i nebo slon, ogromna creva slona koji će meko da me samelje čim zid razotkrije moje sporo bekstvo prema ne slon šupljini kuda ću možda, kuda više ne, jer u tom času kada se u snovima sve razrešava, nešto ispod mojih očiju otkrivalo je užas potpune budnosti svakog polja smrti: tamo i ovamo, sada se ne vide, stvrđnjavaju se humke posred cirkusa, između zida i mene, a svaki gledalac je takođe slon, izdvojeni stražar koji čeka na moj pokušaj pentranja da bi dao znak zidu koji će se polako zatvoriti. Micanje ničemu ne bi vredelo, šupljina je bila preposlednje izrugivanje tih kartagenskih igara protiv jednog Argentinca zagubljenog u ukroniju^[46]; poslednje, Riči, bilo je još jednom prednost manjinskog čoveka, sirotog čoveka među nebrojenim, neprijateljski raspoloženim slonovima: probuditi se raspršavajući ih skokom na ovu stranu. Čovek zamišlja njihove zbrkane surle, njihovu zbunjenu riku, prigovore od SS do ZZ; verujem da će uvek biti načina da se izmakne slonovima.

Iznosim vam ovaj san u nastojanju da sažmem kudikamo šire pojave, to je neka vrsta ulivanja u Cetla čemu ste vi posredovali; kada ste prvi put ušli u moj pariski stan da biste mi pokazali slike zverinjaka, nijedan od nas dvojice nije znao da je taj susret i slučajan i uzročan, da se zupčanici vazduha i vode povinuju onim podsticajima koji jedan stupanj inteligencije taksativno razgraničavaju kao teritoriju zakonomernosti i teritoriju proizvoljnosti, ali koje jedan drugi stepen oseća kao jedan jedinstveni protok. Vi ste stigli logičkim putem – jedno Cetlovo izdanje, jedan let „alitalijom” – i ne sluteći da sam se ja upravo vraćao od jegulja^[47], od belih konja, da sam se upućivao ka ježevima i pingvinima, da sam tada bio upravo napisao tekstove kojima su tumarala neodređena bića dana i noći, da ću tek otkriti još jedan oblik straha

krivicom psa Žana Tijercelena^{48}, da je moje vreme ovog leta vuklo ka Cetlu, ka bilo kakvom izmišljaju jedne faune između stvarnosti i crteža, između življenja i pisanja. Uz to, Riči, dešava se nešto što neće, nadam se, previše da vas zabrinjava, a to je da neću ništa reći o zverinjaku Alojza Cetla; tu mi je, prostrt na stolu i po zidovima, i na moj način to će biti Cetl, kao što će Cetl biti sve ovo; njegovim životinjama, a ni mojim, nisu potrebni komentari, dovoljno im je da budu uspravne Cetlove žabe koje šire nemalu jezu među onima koji se razumeju u veštinu gledanja; moje životinje od reči i dima koje u nekom svom trenutku prolaze kroz otvor prikladne rasonode. Svojom izrazitom taksonomskom sklonošću, Andre Breton je izjavio da je zverinjak Alojza Cetla najraskošniji ikad viđen, pa šta posle toga dodati, Riči. Nadam se – možda je ovo samo jedan *wishful thinking* – da me niste potražili radi vrednovanja, već da biste me prijateljski bacili u ribnjak sa žabama, da me stavite na dohvat tih tajanstveno groznih ruku velikih majmuna koje mora da je Cetl doveo u vezu sa mitskim larvama, sa pećinskim užasima. Ali kada su stigli oslikani listovi, ja sam već bio na ivici tih močvara prigušenih šumova, mehura iz zagađenih jama, pas koji me sred noći vraća prvobitnom drhtaju; upoznati velike mačke, žabe, skamenjene snove tog zverinjaka bilo je krajnje jednostavan, gotovo izlišan zahvat: sve se istovremeno okretalo iznutra i spolja, ko zna kakvi su se talozi dubine penjali do Cetlove četkice, kako sada jedan uzrok prividno tako precizan stiže slučajno da bi projektovao na površini ovih stranica toliko potopljenih prizora, toliko larvi u iščekivanju.

Na početku je bio petao, nije bilo pamćenja; već sam pričao o tome pa čak i pisao, ali mislim da sam uništio te stranice, a ne znam ko je to mogao da sasluša priču koja se sada vraća iz dalekog detinjstva. Traumatično iskustvo otvara u meni nakupljene uspomene, pamćenje počinje od užasa. Mora da mi je bilo tri godine, terali su me da spavam sam u sobi s ogromnim prozorom u dnu kreveta; moja majka mi je pomogla da rekonstruišem scenario, to je bilo u Barseloni tokom Prvog svetskog rata. Ni iz čega, iz jednog dojenja između mačaka i igračaka kojih bi samo drugi mogli da se sete, iskrsava jedno buđenje u zoru, vidim sivi prozor kao neko prisustvo koje seje pustoš, kao temu za plakanje; jedino je jasan osećaj napuštenosti, nečega što danas mogu da

nazovem smrtnošću, koje se u onom trenutku odnosilo na to da sam se tada prvi put osetio kao očajnička razgolićenost, sivkasti pravougaonik ništavila za oči koje su se otvarale nad prazninom, koje su beskrajno klizile prizorom bez ikakve mogućnosti pridržavanja, dete okrenuto leđima pred ogoljenim nebom. *I tada je petao zapevao*, ako ima sećanja, to je zbog toga, ali nije bilo pojma petla, nije bilo umirujuće nomenklature, kako da znam da je to petao, ta jeziva lomljivina tišine u paramparčad, to kidanje prostora koje je na mene sručilo svoja škripava stakla, svoj prvi i najstrašniji rok^{49}. Moja majka se seća da sam vrisnuo, da su ustali i došli, da su me satima uspavljivali, da se moj pokušaj da razumem sveo jedino na to, na petla koji peva pod prozorom, nešto tako prosto i skoro smešno što mi je objašnjeno rečima koje su nežno rasturale golemu mašinu straha: petao, njegovo pevanje neposredno pre izlaska sunca, kukuriku, spavaj dete milo, lepo spavaj. Trideset i toliko godina kasnije, mislim u *Školicama*, aludirao sam na taj dolazak na svet, pomenuo sam petlove noćne more, i nije nedostajalo dobronamernika koji su se iznenadili takvom odrednicom; mora da su i Cetla prijatelji pitali slične stvari.

Ono što sledi nosi ime na starosedelačkom jeziku guarani i pojavljuje se na stranicama jedne moje priče koja obuhvata još neke moje strahove iz detinjstva. Zove se *mamboretá*; ta prelepa duga reč dočarava izduženo zeleno telo bogomoljke, bodež neočekivanog udarca sred supe ili obraza kada se u baštama predgrađa postavlja letnji sto. Evropljanin se igra sićušnom *mantis religiosom*, pušta je da mu se šeta po dlanu i zabavlja ga njena glava čekićaste ajkule koja može antropomorfno da se okreće kako bi pratila sopstvene pokrete, ali tamo u mojoj zemlji dete, uvek krivo za nečujna mučenja, zarobljavanja i mrcvarenja u beskrajnom međuvlašću popodnevnne dremke odraslih, u džinovskom insektu vidi osvetnika svog cartstva donjih mekih krila i antena i zujajućih oklopa; čudovišna i ratoborna, bogomoljka upada u jeku zaborava na greh, nakostrešena bodljama, neumoljivo gledajući u dete, prateći ga preko zbira nespretnosti, a tu je večito i neka tetka koja beži prestravljena dok neki neprikosnoveni otac proglašava bezopasnu prirodu *mamboretá*, a u stvari možda misli, iako neće to reći, kako ženka proždire mužjaka sred parenja. Neupućen u te tajne spavaće sobe, neki

nagon detinjstva me je terao da popijem trivijalni protivotrov u vidu egzorcizma kojim ljudi nadevaju još čitav niz narodskih imena, tata dios i tako dalje, toj neopisivoj rospiji, a moji drugovi je uredno pitaju: *Dónde está Dios?*^[50], sve dok bogomoljka ne bi podigla prednje noge kao da pokazuje nebo; odozdo je trajao užas, čas kada bi se *mamboretá* ražestio, kada bi raširio krila sjajnih boja, sav napet na kraju neke grane; kada bi me opet pogledao, stalno me je gledao, potkazivao me.

Cetl je u pravu, nema potrebe za izmišljanjem basnoslovnih životinja ako je čovek kadar da razbije ljusku navike („to je samo petao, zlato”) i da se smesti sa strane prvog puta, tog jedinog puta kada se zaista vidi i saznaje nešto; stigao je, na primer, pas Žana Tijerselena. Značajno je to što svi psi Žana Tijerselena ulaze, ovako ili onako, u moje pisanje, to što kao sumanuti trče među redovima reči. O prvom, koji se zvao Rilke, govorio sam u tekstu kojim sam nastojao da približim Tijerselenovo slikarstvo: o Igou moram da kažem da je to vrlo mlad i vrlo apsurdan vučjak, sklon skokovima koji dovode u pitanje stabilnost baki i polica, sklon naletima koji ga nezadrživo gone da izleti niotkuda; ničega u njemu nema što bi pak uznemiravalo nekoga ko uoči puta u Barselonu (čoveče, sada to pišem, biće da nije slučajno što je to opet taj grad...) ostaje da prenoći u seoskoj kući Tijerselenovih; više su uznemiravali Preci, škorpija i slepi miš, ali idimo redom kako reče kasapin, prvo večera kraj kamina uz mačke Ašab i Mingo dok prezrivo posmatraju Igoovo turbulentno ponašanje; dugo ćaskanje, pospanost, Raket Tijerselen koja mi predlaže da se smestim u nekoj od soba na spratu, lampa na stepeništu i Igo, koji se kao i uvek penje i spušta, sve u isto vreme, bacajući se na senke koje mu stvaraju pritajene neprijatelje; ulazak u veliku sobu prekrečenih zidova i takoreći odmah potom škorpija pri dnu kreveta. O škorpijama ću kasnije govoriti, sada ovoga ukida Raketova cipela ravnodušnom učinkovitošću života u seoskoj kući (u prašumi Misionesa video sam ženu koja veliku otrovnicu jarara gnječi kišobranom, što je bez daljnjeg smešno oruđe u odnosu na tu opaku najavljičicu smrti) ali nešto je već krenulo naopako, šale su bile usiljene a pospanost nam je kvarila raspoloženje, mislim da je Žan ugledao slepog miša, tačno iznad onoga što će biti moj krevet slepi miš je visio sa grede. Dobro, dosta je bilo, ja ne spavam u ovoj sobi; vratili smo

se dole sa Igoom među nogama, i on je bio neraspoložen pa je režao, onda me je Žan smestio u boravak prizemlja gde se nalaze portreti Predaka, pa se ponovo popeo sa Rakel nakon što je izvela Igoa do mesta koje mi se učini kao terasa jer je bio pun mesec a odmah u nastavku sam čuo kako zavija, taj drevni noćni dijalog bez ključa za nas koji ne dokučujemo Astartin odgovor, tako očigledan za psa u njenoj službi, za sovu koja je udvostručuje u svojim ogromnim očima. Naravno da prvo moram da se osvrnem na Pretke, oni na svoj način predstavljaju zverinjak koji je Tijerselenova kičica izvlačila iz područja atavizma, velike figure lišene razumljivih strasti, hladne i užarene u isto vreme, koje gledaju onoga ko ih posmatra pa ga polako svlače, izlažu ga samom sebi sve do nemira. Četiri ili pet Predaka visilo je na zidovima boravka, pre nego što sam ugasio lampu osetio sam ih preblizu sebi, prokleo sam škorpiju i slepog miša, čuo Igoa da reži i zaspao. Probudio sam se kao u nekoj oblasti u kojoj su vrednosti izmenjene, sada je Igoovo režanje postalo nesnosno, Igoovo telo se trljalo i udaralo o vrata rasklimatanih sastavaka; i šarke su jezivo škripale; u pokušaju da najzad učvrstim san, sebi sam kazao da Igo želi samo da uđe, da ga nešto uznemirava na terasi, ili da ga tamo nešto od nečega odvraća. Ali otvaranje vrata kućetu bilo je ponovno otpočinjanje velikog Igoovog kreveljenja, cirkusa, a i ostalih trka, uostalom kao i nemogućnost spavanja, halo: obratio sam mu se tihim glasom u to zlo doba noći; režanje je za trenutak prestalo; ja sam već tonuo u san, kao da mi je najzad sve oprošteno, kad me odjednom trže prvi lavež. Još jedan udarac na vrata, još trljanja šapa i njuške; vrata; dahtanje; sada Igo laje preteći, nešto se tamo motalo, nešto se motalo oko nas. Upalio sam svetlo a Preci su me u trenutku obavili krugom raširenih zenica. U tišini koja je usledila, gašenje svetla bilo je poput besomučnog bekstva bez pomeranja iz mesta; udarac na vrata, lavež sve veće izbezumljenosti psa; nedovoljnost pokreta je tada mogla samo da produbi zvukove: od Predaka koji iščekuju u mraku. Zazviždao sam i ne nadajući se da će me Igo prepoznati; rečima sam mu se obrado ne bih li ga umirio. Stišano režanje; nekakvo češanje iznad poda. A izlazeći iz tog ničega, tek tako, potpuni tresak: neki teret preko mojih nogu; pomeranje kreveta. Trenutačni snimak užasnog uobličavanja nečega što i nije bilo do kraja Igo sve dok nisam,

mlatarajući rukama, uspeo da upalim lampu. Kada je Žan sišao, u pripravnosti pred tolikom nesanicom, shvatio sam svoju grešku. Igo je sve vreme bio unutra. Lajao je i udarao na još jedna vrata koja su izbijala na stepenište, a koja se nisu videla iz kreveta. Upalismo baterijsku lampu, istražismo baštu: Igo više nije imao pojma o tome što ga je maločas uzrujalo, stvari su se vraćale u svoju banalnost bilo koje noći, bilo je zapravo tugaljivo što se sve tako savršeno uklapa. Samo što se nikad ništa ne uklapa u zoni neophodnog; nikad nećemo znati zašto se Igo prepao sa ove neke strane, dok je moj strah zapravo poticao iz suprotnog pravca; iz toga što sam pretpostavljao da pas hoće da se zakloni od nečega što ide ka njemu. Ali ta vrata, ona nisu jasno razgraničavala šta je spolja a šta unutra, možda je Igo, u mraku sobe, osetio oči Predaka; možda mu je poslednji pokušaj bio odricanje od nemogućeg bekstva, to što će mi prići da bi svoj strah pridodao mom, dvostruko klupko nehajno zatureno među ćebadima. Jedino što je posle bilo nedvosmisleno jeste da je potpuno ravnodušan prema spoljašnjem, da prezire pun mesec. Kad sam ujutro otišao, on je spavao na terasi, to veliko štene koje u međuvremenu više i ne pamti zajednički užas što me je posle pratio do Barselone, možda i neizbežno nakon nekih pedeset i ko zna koliko još godina ili časaka. Uz to, svakako pospešen sa lutanjem misli za volanom, jedna knjiška referenca iskrсну između Banjulsa i Koliura: u drugom poglavlju *Artura Gordona Pima*, glavni junak, zaklonjen mrakom „Grampusovog” potpalublja kako bi izmakao pobunjenicima, ima noćnu moru iz koje na njega nasrće povorka pretećih zveri, udavi koji mu stežu telo, pustinjski lav koji skače na njega i gleda ga kao što su u mene gledali Preci. Pim se naglo budi, ali se onda na njega svom težinom sruči čudovište čije kljove uspeva da razabere kroz pomrčinu, a užas tog prelaska na još jeziviju stvarnost prestaje samo kad čudovište počinje da mu nežno oblizuje lice kao što je Igo meni lizao ruke a *Tigar*, junakov pas, postaje prepoznatljiv svojim izlivima nežnosti. Nije, međutim, moguće da se zaboravi kako se nekoliko stranica dalje opet pristupa noćnoj mori: *Tigar* postaje vodomrzac i pokušava da ugrize bespomoćnog Pima; na taj način, sada je ipak bilo lakše da se dokuči ponorna priroda mog straha one noći. Oskar Vajld je i dalje bio u pravu i nešto u meni je to znalo, makar Žan i

Rakel Tijerselen, a naravno ni i Igo, nikad ne saznali da se i u njihovim krajevima priroda trudi da oponaša umetnost.

Stalno sam u pokretu, Riči, ali nešto nalik zidu slonova ne dopušta mi da izađem iz živog blata koje, da bi stvar bila još gora, vremenom se napuni još i Cetlovim slikama, prisutnim po zidovima ove provansalske sobe gde radim okružen avgustovskim komarcima i žabljim horom koji dopire iz cisterne mesije Blanka, mog suseda u Senjonu. Italijan bi mogao da se iznenadi saznanjem da i žabe laju, što ovde nipošto nije slučaj, ne ovde, u odmerenoj Evropi; ali jeste to bio slučaj u našoj guberniji Misionesa, te suptropske prethodnice argentinske teritorije na tromedi sa Brazilom i Paragvajem. Sa prijateljem provedoh dva meseca sred prašume; bila je to godina '42; bili smo mladi; Robinsonova faza. Popodne smo stigli do usamljenog bungalova gde ćemo se smestiti zajedno s puškom kao jedinim gastronomskim priborom, i prve noći smo se razočarali kad smo otkrili da nismo sami, da mora da je okolo bilo puno Petaka jer pseći hor je lajao kao da neki Englez u crvenom žaketiću lovi lisice sred prašume. Ali nisu bili psi, nego žabe; njihov broj i veličina pretvarali su ih u besnu lovačku hajku. Tek narednog dana razum je doveo faunu u red („pa to je samo petao, zlato”), ali još je bilo čudesa, one noći kada su naši privezani konji zarzali, slutnja o nekoj zmiji ili jaguaru u blizini, prišli smo s baterijskom lampom i videli da se tle odjednom trese, sav crn i sjajan, da se zemlja pretvorila u potok od katrana i da mrda sporo: mravi u pohod na kućerak; videli smo *ispravku*, kako to meštani nazivaju. Vezani za ulog, konji su znali da su osuđeni na najgrozniju od mogućih smrti, u uljanoj tišini mravljih falangi koje su klizile prema njima; kao prštanje su odzvanjala ptičja upozorenja i tutanj glodara u bekstvu. Nožem smo presekli užad sa izbezumljenih konja koje smo pronašli tek dva dana kasnije; za divno čudo, ispravka je zaobišla naš bungalov pa je nestala u nekom dodatnom gustišu prašume prema severu, nas je san sustigao pre nego što se završila ta parada koja bi postidela bilo koju našu militarističku vladu u dane državnog praznika. Jedan paragvajski nadničar reče posle da je to prava šteta jer ispravka (otuda, valjda, naziv) prolazi kroz kućerke kao deterdžent, čisti ih od štetočina i larvi; sve je u tome da se izađe na vreme, noseći sobom najdragocenije namirnice, a usput i bebe; sutradan se zatiče čista kuća

kao u germanskim bajkama gde nerazumni patuljci peru sudove u toku noći.

Još se sećam da mi je proždrljiva crna reka na delu pokazala smisao udruživanja tih miliona vilica, nogu, antena, stvarajući tako jednu strašnu mašinu, neku vrstu superživotinje koju meštani i nesvesno prihvataju kada govore o ispravci, kao što se u ravničarskoj oblasti pašnjaka, dakle na pampama, govori o skakavcima kao o fašizmu, Riči, ima zbilja životinja koje umeju da napadnu polazeći isključivo iz mnoštva, bile to pirane ili misionarski mravi; takođe se sećam da me je umirila pomisao da su, sve u svemu, u manjini u odnosu na ostale životinje, pa ako sam u jednoj sada već davnašnjoj knjizi napisao da će mravi potamaniti Rim, danas mislim da će pre automobili i zagađenje dovršiti i jedne i druge, što baš i nije neka uteha. No, budimo ozbiljni, i kad već govorimo o fašističkim životinjama, vraćam se svojim mlađanim danima da bih se prisetio najezdi skakavaca tamo nekih tridesetih godina, jednog leta na jednom imanju provincije Buenos Ajresa, kad se sred januarske žege začuo tam-tam seljana koji su lupali u kerozinske bidone kako bi rasterali bujice letećih skakavaca koji su predveče tražili najbolje zasade kao prikladan hotel u kom bi se okrepili, nešto pojedu i zanoće. U stvari, borba je bila počela nedeljama pre definitivne metamorfoze skakavaca, a ja sam polurazgaljen, poluzgađen, učestvovao u borbi protiv njih, njihovih smrdljivih masa koje nezadrživo jurišaju prema kulturama; kao dobar stanovnik glavnog grada, jedva sam mogao da poverujem da, poput ovaca, konjanici teraju skakavce kroz dvostruku limenu rampu kojom su oranice bile zaštićene, sve dok ih ne bi naterali da upadnu u ogromne bunare, prethodno iskopane na kraju tih staza, i da su se ti bunari punili do vrha milionima skakavaca koje su nadničari na kraju polivali benzinom i da su se, prilikom sagorevanja, svetili ispuštajući jedan odvratan, beskonačan dim. Sećam se da sam pripomogao u teranju skakavaca, da su se konji klizali po bljuzgavoj smesi dok su se već po noći palile karbamidske svetiljke, pa su seljani motali cigare kako bi potisnuli uljeviti miris koji se penjao sa nogu konja i bunara sa uzavrelom magmom nogu i očiju. Međutim, uprkos svim metalnim branama i ostalim gaučovskim strategijama, preduzetim radi istrebljenja skakavaca, bezbroj njih bi pobeglo od

uništenja ili bi se po zabitim mestima spremali za konačni preobražaj, nekad bi se pred sumrak čulo prvo lepetanje krila, nebo bi biblijski potamnelo, nekakva klima ludila bi se uvukla u pitome kućerke u kojima su i najmanja deca trčala udarajući o limenke i kofe dok su nadničari palili lomače; kao u nekoj čudnovatoj negativnoj lutriji, roj skakavaca je uz poslednje sunčeve zrake birao njivu sa usevima i tada bi se stropoštao na njega uz zvuk sitnog mlevenja i totalnog rata. Pred tim ništa nije vredelo, neko je morao da bude poražen; jutrom je roj nastavljao let ostavljajući za sobom neku vrstu fotografije iz Verdenske bitke; nisam zaboravio ni drvo blizu dvorišta imanja, odjednom pocrnelo od oživelog lišca, zvuk miliona vilica koje melju prave listove, kao šum kiše otpadaka koja pada na ugaženu zemlju; ujutro: kostur drveta, jedna ptica koja skakuće sa grane na granu, zbunjena pred svojim tako vidljivim, tako ranjivim gnezdrom. A ja sam neizostavno mislio na Atilu, jer to je sve bilo mnogo pre Hitlera i Hirošime. (Možda je to hir atavističkog straha od nekog zoološkog totalitarizma uperenog protiv čoveka: „The Birds”, pripovetka Dafne di Morije, koja je potom dovela i do Hičkovog filma, a koja prikazuje šta bi nam se desilo kada bi se ptice učlanile u fašističke redove).

Naravno da čak i fašizam ima svoje komične strane, na primer slučaj zapečenog krompira moje sestre i ono putovanje do kućerka Čekubarijevih, imanja suseda kojima je moja tetka poslala zapečeni krompir. Moja sestra ga je nosila na velikom pladnju koji je pažljivo držala obema rukama, što je neophodna mera opreza s obzirom na to da smo išli čezama koju je vukao konj pomalo mušičave naravi i da smo išli jednim od onih puteva pampe koji nisu ništa drugo do teorije o rupčagama. Moj osetljivi delikatan bio je da držim uzde životinje koja je od početka dala sve od sebe da nam ugura jedan točak u jarak dok joj je moja sestra, sva značajna i hijeratična, pokazivala krompir pri zalasku suncu kao u kakvoj sceni *Parsifala*, kad odjednom, tras, roj skakavaca koji traže neko zgodno i valjano zasađeno poljanče kako bi sleteli. Kao geg, Riči, stvar je dovedena do savršenstva roda; konj se propinjao na zadnje noge zbog svakog skakavca koji bi mu visio sa nosa ili uskočio u oko, ja u nemogućnosti da pritekнем u pomoć sestri koja je, prestravljena i zgađena, ridala iz sve snage, sa skakavcima po kosi i

bluzi, čeze su poskakivale i samo što se na vrhuncu katastrofe nisu izvrnule u bankinu sa natrulom vodom, a naročito zvuk koji nećemo nikada zaboraviti, nešto kao paf, kao fljaps, kao šljap, skakavci koji su nadirali ka sedalu pa se zarivali u zapečeni krompir, one prve je moja sestra izvlačila za noge kao u nekoj vrsti mini porođaja, ali eto ga, bof, još jednog, i čim bi njega izvukla, šljap i plop, još dva, a sestra plače, a konj potpuno izbezumljen, i ja, a moja kosa gori od skakavaca, ne smem da ispuštam proklete uzde, sve do trenutka kad su uočeni prvi znakovi smirivanja, čeze su se postepeno organizovale na dobrom tragu, izdaleka smo viđali kako se gube poslednji eskadroni. Moram da priznam da je kraj bio dostojan nas samih: zaustavili smo čeze, pribrali se i očešljali, i tada je moja sestra upotrebila prst kako bi zatvorila rupe na krompiru koji je izgledao kao sito; gotovo da je izlišno dodati da smo nepokolebljivo odbili poziv Čekubarijevih da ga pojedemo zajedno, i da do dana današnjeg siroti ništa ne znaju o ovome; tri dana kasnije poslaše jednu mladu nadničarku sa dve kokoši i nalogom da mojoj tetki kaže kako nisu nikad jeli ukusnije jelo.

(Riči, vi mi nećete verovati, ali ne mari, teško je ubediti nekoga da je čovek proveo život opipavajući tragove, prisustva, tople znakove zakona koji nisu fizički. Upravo sam dovršavao prethodni pasus, i dalje prekriven skakavcima iz sećanja, kada mi poštar donese, zajedno sa dva kila pisama i paketa, i „Tajmsov” književni dodatak na koji sam nesmotreno pretplaćen. Pretpostavljam da Kolridž nije imao drugog leka nego da čita novine kada mu je sudbonosna lupnjava na vrata razmestila *Kubla Kan*, pa sam uza svu skromnost, i ja isto postupio, što će redi da sam otvorio „Tajmsov” dodatak (br. 674/28. juli) i naišao na pesmu Ričarda Eberharta, čije sam prve stihove pročitao kao smisleni i gotovo obavezni nastavak onoga što sam pisao, pošto

*He has two antennae,
They search back and forth,
Left and right, up and down.*

*He has four feet,
He is exploring what I write now.*^[51]

I nastavlja se tako, i zove se *Gnat on my Paper*, i kakvo divno čudo, Rici, to što se tako neke stvari dešavaju tačno u trenutku kad su naprosto neophodne poput prijateljskog gurkanja prema drugom putu, prema drugim vratima, to što insekt koji je posetio tekst engleskog pesnika^[52] sada šeta ovom stranicom u kojoj govorim o insektima).

Naravno, ne treba dopustiti ni da većinska stvarnost sebi neprekidno ugađa po pitanju životinja; ima ih toliko u njoj da više uopšte nije neki štos, i zbog toga ljudi kao Cetl zauzimaju nešto drugačiji stav pa stvaraju neku vrstu izduvne zoologije u kojoj svaka zver i jeste i nije isklizava iz svoje matrice dok je ujedno zaslepljujuće osvetljava. U suštini niko ne može da zna šta je životinja, delom i zato što niko ne može znati šta je bilo šta (Kant dixit), a osim toga i zato što se čini nemogućim da se životinja razmotri, a da se to ne učini sa sopstvene antropomorfne pozicije, iz čega proizlazi i mišljenje moje tetke o zlobi puma, i moje sestre od tetke, o zavidljivosti mačaka ili o proročkoj vidovitosti sova. U produblivanju znanja o tom migoljivom carstvu, najminucioznija fotografija može samo da pokaže neki Cetlov crtež ili kakav fantastični kapric u kojima sam odigrao svoj skromni udeo, još iz vremena kada sam izmislio mankuspije, polazeći od magije reči (što je postupak upravo suprotan od onoga koji je primenjivao pećinski čovek), sve dok nisam sada veoma skoro stigao do ubacivanja tirkiznog pingvina u parisku Latinsku četvrt. Ovaj pingvin je savršeno normalan, voli da se brčka u kadi i jede ogromne količine oslića, no pošto on pripada određenom hromatskom varijetetu, o njemu će biti pomena samo u mojoj bibliografiji. Ne smatram sablažnjivim to stremljenje ka obogaćivanju faune, kojim se dokazuje površnost koju već sobom pokazuje Stvaranje, koje kao da je složio neki svestrani krojač; dokaz je i to što se životinje vekovima nose velike i dugačke a onda se pojavljuje jedan Kristijan Dior koji naglo smanjuje veličinu tigra a usput mu uklanja isturene kljove, dok jedna Koko Šanel odlučuje da je dosta bilo dlakavih kaputa pa mamut biva ražalovan u slona, o tome šta se sa nama jadnima desilo bolje i ne govoriti, kad smo od raskošne lepote Neandertalca spali na Marlona Branda itd. Imamo puno pravo da stavimo Balensijagu u štampane ili nedeljne zoološke vrtove; ima ih koji to rade ne samo iz zadovoljstva, kao Cetl ili Dejvid Garnet ili ja, nego su tu one ozbiljne čike

koje proizvode definicije poput one u jednom španskom rečniku čijeg imena ne želim da se setim, no shodno kojem *leptir je krilati crv stupidnih navika*. I kad smo već kod rečnika, onaj Španske kraljevske akademije psa određuje kao *jedinog sisara koji diže nogu radi mokrenja*. Od takvih i sličnih čemera spasava nas jedan Cetl, kadar da basnoslovno potencira savez između izmašanog, s jedne strane, i vidljivog i opipljivog, sa druge; neobična austrijska *haute couture* koja stavlja tačku na sve te akademske krojače. Maločas sam, Riči, pomenuo Dejvida Garneta jer, zahvaljujući njemu, svako ima pravo, poput nezaboravnog lika iz *A Man in the Zoo*, da bezbrižno zauzme kavez koji je još nedostajao u opštinskom spektaklu faune.

Bez previše lažne skromnosti, tu i tamo sam nekim svojim retuširanjima doprineo naturalističkoj viziji stvari, potpomognut nekom vrstom stalnog odlaganja neverice, što nije uvek poželjno u čovečjem gradu, ali koje mi je još u detinjstvu otvorilo stranice jednog zverinjaka u kojem je sve moguće, gde je onaj sunder zvani Maksim, koji sam zamislio kad mi je bilo deset godina i koji bi među čvrsto ustaljenim rođacima na domaćoj trilogiji kokoška-pas-mačka pobudio histerične scene u kojima bih ja s njime popričao ili ga pomazio. Sunder Maksim bio je moj veliki prijatelj u časovima kad bih bio kažnjen, imao grip ili se osećao usamljeno; nevidljiv za druge, ja bih u svakoj igri svetlosti prepoznao njegovo providno telo kojim je kružila voda u duginim bojama; posle me spopao pubertet, pa sam sanjao Bantoov san, moj prvi susret s dubinskim zverima, a to, Riči, živelo je i živi u meni znatno većom snagom nego one neodređene genealogije iz tog doba, kada su moji ujaci umirali, moje sestre od ujaka se udavale, da sad ne zađem u revoluciju protiv Irigojena ili u paragvajsko-bolivijski rat. Mogu to da ispričam kao da sam to sinoć usnio, ali bilo bi mi nemoguće da opišem lice svoje učiteljice te godine, možda zato što je taj bio prvi iz čitave serije snova, učestalih ili nasumičnih, koji su me doveli u vezu sa nečim što se usuđujem da nazovem *ekstremnim*. Znam da takva iskustva nisu prenosiva, da od njih stiže samo jedan simulakrum, ali to je za mene bila čistina u prašumi, noć iz snova, tamna i blistava (*„La nuit sera blanche et noire”*^[53], kaže Nerval pre umiranja), i u nekom trenutku bez prethodne priče ja bejah pročitao Bantoa koji se bez objašnjivog razloga zvao

Banto, a bio je neka vrsta ogromnog crnog kotrljanka koji se sporo vukao. Do tog časa nije bilo noćnih mora, Bantova veličina nije me brinula, mada bih više voleo da znam da je mrtav i zbog toga, pomalo nejasno, ivicom cipele ili perorezom, obezglavio sam ga kao i onoliko drugih kukaca u doba popodnevnog dremke tokom leta u bašti. Tada je Banto vrisnuo: tu se ulazi u neizrecivo, jer užasu se samo obrisi naziru; samo spoljašnjim simptomima može da bude naveden; Banto je vikao i vikao; to što sam upravo uradio bacalo me u grotlo noćne more, u krivicu bez iskupljenja; u snovima činilo me pripadnikom ljudske vrste; najavljivalo mi Aušvic i Nagasaki, i pokolj u Mi Laju; mislim da sam te noći zauvek izbačen iz *vert paradis des amours enfantines*^[54], i da je sve što je usledilo u toj dimenziji sna već bilo zapisano u urlicima obezglavljenog skarabeja: Grad, u koji su sišli likovi iz *62. modela za sklapanje* i beli konj od prošlog leta u Senjonu, kojeg sam se takođe oslobodio kao da sam đavola isterao putem jedne priče, beli konj koji usred noći ulazi u moju provansalsku vikendicu da bi je ispunio jednom prazninom koja je možda pravo lice mojih postupaka i mog života.

Nije sve tako crno, samo leto me je nadugačko približilo jeguljama i ježevima, saznao sam puno stvari o njima, pomogli su mi da shvatim drugačije ritmove, drugačije cikluse koje smo skloni da pojednostavimo; jer, ako je tačno da u čoveku neprekidno obitava *horror vacui*, ništa manje tačno nije i to da zazire od vrtoglavih analogija, od nagoveštaja raznorodnih entiteta, i možda samo vizionari kao sultan Džaj Sing, koji podiže opservatorije u Džaipuru i Delhiju, uspeali su da u jednoj istoj sintezi prigrle sezonski ritam jegulja i pulsiranu putanju nebeskih tela. Što se tiče ježeva, rastužuje me njihova propast pred tehnologijom: zaslepljeni farovima vozila na drumu glupavo se umiruju, uvereni u delotvornost svojih bodlji: tim životinjama nedostaje njihov doktor Švajcer. To nije slučaj sa škorpionima koje prepredenoj prirodi ispod stene pridodaju prednosti svoje totemske snage, kao što to dobro zna pesnik Klod Tarno, koji je s njima uspostavio odnos jungovskog, ali i joruba traga i koji ga prenosi prijateljima onako kako zna i ume, onako kako se i valja kod ove vrste odnosa. Pre nekoliko godina u Ženevi nadugačko mi je pričao o škorpionima i dao mi je da pročitam sjajan tekst pod naslovom *L'aventure de la Marie-Jeanne*, u kojem škorpione, jegulje i

zmije obrazuju pogibeljni štit inicijacije i prolaska. Nekoliko dana kasnije pomislio sam da ga zovem telefonom iz moje kancelarije na drugom spratu Ujedinjenih nacija, gde je privlačnost dokumenata koje je trebalo da prevedem na španski bila na nultoj tački spavanja; dok sam okretao broj njegove kancelarije rasejano sam gledao u saobraćaj Šarmilja, kako odlazi i dolazi, kako biva giljotiniran semaforom na uglu. Tačno u trenutku kada je s druge strane žice do mene dopirao Klodov glas, beli kamion zaustavi se ispod balkona; na krovu je bila naslikana ogromna crvena škorpija. Zbog takvih trenutaka dragocen je svaki posao, svaka dosada, reklo bi se čak da ti trenuci iz njih i nastaju kao eksplozija pročišćenja, kao spasavanje brodolomnika opkoljenih jednim pisaćim stolom ili nekim izveštajem Saveta bezbednosti.

Kako li je Cetl gledao svoje životinje? Ostaje da se utvrdi da li je polazio od živih modela, izuzev u slučajevima najpristupačnijih uzoraka; ostalo mora da je proizišlo iz drugih listova, delom i iz opisa. To me zanima isključivo zbog analogija, jer u krajnjoj liniji, ono što Cetlovim slikama pridaje taj kvalitet koji može jedino da se odrazi putem engleske reči *uncanny*, jeste završna etapa procesa, taj čas u izradi teksta ili slike kada stvaralac suvereno primenjuje svoju slobodu. Oduvek mi se činilo da je to ono što razlikuje srednjevekovne zverinjake; ako prihvatanje akritičke vlasti i sholastičkog mentaliteta upravlja radnjama, rezultati sežu dalje od pukog prenosa grešaka ili varljivih prevoda; ubrzo se naslućuju Cetlovi u akciji, njihov izuzetan način da otvore vrata fantaziji i misteriji (pa i osmehu i opčinjenosti čednošću i egzotikom) dok se voljno ne stvori jedna uporedna stvarnost. Mislim na zadivljujući latinski zverinjak iz XII veka koji se čuva u Kembridžu i koji je T. H. Vajt preveo na engleski; skoro u istom času umetnik biva zatečen u svojoj radionici, pesnik sa svojom verbalnom paučinom, srednjevekovni svirači i žongleri sa svojim neuhvatljivim usudom. Anonimni autor ili priređivač ponizno sluša Plinija ili Aristotela (koji su sa svoje strane slušali...) i izjavljuje da se lavovi i slonovi pare okrenuti leđima pošto mužjak, osim što je veoma sramežljiv, ima genitalije postavljene naopako; ali mašta smesta uspostavlja svoju vlast te tako saznajemo da bolesni lav ima da pojede majmuna radi ozdravljenja, a da se pred petlom skamenjuje od straha koji mu oduzima snagu, mada se to nužno ne dešava u Barseloni. Ako joj

neko ukrade mladunče pa ga tigrica pojuri, dovoljno je da joj baci kristalnu kuglu, što je očigledno vrlo prosto. „Obmanuta sopstvenim odrazom, tigrica zamišlja da vidi svoje mladunče pa kandžama hvata kuglu. Kada najzad otkrije prevaru, vraća se tragovima u poteri za kradljivcem, kome će biti dovoljno da joj baci još jednu kristalnu kuglu, a pošto je tigrica već zaboravila prvu, zaustaviće se pored sledeće kugle, priviće je na grudi pa će se prostrti da može da podoji mladunca; tako se dešava da, obmanuta prenatlašenom majčinskom ljubavlju, ona na kraju ostaje bez osvete i bez deteta.”

Ako tigrica proganja čoveka, čoveka proganja bonakona (po Vajtu, to bi bio bizon) koji nažalost ne raspolaže kristalnim kuglama da bi ga zavarao, ali zato ispušta tako veličanstven vetar da odmah nastaje šumski požar na površini od tri hektara, čime obeshrabruje lovce, kao što se da i pretpostaviti.

Na taj način sve Cetlove reči ili pera idu kroz vreme čineći ono što i ne činimo baš uvek sa onolikim stvarima koje čekaju na jedno posebno osvetljenje kako bi se uznele do stupnja bogatije kombinatorike, da bi se zaista rodile i omogućile nam da se i sami rodimo. Priroda je jednolična uprkos svojoj raznolikosti: Vergilijeve pčele jesu one iste koje svakog jutra moram da spasavam od smrti usled gladi, jer ove glupače ostaju prilepljene za prozorsko staklo, besprekorno usmerene ka svetlosti, ali potpuno neobaveštene o arapskom otkriću stakla, zbog čega ih treba zaklopiti čašom, ukliziti komadić hamera, povući ih sa prozora i pustiti ih na svež vazduh, kojem se vraćaju bogomdanošću u kojoj nazirem i izvesnu nezahvalnost. Ponavljanje može da razdraži Cetla, srednjevekovnog kompilatora, bilo kog od brojnih patafizičara koji nečujno vrebaju na sočne izuzetke, na ono što prekoračuje ustaljene redove. U jednom mom romanu pojavljuje se lik kome su leptiri stvarali takvu grozničavost da sam morao da ga ukinem u trenutku kada ovi nedužni lepidopteri nisu imali nikakve veze s onim što se dešavalo, pošto je posredi bio sastanak u nekom podrumu pariske Latinske četvrti, uprkos čemu moj junak, crk'o dabogda, nikako da prestane da ih proklinje. Ubija me u pojam to insistiranje na simetriji, urlao je, pogledaj im samo ta potpuno istovetna krila, crna tačka na levoj strani i crna tačka na desnoj, žuta površina gore levo, isto i gore desno, neka vrsta

odvratnog Rošahovog testa udarajući glavom o cveće i saksije. Hoću li umreti a da nisam video neku livadu onako kako ih je opisivao Gonsalo de Berseo^[55], sva cvećem emajlirana, neki leptir s jednim crnim krilom, a drugim na ljubičaste i narandžaste kvadratiće, a da po mogućstvu jedno krilo bude veće od drugog, ili različitog oblika, što bi ga teralo da leti nekako kompenzaciono, a šta kažeš na to?

Lepo može da se desi da je zbog ovakvih stvari Cetlu postalo dosadno da doslovce precrtava životinje, da su ruke njegovih velikih majmuna tako uznemiravajuće duge i ljudskolike, da skoro nikad ništa nije na svome mestu i da bude to što treba biti za spokoj razumnih ljudi. Ali je isto tako prelepo kad se otkrije da lav nema spoljašnje polne organe naopako postavljene, daleko bilo, što sam uostalom mogao i da proverim jednog jutra kada mi je poseta Vensanskom zoološkom vrtu priredila dva nezaboravna praznika za jedan jedini franak. Nikoga nije bilo u podne u delu sa zverima, ušao sam sa izvesnim zazorom jer ni rešetke ne izgledaju kao da štite od tih nečujnih lutajućih prisustava, tigar koji ide napred-nazad i stroboskopski gleda u prazno; sklupčani panter naspram neprijateljskom vremenu, a u najvećem kavezu, u pomrčini u dnu, video sam kako lavovi vode ljubav. Rešen da ne ometam obred koji se obavljao u tišini i bez svedoka, video sam lava preko svoje podatne ženke, prekrasnu zategnutost tela jedva uzdrhtalih u trenu orgazma, lavica okrenu glavu da ga pogleda, on jedva ispruži kandžu pri brzom milovanju njenog vrata; posle, kao da ništa nije ni bilo, umorna ravnodušnost pred spavanje. Nešto kasnije odoh da pogledam par šimpanzi koje žive na otvorenom i koje se igraju ljuljaškama i starim automobilskim gumama s kojima izmišljaju znatno zabavnije stvari nego „fijat” ili „reno”. Čuvar im upravo beše dobacio hranu i stigoh kad je mužjak, sedeći na kamenu, davao jednu bananu ženki a drugu sam jeo; videh da mu u ruci ostaje i treća i predvideh ono što bi potkazala svaka od pobornica *Women's Lib. Error*, Riči, čudo jedno: šimpanza je prepolovi zubima i ispruži jednu polovinu ženki. Posle mi jedan prijatelj naučnickog duha objasni da to ukazuje na matematičku svest kod majmuna, ali možda je ipak bila samo ljubav, ko će ga znati.

Opčinjava me trenutačnost tih pojmovnih asocijacija koje provode svoj neobičan život izvan svakog trajanja. Spomenuh tigra; spomenuh

ljubav: odjednom je to Gladis Adams, jedna prijateljica iz Mendose, u Argentini, koja mi trideset godina unazad iznosi priču o ženi što se smilovala zaljubljenom tigru. U Indiji su česte priče o devojkama koje bez opasnosti prolaze oblasti kroz koje se niko ne bi zaputio, barem ne bez kljova; ja sam mislio o folklornim varijantama predanja o jednorogu dok mi je Gladis govorila o poseti Zoološkom vrtu u Mendosi, o tigru koji je naglo prestao da se šeta u svojoj jedinoj trigrastosti, da bi jednim laganim pogledom pratio devojčin prolazak. Kako nije mogla da razume, onda je za trenutak zastala da bi se divila zveri koja joj je, prilepljena uz rešetke, zarivala oči i stvarala joj nemir; drugi su to primetili, našališe se s njom, pokušashe da skrenu tigrovu pažnju na drugu stranu. Nekoliko dana posle toga devojka se vratila sama: tigar izađe iz senke i nasloni se na rešetke da bi je gledao. Onda se ona uplaši i udalji se; iz daleka vide kako je tigar i dalje prati svojim zelenim plamenom, dozivajući je. Da je ušla u kavez možda bi joj tigar lizao noge; Gladis joj natuknu da je mogao i da je pojede. Devojka ne htjede da tigar i dalje pati; nikad se više ne vrati u zoološki vrt, baš kao što se ni ja nisam nikad više vratio u Botaničku baštu u Parizu, nakon što sam video akvarijum sa aksolotlima pa sam se uplašio i napisao jednu priču kojom nisam uspeo da izvedem taj egzorcizam: neki susreti dotiču snage izvan bilo koje nomenklature koju možda još uvek ne zaslužujemo.

Neke druge živuljke mog malog zverinjaka reči ipak su zabavnije, kao na primer medved koji se rađa iz kugle smole, i medved koji noću putuje kanalizacionim cevima naših kuća i radosno brunda, isturajući jednu šapu kroz slavinu umivaonika; mnogo više metafizike, tu je neka muva koja leti na leđima, izazivajući zaprepašćenje prisutnog svedoka i vrtoglavo otkriće drugog, kadrog da shvati da muva u stvari leti kao sve muve, ali da je svemir taj koji se izokrenuo. To i nije tako teško, kad se sve sabere i oduzme: pre neki dan sam pročitao kako su gavrani jedine ptice koje mogu da lete s nogama nagore ako im se tako prohte, što bih zaista voleo jednom i da vidim. No, s obzirom na ovaj moj ispovedni prizvuk, što je moj najbolji način da slavim Cetla a da ga ne uvredim izlišnim komentarima, dodao bih da sam onedavno pustio u opticaj jedan betonarijum koji nije teško naći u bilo kojem kutku dana, a naročito politike. Na njegovom čelu je armirani beton i on vada nad

betonidima uopšte, koji se pak dele na bezbroj kategorija od kojih sam samo neke uspeo da izdvojim: betonaše, betoniste, betonokrate, betonokrofone i jedva još četiri ili pet armiranih mravića. Naravno, beton je sveprisutan, ponekad ima apsolutnu vlast, ponekad je samo predstavlja, što pobuđuje još veće strahopoštovanje jer beton je još i gori kad sluša nego kad zapoveda. Iščitavanje bilo kojih novina puni nam lica i ruke betonima, betonopoglavnicima i betonostatistima (da sada ne govorimo o betonopiskaralima): njihov ideal je da Zemlju pretvore u kristalni paralelopiped, to je onaj betonarijum koji je začarao naše bezazleno detinjstvo, totalitarnu noćnu moru. Ljudi koji veruju da se bore protiv drugih ljudi radi odbrane slobode uistinu se bore protiv betonida; dovoljno je izbliza pratiti vesti o Vijentamu, o Brazilu, o mojoj otadžbini, spisak je poduži i grozan. Jednog dana ćemo svršiti sa njima, Riči, jer Cetl, hoću da kažem mašta, na našoj je strani, a oni imaju samo silu. Zato je dobro da se i dalje umnožavaju mentalne barutane, humor koji traži i podstiče najrazbarušenije mutacije; zato je dobro što postoje zverinjaci prepuni iskoračenja, prepuni nogu tamo gde bi trebalo da budu krila i očiju tamo gde bi trebalo da su zubi. Mislim na animirane crteže, jedan od poslednjih bastiona faune vođene istovremenom željom parodijskog priključenja i bekstva iz onoga što je isključivo ljudsko. Dva čileanska sociologa u svojoj nedavno objavljenoj knjizi izučavaju zlosrećnu upotrebu betonida kad je reč o tako dragim likovima kao što su Paja Patak, mada će nešto od njega uvek da se uklopi i u betonokratsku ideologiju, osvetiće se on već onima koji ga stavljaju u službu betonarijuma. A pored veterana Mikija, Paje, Šilje i Milke, da ne govorimo o Tomu i Džeriju, danas imamo dva mala svakodnevna zverinjaka iz stripa, dvosmislenog Poga i Šulcova stvorenja, sa velikim i neodoljivim Snupijem koji nežno gleda svog drugara, pticu Vudstok. Za razliku od namučenih mudrih životinja iz nekadašnjih filmova (Rin-Tin-Tin, konj Tom Miks, Tarzanova Čita i suzava keruša Lesi), ove životinjke od tuša nisu niti robovi niti naši saveznici, pre bi se reklo da jedva čekaju da nam smeste najgoru zamislivu nepodopštinu. Ali izvan su betonarijuma, žive s naše strane; jedva da tu i tamo pominju košnice ili mravinjake, Snupi dotrčava da bi nas obasuo svojim okrepljujućim prijateljstvom.

Filmski naponi da se organizuje neki uverljivi zverinjak nisu do sada bili previše uspešni, skoro uvek nas navode da se setimo onih Lovkraftovih bića koja, pod izgovorom prvobitnih ili htonskih božanstava, zapadaju u najtemeljnije smaranje. Lovkraftu je jedino boja uspela, ona boja koja pada s neba i punopravno ulazi u definitivnu antologiju fantastične priče; ostalo naginje brljotinama uprkos snobizmu čitalaca za koje strah kao da je i dalje pitanje gotske scenografije. Možda je jedina uverljiva životinja sa filmskog platna King Kong, a on stvarno vredi. Izgleda, Riči, da do dana današnjeg niko ne zna pouzdano koji su fotografski trikovi omogućili tu neverovatnu inverziju vrednosti koja nas pretvara u insekte pred jednim antropoidom. Svaki put kad se neka bubamara šeta po mojoj koži iznova vidim onu scenu u kojoj King Kong pažljivo drži vrišteću Fej Rej na dlanu, i to strpljenjem koje mi ne bismo imali u sličnim okolnostima, sa nekim histeričnim leptirićem ili kakvom zgrčenom gusenicom. Istina je da se majmun zaljubio u devojkicu, što prevazilazi svaku maštu izuzev njegove, pri čemu ne postoji razlog zbog kog bi zaljubljeni majmun bio manji idiot nego zaljubljeni čovek. Sećate li se trenutka kada King Kong prstima uzima haljinu Fej Rej pa joj je razdire kao kad neko otkida latice? Imam običaj da izmišljam kada mi se nešto veoma sviđa, ali recite mi zar nije istina da King Kong prinosi haljinu ustima pa je jede? Kakva počast, koji vrhunac erotike na teritoriji potpune nesposobnosti, patetičnog odstojanja. Ne možemo Fej Rej da zamerimo što jedino uspeva da se iskaže vriskom; u stvari, niko nikad nije razumeo King Konga, usamljenu crnu zvezdu jedne umetnosti koja ne može da nadomesti reč kao zakonite majke naših čudovišta.

Sad se prisećam – a to je vrsta izvinjenja u odnosu na filmsku umetnost – prisećam se „horor” filma bez prevelikih pretenzija, ali u kojem je neko vešto iskoristio mogućnosti optičke iluzije a, još i više, davnašnjeg čovekovog sna, da sazna kako nas vide životinje. Erudite će moći da prilože sve tehničke podatke; sa svoje strane, znam da je bio engleske proizvodnje i da se radnja odvijala na jednoj brižljivo *ad hoc* podešenoj farmi da bi neko ubio ženu glavnog junaka iz razloga koji sam takođe zaboravio. Kao u čuvenoj Poovoj priči, mačak je svedok ubistva i malo-pomalo vodi ubicu ka propasti; uznemiravajući izum sastoji se u tome što mi vidimo razotkrivajuće scene kroz oči mačke, pomalo kao El

Grekov pogled na likove koje pre i posle vidimo sopstvenim očima. Primena izobličavajućeg sočiva daje tim snimcima jednu atmosferu halucinacije, koja čini da zaboravimo na nemušti antropomorfizam što uslovljava ponašanje mačke koja sveti svoju gospodaricu; tako, kad uobičajena slika ubice biva zamenjena slikom onoga koji ga gleda iz drugačijeg optičkog sistema, posmatrač se oseća izmetnuto iz sebe i njegovo poistovećivanje sa mačkom smešta ga, ukoliko nije ograničen, na jednu uznemiravajuću teritoriju. Zašto kamera nije nastavila da istražuje, iz nekih manje pešačkih ravni, taj zamišljeni pristup u druge verzije pojavnosti? Od malena me je opčinjavala životinjska perspektiva čoveka i predela, šta to vidi lasta u punom letu, prizor s kojim se pčela suočava pred kamelijom, kakva je predstava koju ima konj o čoveku koji se sprema da ga uzjaše. Znamo da se toreador oslanja na bikovu slepu mrlju da bi izveo svoju prevaru; u jednoj svojoj knjizi stavio sam kao epigraf dva zadivljujuća Koktoova stiha:

Sur la rétine de la mouche,

Dix mille fois le sucre.^[56]

A sve ostalo, ostale tajne; čulo dodira, mirisa, sluha, ukusa. U osnovi ništa ne znamo o životinjama i Cetl je potpuno u pravu kada mu ruka ispravlja kakonsku verziju; ponekad se u dečijim crtežima naslućuje neka bliskost koja posle, kada je sistem već postavio razum na svoje mesto, neće više biti održiva, pa će na kraju biti odbačena u ime lepo nacrtanih jabuka i dobrih ocena učiteljice.

I eto, Riči, ovo tobože pismo se baš odužilo. Deca koju vodimo u zoološki vrt ulaze trčeći i sva uzbuđena, u isto vreme hoće da vide leoparda, kornjaču, babuna, pelikana i, ako se nalaze u Londonskom vrtu, još i džinovsku pandu (koja je upravo uginula, siroti Či Či, onako lep, a ne stigoh da ga vidim iako sam čitav jedan dan ostao pored rešetki, on je u nekom kutku spavao svoju sijestu, ta sramežljiva crno-bela kugla, samo je iz jedne gomilice glatkoće izvirivala kandža), ali nakon nekog vremena već su umorna, pojela su slatkiše, dobacila kikiriki slonu, počinje da im se spava i treba ih odvesti kući, već su zasićeni i ravnodušni. Možda se vama donekle dešava nešto slično jer moj zoološki

vrt, premda lišen sjaja vrta Alojza Cetla, već ima pristojan broj kaveza. Ipak, mislim da ne bi trebalo da završim ovu šetnju a da skrušeno ne provirim u jednu oblast koju je teško razgraničiti definicijama, to je zona drevnih i upornih procesa hibridnosti između ljudske psihe i životinjskog carstva: govorim o likantropiji a naročito o vampirizmu.

Mada je Felini – čije prezime ne bih da obrazlažem iz tematskih razloga^{57} – ponovo izveo na ulicu jedno delo osuđeno da bude „klasika”, pa su džepna izdanja *Satirikona* napravila od Petronija bestseler koji bi svakako zabavljao arbitra elegancije, pitam se da li čitaoci dovoljno zapažaju ono što sadrži prvo književno kazivanje o vukodlaku; Trimalhionova treštava prizemnost i erotske pustolovine Enkolpija i Gitona prete da ostave po strani jednu priču koju Petronije nenaglašeno izlaže jer to je možda samo interpolacija u tekstu o kojem se malo zna. Treba da nastupi romantizam pa da vukodlak osvoji svoje građansko pravo u celoj Evropi, razlivajući se preko folklora kako bi zaposeo književnost, čak i ime Petrusa Borela, i da u ovo naše vreme uskoči na filmsko platno uz čitavu silesiju pretežno odvratnih dlakavih lica i skrivenih tutnjava po mesečini. Zanimljivo je da je *Lokis* velikog Prospera Merimea najlepša priča o likantropiji, u kojoj se teratološko ukrštanje dešava između medveda i žene; u mojoj zemlji, gde se likantrop naziva *lobizón*, priče su beznadežno osrednje; nešto je bolja situacija kod *loup-garou*-a i *werewolf*-a, a možda je i Italija zgodno polazište za lov na vukodlaka; ali, kad se sve uzme u obzir, njegovo najznačnije stanište je u Holivudu, što otvara ozbiljne neodumice u pogledu njegovog ukusa i namera.

Nije nezanimljivo to što vuk služi kao most između likantropa i vampira, pošto ovi uživaju neprikosnoveni autoritet među izgadnelim čoporima Transilvanije i okoline; to upečatljivo ilustruje prvo poglavlje *Drakule* i, ruku na srce, pre nego što ste mi pomenuli Cetla, ja sam proveo nedelju dana sreće čitajući originalnu verziju romana Brema Stokera, koji sam u detinjstvu čitao u španskoj verziji, dostojnoj da bude nabijena na kolac, samo sa drugog kraja. Možda se vukodlak nije previše motao oko mog kreveta dok sam bio mali, zato su se vampiri vrlo rano uvukli u njega; kada se moji prijatelji vesele optužujući me da sam vampir pošto mi beli luk izaziva mučninu i glavobolju (radost, kaže moj

lekar, koji je inače ozbiljan čovek), mislim da se ujedi komarca i ona dva tanka traga što ih vampir ostavlja sve u svemu i ne razlikuju toliko na vratu nekog deteta, pa ko zna, eto, šta bi sve moglo dalje da bude. Inače, knjiški ujedi jesu bili rani i neizbrisivi; čak i više nego neka stvorenja Edgara Alana Poa, nesmotreno otkrivena prilikom jednog majčinog previda kad je meni bilo jedva devet godina, vampiri su me uveli u jedan užas kojeg se nikad neću osloboditi potpuno. Mašta se skupo plaća, to se zna, i užitak mentalne patnje jeste jedan od najmoćnijih hormona književnosti koju upravo istražujemo; još se sećam teme kratke priče koju sam kasnije uništio^{58}, a koja se zvala *Vampirov sin*, u kojoj se bejah usudio da upotpunim klasičnu situaciju u meri u kojoj Dugu Van, jedan od noćnih gospodara Karpata, počinje da ispija krv prelepe device a potom (ili u isto vreme V Kraft-Ebing) siluje je sve do prvih petlova, neizostavni dakle i u Transilvaniji. Kada gospodar zamka otkriva da mu je kćer u drugom stanju a da je, k tome i malokrvna, s obzirom na to da Dugu Van iz noći u noć svraća na večeru i na snošaj, najbolji lekari se smenjuju kraj njene postelje, sprečavajući tako i nehotice da se vampir vrati u trpezariju svojih ljubavnih zanosa; ali Dugu Van zna da će dobiti sina, a zna i kako će ga dobiti.

Pred zbunjenim znalcima devojka je sve slabija kako se sve više bliži porođaj; nemoguće je i pretpostaviti da je njen sopstveni sin, dostojni naslednik Dugua Vana, izjeda iznutra. U ponoć odzvanja urlik porodilje; prestravljeni lekari prisustvuju mutaciji njenog tela, umesto kojeg se pojavljuje prelepo telo bledunjavog momčića koji otvara oči i gleda u Dugua Vana, koji ga nepomično čeka na vratima sobe; otac i sin polaze zajedno a da niko ne sme da se pomeri.

Iza ovog podnošljivog izmišljanja stajala je ideja da su vampiri gospodari i ujedno žrtve puritanske književnosti; jedan Brem Stoker nije smeo da iznese punu istinu i mada stvara velelepog Drakulu, pretvara se da ne zna za onaj libido na koji krv deluje samo kao detonator. Posle, u mojim analima, dolazi *Vampyr* Karla Drajera, i to je po meni najbolji film na ovu temu. Ima tome više godina kako sam podlegao krvavoj sagi grofice Eržebet *Batori*, koja je nečujno ušetala i u stranice mog romana *62. model za sklapanje*. Psihički vampirizam nije ništa manje strašan od onog drugog, a po svoj prilici pothranjuje jedno i suviše ukorenjeno

verovanje u našoj prirodi da bismo se toga oslobodili olakim isterivačkim rešenjima jednog Romana Polanskog.

– Zatvaramo kapije – kaže čuvar.

Idemo onda, Riči; iza tih rešetaka ostaje nemo mnoštvo oblika, pokreta, nečujnih ponašanja, ne samo unutar kaveza, nego i u tom području uzajamnog prožimanja gde prebivaju larve naše najdublje noći. Zverinjak, zoološki vrt: ogledala. Onakva kakvu nemamo po kupatilima, ali u kojima bi bilo poželjno da se povremeno pogledamo. Ovde, čim se okrene ovaj list, krenuće basnaslovna ogledala Alojza Cetla; ja vas pozdravljam i još jednom pristupam svom svojstvu čoveka koji ulazi u tramvaj da bi se vratio kući. Ali ta žena pored koje sam seo: zašto ima tako male ruke i tako duge nokte?

I KNJIGE PREDU, ZAR NE?

- UMEMO POGOVORA -

Baš kao što se neki medvedi rađaju iz kugle smole, drugi iz kanalizacionih cevi, tako i knjige mogu neopaženo da tumaraju prašumom ljudi ili da doveka zgrabe jednim skokom. Mogu strpljivo iz zasede, da čekaju svog čitaoca. A mogu i nepovratno da mu se uvuku u krvotok.

U tim slučajevima jedino deluje rastuća doza istog autora takvih knjiga.

Argentinski, svetski i ponorni pisac Hulo Kortasar (Brisel, 1914 – Pariz, 1984) autor je prevratničkog, a tako kamernog romana *Školice* (1963) kojim je mnogima od nas omogućio da postanemo vilini konjici čitajući njegova poglavlja kao da preskačemo kućice iscrtane na prljavom pločniku koje nas, međutim, kroz tu dečju igru i do Neba mogu odvesti. Nebo je sada i ovde, na tom nekom pločniku, samo ako se prepustimo igranju. Samo ako ćemo se igrati na sve ili ništa, možda i kao kakvi nezadrživi zečevi.

Doza u vezi s takvim autorom ovoga puta je knjiga upravo o životinjama, bilo donekle mitološkim, bilo dodatno izmaštanim, bilo naizgled domaćim. Knjigu ranije objavljivanih ali i dotad nikada objavljenih Kortasarovih priča na temu životinja – što košmarnih, dakle, ali i jednako razigranih – priredila je i uz nemalo muka konačno objavila Aurora Bernardes, Kortasarova prva supruga i njegova jedina univerzalna naslednica. Argentinka Aurora Bernardes (1920), i sama filolog i prevodilac, na svadbenom putu po znamenitostima Italije

nehotice je podstakla muža da napiše i priču o uputstvima u vezi sa stepeništima, kad ju je on upitao ima li kraja tom silnom penjanju po zvonnicima, a ona mu veselo odgovorila: „Biće da ima, ta mora da su neka stepeništa napravljena i za silaženje”.

Iz takvog iskustva kasnije su nastale Kortasarove priče koje su svojevremeno kod nas objavljene pod naslovom *Priručnik za pevanje i plakanje*. Među tim pričama već se pojavljuju i hronopiji, ta sićušna stvorenja zadužena da izazovu kijanje na svečanim skupovima. U knjizi Kortasarovih životinjskih priča, čiji je naslov na srpski preveden kao *Zverinje*, čitalac je sada u prilici da po Aurorinom izboru na jednom mestu nađe sve te nesvodive živuljke, uključujući tu i potištenu kamilu koja je pred nekim neumoljivim šalterom proglašena nepoželjnom. Tu su i čuvene mankuspije sa svojim uznemiravajućim običajima; tu su i razulareni krokodili, iako ih niko ni je nikad ni je video tu gde su se preteći namnožili. A tu je i jedno malo dete koje ne može da pristane na reči kojima ukućani pokušavaju da ga umire govoreći mu da ne treba da se plaši, da je to što ga je nedokučivim prolomom noćne tišine do temelja bića užasnulo u stvari običan petao.

Kortasar je odista imao dvojak odnos prema životinjama, posebno prema kukcima. S jedne strane bio je opčinjen njima; s druge, strašno ih se plašio, osećajući se neretko i sam kao kakav pauk u paučini svakodnevnog metafizike. U svom pariskom stanu Aurora je ispričala kako je Huliova poseta Botaničkoj bašti njemu bila prva, jedina i poslednja. Jednostavno, nije mogao da podnese pomisao da ljudi do te mere liče na aksolotla, na tu bledoružičastu ribicu koja umesto krljušti ima nožice. A nije mogao da pristane ni na nemi vodeni svet, na svet bez reči.

Upravo iz same reči Kortasar je nastojao da razotkrije mračnu prirodu jezika, bilo kojeg jezika, svakog jezika koji kao karika u lancu prenosa suštine izneveravanja i misao i osećanja i pojeftinjuje obraćanje među ljudskim govorećim stvorovima.

Rečima je ipak sastavio priče koje su dovedene do estetskog savršenstva; rečima je sastavljao romane u kojima je potraga za smislom, sred pitanja bez odgovora, dovedena do punog etičkog

značenja. U pričama o životinjama čini se kao da same reči, ali i prepoznatljivi kortasarovski rečenički sklopovi, najzad stižu i sopstvenu slobodu, ili barem jedan drugačiji život. Kao da reči isto postaju mravi, konji, kasoari, tigrovi ili facolomci na delu.

Tako da neke knjige stvarno predu, i to potkožno...

Silvija Monros Stojaković

Beograd, 6. maja 2013.

^{1}Navod u sopstvenom prevodu upoređivan je s pomenutim Poovim delom u izdanju Tanesija, kao i sa ranijim prevodom Isidore Sekulić, „Rad”, Beograd, 1959. (Prim. prev.)

^{2} *Trichechus manatus*, od grčkog tri i *chechus* (nokti), jeste vodeni sisar koji živi na ušću velikih reka uz koje pliva u potrazi za mirnijim plićacima u kojima nalazi hranu. Može da poživi i šezdeset godina, a telo, u obliku torpeda radi boljeg plivanja, može da podseća na delfina bez leđnog peraja, a još pre na oveću fok. *Manatí* na taino jeziku prekolumbovske zajednice Kariba znači „sisati”. (Prim, prev.)

^{3} Ime glavnog junaka Kafkinog *Preobražaja*. (Prim. prev.)

^{4} Veliki hronopij Hulio Kortasar razvrstavao je preovladavajuće ljudske osobin na storove koje je označio kao „šmirante”, „nade” i „hronopije”: šmiranti (*famas*) nikud ne idu na put bez putne mape; nade (*esperanzas*) raduju se putovanju, a hronopiji (*cronopios*) mogu i sami da budu put, i da putuju po sebi. Poznavaoce Kortasarovog stvaralaštva ne treba ni podsećati na to da su hronopiji mala zelena stvorenja zadužena da izazovu kijanje u svečanim prilikama, što ih je pisac otkrio jednom u pauzi nekog koncerta, da bi potom svojim prijateljima napisao i kako je „sićušni hronopij tražio ključ svoje kuće na noćnom stočiću, noćni stočić u spavaćoj sobi, spavaću sobu u kući, a kuću na ulici. Tu bi hronopij zastao, jer da bi izašao na ulicu, bio mu je potreban ključ od kuće”. (Prim. prev.)

^{5} Tako glasi izvorni naslov, *Animalia*. (Prim. prev.)

^{6} Alberto Manguel, rođen 1948. u Buenos Ajresu, argentinski je pisac, prevodilac i izdavač; autor brojnih dokumentarnih knjiga, od *Rečnika izmišljenih mesta* do *Istorije čitanja*, a i kod nas prevedenog romana *Svi su ljudi lažljivci*. (Prim. prev.)

^{7} *Ambystoma mexicanum* je vrsta daždevnjaka, poznata kod nas i pod imenom „čovečja ribica”. Može se videti ne samo u *Jardins des Plantes* u Parizu, nego i u Postojnskoj jami, u Sloveniji. (Prim. prev.)

^{8} Bez gramatičkog sleda, upravo tako teče izvorna rečenica majstora oneobičavanja već i pred redovnom stvarnošću. (Prim. prev.)

^{9} U izvorniku, nos, ne njuška. (Prim. prev.)

^{10} Po najnovijim propisima o rodnoj ravnopravnosti, u Francuskoj više ne postoji reč „gospođica”. Priča je, međutim, napisana davno pre tih propisa, a njen prevod, prvi na srpskom, usledio je neposredno posle „Zdravlja bolesnika”, objavljenog isto u prevodu SMS u kruševačkoj „Bagdali” 1977. (Prim. prev.)

^{11} Edom ili Idumeja jeste oblast koja se pominje i u *Bibliji* i odnosi se na kraljevstvo koje se u gvozdenom dobu nalazilo na području današnjeg južnog Jordana. (Prim. prev.)

^{12} U izvorniku piše *saetas y pasodobles*. Saeta je pesma snažnih osećanja koja se peva bez instrumentalne pratnje, mada su joj se kroz vekove menjali oblik i sadržina. Pasodoble je ples u paru na muziku sa elementima marša koja se svira i na koridama. Ako je bolero u množini na srpskom bolera, onda bi tango u množini isto trebalo da bude tanga, kao i peso u množini, dakle pesa; osnovano je međutim strahovanje da bi pasodoble u pravilno izvedenoj množini zvučao još neprirodnije. (Prim. prev.)

^{13} Bernardino Rivadavia, prvi argentinski predsednik, od februara 1826. do jula 1827, koji je ujedinjujući provincije oko reke La Plate ustanovio današnju Argentinu. (Prim.

prev.)

[{14}](#) Augusto Torres, urugvajski slikar, 1913-1992. (Prim. prev.)

[{15}](#) Pierre Alechinsky, belgijski slikar rođen 1927, radio slike, crteže i grafičke otiske delom u znaku enformela, delom apstraktnog ekspresionizma, ponekad i u kombinovanoj tehnici tašističkog ulja na platnu i tuša, a ogledao se i u istočnjačkoj kaligrafiji. (Prim. prev.)

[{16}](#) U izvorniku: *recortes de huevo frito*. (Prim. prev.)

[{17}](#) Vlakno dobijeno od jedne vrste agave (*Agave sisalana*). (Prim. prev.)

[{18}](#) „Billiquen”: argentinski časopis za decu koji se, pored „Garita”, i među odraslima smatra najčarobnijim štivom ikada ponuđenim argentinskoj deci, i ne samo argentinskoj. I ne samo deci. Bez obzira što strip „Garito” odavno više ne izlazi. (Prim. prev.)

[{19}](#) *Balero* ili ležaj je igra u kojoj na drveni štap treba nataći drvenu loptu sa otvorom nešto širim od štapa za koji je konopcem vezana lopta. (Prim. prev.)

[{20}](#) *Mate* je u Argentini isto što i čaj u Engleskoj ili kafa u Srbiji: stimulativni, a pre svega obredni napitak koji se inače pravi od tzv. trave, tj. sitno seckanog lišća žbunaste biljke *Illex paraguayensis*. Pije se kroz cevčicu koja ne sme da se provrti u posudi kad se u nju stavi, dakle, trava. Trava se preliva vodom dovedenom pred ključanje u posudi koja se takođe zove *mate*. Voda se greje u *pavi*, odn. vrsti čajnika, a *mate* kao posuda može da bude od različitih vrsta drveta koje treba prethodno pripremiti za takav napitak. On se upražnjava u društvu, kad cevčica ide od usta do usta, ali i u gradskom prevozu, kad svako nosi svoj termos sa vrućom vodom. I neka srpska deca odoše u *materose*, ili, tačnije, *matere*, kako se nazivaju oni koji u Argentini piju to što se ovde često prevodi i kao *mate-čaj*. (Prim. prev.)

[{21}](#) *Batata*: američki sladak krompir ili batat, kako ga odnedavno zovu i na organskim tezgama naših tržnica (*Ipomoea batatas*). (Prim. prev.)

[{22}](#) Vrsta crnog vina. (Prim. prev.)

[{23}](#) Kako iz njene ruke uzeh jabuku, tako poljubac iz njenih usta dobih. No, dok u jabuku zagrizah, um mi se pomuti a noge izdadoše, te strašan pad kroz granje do ispod njenih stopala osetih i tada videh kako se u košpici smrtno bleđa lica u voćnjaku raduju mom dočeku: *Voćnjak košpica*. (S engleskog: SMS)

[{24}](#) Dante Gabrijel Roseti (1828–1882), engleski slikar i pesnik, sin italijanskog pesnika Gabrijele koji je kao politički iseljenik došao u London iz Napulja. Dante Gabrijel bio je pesnik, slikar i prevodilac Dantea. (Prim. prev.)

[{25}](#) Otmeni deo Buenos Ajresa, gde je sada i Metafizički trg „Hulio Kortasar”, do kojeg se stiže ulicom Horhea Luisa Borhesa, dok u samom parku portenjskog Palerma svakojake plovke spokojno izvode sve svoje vodene veštine sred izuzetno negovanih ružičnjaka. (Prim. prev.)

[{26}](#) U izvorniku: *Plaza Once*, radničko središte petnaestomilionskog Buenos Ajresa; oznaka sirotinjske nemoći na karti naspavanog grada. (Prim. prev.)

[{27}](#) *Puerto Nuevo*. (Prim. prev.)

[{28}](#) U izvorniku: *...la galena...* Galen je starinski radio prijemnik koji koristi kristalni

poluprovodnik radi hvatanja signala. (Prim. prev.)

[\[29\]](#) Ako kojim slučajem nije ranije rečeno, na Južnoj polulopti u koju Argentina spada kao jug Juga, leto je u decembru, kad je na Severnoj polulopti kalendarska zima. (Prim. prev.)

[\[30\]](#) Hesperidin je vrsta antioksidansa čije ime potiče od blagotvornih grčkih nimfi. (Prim. prev.)

[\[31\]](#) http://www.youtube.com/watch?v=2ehCA_Vu3Yg&feature=share&list=PL851C22C7C354E918 (Prim. prev.)

[\[32\]](#) *Riachuelo*: mesto prepoznatljivo po živopisnom gvozdenom pokretnom mostu, u četvrti Buenos Ajresa *La Boca*, tako nazvane (u značenju usta) upravo zato što se nalazi na ušću reke La Plate, a u njoj Rijačuelo (mala reka; rečica). (Prim. prev.)

[\[33\]](#) *Aguaribay (schinus molle)*: u narodu poznat i kao „drvo lažne paprike”. (Prim. prev.)

[\[34\]](#) Prema gregorijanskom kalendaru, ovaj svetac se slavi 16. avgusta, kao što je slučaj i u crkvi najlepšeg bokokotorskog zaliva, dakle u pitomoj Donjoj Lastvi, kraj sada već izvikanog Porta Montenegra. (Prim. prev.)

[\[35\]](#) Ova priča objavljena je u prevodu na srpski početkom osamdesetih godina u sklopu prvog intervjua sa Kortasarom koji je za tadašnje čitaoce razgranate YU-periodike uradila S. Monros Stojaković. (Prim. prev.)

[\[36\]](#) Juan Soriano, meksički slikar i vajar (1920–2006), član meksičke grupe kojoj su pripadali Frida Kalo i Oktavio Pas. (Prim. prev.)

[\[37\]](#) *Pincio*: brdo u delu istorijskog jezgra grada sa mnoštvom vila i prelepo uređenih vrtova. (Prim. prev.)

[\[38\]](#) U grčkoj mitologiji Lamija (na grčkom: Λάμια) bila je lepa kraljica Libije koja je postala demon koji jede decu. (Prim. prev.)

[\[39\]](#) Naslov izvornika sadrži u sebi imenicu *rata*, pacov; u množini: *ratas* na španskom; glagol *atar* pak znači vezati, vezivati. (Prim. prev.)

[\[40\]](#) Palindrom izvornika: *Adán y raza, azar y nada*, što doslovce znači „Adam i rasa, slučaj i ništa”. (Prim. prev.)

[\[41\]](#) Doslovce: „Veži ga, pakleni Kaine, ili će me potkazati.” (Prim. prev.)

[\[42\]](#) Nenaglašeni samoglasnik na kraju španskih imenica gubi se u padežnim nastavcima u prevodu na srpskom, ma koliko se pre normativne hispanistike kod nas odomaćile varijante sa *Horheom*, *amigosima* ili, u ovom slučaju, *mateom*. S vremenom *matea*. Ono što se odomaćilo, kaže merodavni Pravopis, starije je i od pravilnosti. Pošto neki od nas ruše i ta starosna pravila zajedno s ostalim pravilnicima, mi ćemo se i ovde dosledno držati upravo osnovnih gramatičkih propisa, kao npr. kod tanga umesto tangoa, ili pesa umesto pesosa (ili, još gore, pezosa) te će ovo ipak biti vreme mata, tog osnovnog argentinskog napitka koji je već rastumačen u sličnoj napomeni na dnu stranice. (Prim. prev.)

[\[43\]](#) „Šredni Vaštar” je kratka priča koju je napisao Saki (Hektor Hju Manro) početkom 20. veka i odnosi se na dečaka koji u inat strogoj starateljki izmišlja sopstvenu veru, u čijem je središtu nemilosrdni tvor Šredni Vaštar. (Prim. prev.)

[\[44\]](#) Po svoj prilici, reč je o italijanskom izdavaču Franku Mariji Ričiju, svetski poznatom

po izuzetnim umetničkim monografijama. (Prim. prev.)

{45} Aloys Zötl (1803–1887) bio je austrijski slikar o čijem se životu ne zna mnogo, ali su decenijama kasnije nadrealisti otkrili njegov rad i posebno bili zadivljeni njegovim fantastičnim životinjama. (Prim. prev.)

{46} Ukronija je književni rod koji bi mogao da se nazove i alternativnim istorijskim romanom, a odlikuje se time što je ishod bitnog događaja iz prošlosti suprotan stvarnom ishodu (npr: gubitnici određenog rata biće predstavljeni kao pobednici). (Prim. prev.)

{47} Kortasar je sredinom '60tih bio u Indiji zajedno sa suprugom Aurorom Bernardes i Oktaviom Pasom, i tim povodom je napisao čudesnu *Prozu opservatorije* u kojoj, između ostalog, govori o jeguljama i njihovim putanjama. (Prim. prev.)

{48} Jean Thiercelin (1927–1999): francuski nadrealistički pesnik, slikar i crtač. (Prim. prev.)

{49} Džinovska grabljivica koja, prema persijskoj mitologiji, kandžama može i slona da podigne. (Prim. prev.)

{50} Na španskom: „Gde je Bog?” (Prim. prev.)

{51} *Ima dve antene,/ One traže napred-nazad,/Levo-desno, gore-dole./ Ima četiri noge, upravo ispituje šta ja to pišem: „Komarac na mojoj hartiji. ”.* (Prevod: SMS)

{52} U izvorniku piše da je Ričard Eberhart, pesnik seoskog života rođen 1904. g. u Ostinu, Minesoti (SAD); umro 2005, engleski pesnik (*poeta inglés*). (Prim. prev.)

{53} Francuski: „Noć će biti bela i crna”. (Prev: SMS)

{54} Francuski: „Zeleni raj dečjih ljubavi.” (Prev: SMS)

{55} Gonzalo de Berceo: španski pesnik iz 12. veka koji je u Španiji prvi postao poznat po rođenom imenu. (Prim. prev.)

{56} Francuski: Na mrežnjači muve/ Deset hiljada puta šećer. (Prev: SMS)

{57} *Felidae*: opšti naziv za veliku porodicu mačaka po Lineovoj binarnoj nomenklaturi. (Prim. prev.)

{58} Ispostavilo se da je priča ipak sačuvana, te da je i na srpskom objavljen njen prevod: „Polja” 474, mart/april MMXII, Novi Sad; prevod: Silvija Monros Stojaković. (Prim. prev.)